

L/h

II



KON. MIL.ACADEMIE  
BIBLIOTHEEK  
Postbus 90.154  
4800 RG. BREDA

# militaire spectator

WAARIN OPGENOMEN  
DE OFFICIËLE  
MEDEDELING VAN  
DE KONINKLIJKE  
LANDMACHT EN DE  
KONINKLIJKE  
LUCHTMACHT



Guerillastrijders en  
humanitair oorlogs-  
recht...  
Unitatroepen in  
Angola, 1976

(zie blz. 431)



# militaire spectator

## MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

## UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

### Secretaris:

Denijsstraat 135, 2551 HJ Den Haag

### Ledenadministratie:

K. Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk

## HOOFDREDACTEUR:

**W. Walthuis**

brigade-generaal der Infanterie b.d.

## ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

**H. A. Baaij**

commodore van de Koninklijke luchtmacht

## REDACTEUREN:

**P. Huysman**

majoor der infanterie

**ir. G. M. van der Laan**

kolonel van de technische staf

**W. C. Louwerse**

kolonel van de Koninklijke luchtmacht

**drs. J. W. M. Schulten**

luitenant-kolonel van de verbindingdienst

## CORRESPONDENTIE:

Grote Marktstraat 40, 2511 BJ Den Haag. Tel. (070) 72 13 68

## ABONNEMENTEN:

f 30,—, buitenland f 40,— per jaar, losse nummers f 2,75

## ADVERTENTIES:

Postbus 139. 21 70 AC Sassenheim. Tel. (02522) 1 90 23

Contractprijzen op aanvraag

NADRUK VERBODEN

428 Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

429 Economie des forces en neutraliteit

431 Guerrillastrijders en humanitair oorlogsrecht, door mr. ir. C. J. Remijnse, luitenant-kolonel van de technische staf (deel 1)

442 „Force modernization” voor de jaren '80, door J. Pelt, kolonel van de verbindingdienst b.d.

450 Het Sovjetrussische strategische denken, door C. H. Gelok, luitenant-kolonel der infanterie

457 Het strategische denken in China, door M. W. A. Weers, kolonel van de Koninklijke luchtmacht b.d.

462 Het recht van vrije schriftelijke meningsuiting, door H. J. M. G. M. van der Meijden, kapitein der artillerie

467 Boeken

468 Vakpers: Het voortgaande strategische debat in Frankrijk — Denken over de verdediging — Verdediging krijgt de overhand

# OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT - KONINKLIJKE LUCHTMACHT



## Uit de landmacht- en luchtmachtorders

**LaO 80002 (51.12/49c).** Administratieve aanwijzingen inzake opzegging tijdens de proeftijd van een verbintenis als technisch specialist.

**LaO 58098 (52/11) / LuO 58581 (52/10).** Signalering opsporingsregister (herdruk, maart 1980).

**LaO 61083 (23.2/3).** Instelling nieuwe dienstvakken bij de KL (herdruk, maart 1980).

**LaO 68004 (81/30) / LuO 68505 (81/28).** Regeling vervoer voor rijksrekening bij bijzondere omstandigheden voor militairen die om dienstredenen in het buitenland verkeren alsmede voor uit het buitenland afkomstige militairen die in Nederland hun dienstplicht vervullen (herdruk, maart 1980).

**LaO 79014 (21/49) / LuO 79510 (21/46).** Toelating tot de commissies zoals bedoeld in art. 20 Besluit georganiseerd overleg militairen (herdruk, maart, 1980).

**LaO 80007 (91.1/35).** Vaandel Regiment intendancetroepen.

**LaO 80008 (55.1/9aj) / LuO 80510 (55.1/9ag).** Wijziging boekwerk Regelingen inkomsten militairen Kl en Klu (38e wijziging).

**LaO 63049 (55.17/59) / LuO 63539 (55.17/57).** Tegemoetkomingen wegens inkomstenderving en reiskosten (herdruk, april 1980).

**LaO 72010 (55.17/83) / LuO 72509 (55.17/80).** Regeling vergoeding reis-

kosten bij tijdelijke gezinshereniging voor achtergebleven minderjarige kinderen van buiten Europa tewerkgestelde militairen (herdruk, mei 1980).

**LaO 80009 (55.17/92) / LuO 80511 (55.17/89).** Richtlijnen voor het verkrijgen van rijkshypotheekgarantie bij aankoop van een reeds eerder bewoonde woning.

**LaO 80010 (51.14/34) / LuO 80512 (51.14/38).** Besluit praktische diensttijd beroepsofficieren krijgsmacht 1980.

**LaO 80011 (51.14/35).** Functies praktische diensttijd beroepsofficieren KL.

**LaO 80012 (78/470) / LuO 80513 (78/165).** Interimregeling examens Koninklijke Militaire Academie 1980.

**LuO 80516 (23.1/98).** Instelling voorlopige Maatschappelijke Raad voor de Krijgsmacht.

**LuO 80517 (78/105e).** Wijziging samenstelling commissie studie economische wetenschappen beroepsofficieren KLu.



**Lamed 016-75 (55.3/174) / Lumed 513-75 (55.3/171).** Filmvoorstellingen (herdruk, juni 1980).

**Lumed 512-80 (78/147f).** Opleiding algemene ontwikkeling voor toelating tot de opleiding tot officier voor speciale diensten van de KLu.

**Lamed 010-80 (02/40).** Verstrekking c.q. inlevering van landmachtorders/landmachtmededelingen.

**Lumed 513-80 (02-38).** Verstrekking c.q. inlevering van luchtmachtorders/luchtmachtmededelingen.

**Lumed 514-80 (23.1/77c).** Commissie studie automatisering van de bestuurlijke informatieverwerking van beroepsofficieren KLu.

## Mededelingen van het Commando Verbindingen Koninklijke landmacht

**VS 11-20** (Afkortingen en tekens verbindingdienst, 1e druk). Dit voorschrift, dat thans is verschenen, voorziet in een behoefte aan documentatie op het gebied van afkortingen en tekens verbindingdienst. Het eerste deel (afkortingen) omvat een uittreksel van de AAP-15, ACP 167 en VS 2-1120/2, het tweede deel (tekens verbindingdienst) bevat een bewerking van Stanag 5042.

**VS 11-18** (Telexprocedures, 2e druk, 2e wijziging). Deze wijziging werd noodzakelijk omdat thans de gehele telexapparatuur bij 101 verbindingsgroep is gemodificeerd en de zg. „validation function” is ingevoerd.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijkswege de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

## Economie des forces en neutraliteit

**MS** Het is niet gebruikelijk, en in wezen ook weinig zinvol, te trachten de *grondbeginselen van de oorlogvoering* te rangschikken in een vaste volgorde van belangrijkheid. Al naar gelang van de situatie waarop zij moeten toegepast, zullen de onderscheidene principes een sterker of zwakker accent moeten krijgen. Bovendien is het duidelijk dat er een onmiskenbare samenhang bestaat tussen deze gulden regels: wie de ene frustrereert, blijkt maar al te vaak dientengevolge ook de anderen niet te kunnen handhaven. Zo zal bijvoorbeeld het beginsel van de eenhoofdige leiding een *conditio sine qua non* zijn voor het verzekeren van een economisch gebruik van de middelen, terwijl dat laatste weer een even noodzakelijke voorwaarde is om te kunnen komen tot een concentratie van middelen op het zwaartepunt. Het is dan ook logisch dat in het planningproces van een partij die zich op een werkelijke oorlog voorbereidt, ruime aandacht wordt besteed aan hetgeen deze militaire axiomata voorschrijven. En daarom is het goed, ter andere zijde scherp te blijven toezien op mogelijke indicaties die erop zouden kunnen duiden dat de tegenstander doende is een of meer van deze grondbeginselen reeds nu „in stelling” te brengen.

Het staat buiten kijf dat de agressor als regel in het voordeel is, omdat hij immers het initiatief heeft en bijgevolg kan bepalen waar het zwaartepunt van de operaties zal komen te liggen. Daarenboven wordt de concentratie van zijn middelen op dat punt vergemakkelijkt doordat hij in staat is al op voorhand te berekenen welke de optimale verhouding van zijn bindende en manoeuvre-elementen zal moeten zijn om op het door hem gekozen moment met maximale krachten te kunnen toeslaan. Met andere woorden: voldoen aan de voorwaarde *économie des forces* is voor de agressor aanzienlijk eenvoudiger dan voor de verdediger, die per definitie gedoemd is minstens één tempo achter te lopen. Het is voor een bondgenootschap dat zich ten doel heeft gesteld de *status quo* te handhaven, daarom zaak te zorgen

niet nóg verder in het nadeel te worden gedrongen door slimme zetten van de tegenstrever.

Een door zijn geografische ligging tot opereren op de binnenlijnen veroordeelde agressor ziet zich gesteld voor de noodzaak naar alle zijden front te maken en daarvoor strijdkrachten te reserveren met ten minste een bindende taak. Dat impliceert derhalve een bemoeilijking van zijn streven naar *économie des forces* en mitsdien tevens een belemmering voor zijn opzet een zo groot mogelijke inspanning te concentreren op het punt waar hij de beslissing zoekt. Bezuinigen op de bindende middelen is riskant, althans voor een partij die voornemens is de oorlog niet slechts te beginnen doch ook te winnen. Alleen wanneer van een bepaalde zijde in het gehéél geen actie behoeft te worden verwacht, kan wellicht worden gewaagd het bindende front daartegenover enigszins uit te dunnen. Zo was de Maginotlinie, waarin de Franse keuze voor een statische en passieve opstelling werd belichaamd, voor Duitsland onvoldoende waarborg: de voorgenomen operaties tegen het Oosten werden daarom tóch in de rug gedekt door toereikende middelen — in casu de daartoe gebouwde Westwall met de daarin gelegerde bezetting, zij het van oudere lichten — alvorens het zwaartepunt verantwoord kon worden gelegd aan een ander front. Uit diezelfde episode moge men zich eveneens herinneren hoe Hitler bij herhaling verzekerde geen enkele agressieve bedoeling te hebben tegen de verschillende niet-gebonden landen aan de periferie van zijn Derde Rijk: daarmee beoogde hij die staten ertoe te brengen op hun beurt iedere militaire inspanning tegenover een veronderstelde Duitse dreiging achterwege te laten. In dat zelfde kader pasten al evenzeer de met dezelfde strekking aangeboden non-agressieverdragen van het type „als jij mij niets doet, doe ik jou ook niets!”.

In de huidige tijd is het al niet anders gesteld. Het Oostblok bevindt zich — zeer tot zijn onge-

noegen — in de positie op de binnenlijnen en heeft dus weinig hoop op het winnen van een oorlog, tenzij een reeks van beslissende slagen in uiterst korte tijd kan worden gewonnen. Om in voorkomend geval daartoe in staat te kunnen zijn, is inderdaad de grootst denkbare *économie des forces* vereist. Het is daarom, dat reeds in 1957 de toenmalige Poolse minister van buitenlandse zaken het naar hem genoemde Rapacki-plan lanceerde waarin de vorming werd bepleit van een kernwapenvrije zone in Midden-Europa, bestaande uit Polen, Oost- en West-Duitsland en Tsjechoslowakije. In de een of andere aangepaste vorm duikt dat plan steeds weer opnieuw op. Nu eens laat zich het aanbod daartoe afleiden uit een suggestie aan de Weense onderhandelingstafel, dan weer wordt een dergelijk project geformuleerd door mensen als bijvoorbeeld de leider van de SPD-fractie in de Bundestag, Herbert Wehner. Of bij gelegenheid wordt die mogelijkheid ook onverbloemd geopperd door woordvoerders van het Kremlin, of door Brezjnef zelf.

Het trieste daarbij is echter, dat de geschiedenis kennelijk een weinig beluisterde leermeester moet zijn geweest: dat de neutralisatie van een mogelijk frontgedeelte ten voordele strekt van de partij die het initiatief heeft, is klaarblijkelijk het gros der idealisten en optimisten ontgaan. En dat het schematisch bewaken van de eigen zijde van een erkend niemandsland veel minder krachten vergt dan de noodzakelijke paraatheid tegenover een tegenstander met wie de gevechtsaanraking eigenlijk al een feit is, schijnt de meerderheid der goed-

gelovigen al evenzeer te ignoreren. De werkelijkheid is echter, dat een geloofwaardig geneutraliseerde sector de strategische aanvaller toestaat zijn *économie des forces* te maximaliseren om daarna met des te meer krachten te kunnen aanvallen op het zwaartepunt.

Wie voor een dergelijke neutralisatie mocht voelen, in de gelukzalige gedachte dat dan het zwaartepunt toch maar mooi aan de ándere kant van de globe ligt, leze er de wereldgeschiedenis nog maar eens op na: het heeft Frankrijk niet mogen baten dat het zwaartepunt éérst tegen Polen werd gelegd, en het was ook voor de Sovjet-Unie slechts uitstel van executie dat de overeengekomen rusttoestand aan de demarcatielijn in het ongelukkige Polen de Duitsers in staat stelde éérst het leeuwedeel van hun strijdkrachten tegen West-Europa in te zetten.

Zoals bekend is het niet zozeer de geschiedenis zelf die zich pleegt te herhalen als wel de daarin begane enormiteiten. Het is daarom ook kenmerkend dat men de gewaarschuwde man een dubbele waarde meent te kunnen toekennen. Maar indien de agressor door een onbedachtzaam aanvaarde neutralisatie nog eens ten overvloede wordt begunstigd in het economische gebruik van zijn tóch al numerieke overmacht, zal — naar moet worden gevreesd — ook het dubbele aantal der gewaarschuwden ons geen soelaas meer kunnen bieden. Het is dan ook beter, dat te voorkómen dan achteraf een uitzichtloze poging tot „genezen” te moeten ondernemen.



## KONINKLIJKE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP

Op maandag **17 november a.s.** houdt de vereniging in het Nederlands Congresgebouw, Churchillplein 10, Den Haag, een bijeenkomst waar luitenant-kolonel der artillerie b.d. C. E. A. Wegman en dr. A. A. J. Ooms, directeur van het Prins Mauritslaboratorium TNO, een inleiding zullen houden over

### Chemische oorlogvoering

De bijeenkomst, waarvoor bij dezen de leden en belangstellenden worden uitgenodigd, zal aanvangen te 20.00 uur.

# Guerrillastrijders en humanitair oorlogsrecht

mr. ir. C. J. Remijnse

luitenant-kolonel van de technische staf

Het oorlogsbeeld is sinds de Tweede Wereldoorlog ingrijpend gewijzigd. Guerrilla heeft een mondiale betekenis gekregen, conventionele oorlogen zijn sterk in de minderheid geraakt. Het wereldnieuws bevat dagelijks berichten over het vaak gruwelijke lot van niet alleen gewonde en gevangen genomen guerrillastrijders en hun militaire tegenstanders, maar ook van de burgerbevolking. Stadsguerrilla en terrorisme zijn algemeen bekende begrippen geworden.

Bestaat er in deze entourage nog recht? Het humanitaire oorlogsrecht zou daarop het antwoord moeten vormen; het beoogt een compromis te vinden tussen de eisen van de oorlogvoering en die van de menselijkheid. Het wezenlijke probleem lag en ligt daarbij in het omschrijven van de scheiding tussen combattanten, die zijn gerechtigd tot het voeren van de strijd, en de vredelievende burgerbevolking, die zoveel mogelijk moet worden ontzien.

In het geldende geschreven recht, dat voor het laatst in 1949 is aangepast, zijn de ervaringen van de Tweede Wereldoorlog neergelegd. Onder meer zijn toen bepaalde verzetsstrijders in bezet gebied erkend als combattant.

Guerrillastrijders in het huidige tijdperk lijken evenwel de aansluiting met het geldende humanitaire oorlogsrecht te hebben verloren. De Geneefse diplomatieke conferentie ter herbevestiging en ontwikkeling van het humanitaire oorlogsrecht, afgesloten in juni 1977, heeft dan ook terecht veel aandacht geschonken aan de mogelijkheden en onmogelijkheden om aan guerrillastrijders in zoveel mogelijk omstandigheden een goede of ten minste redelijke humanitaire bescherming te waarborgen. In hoeverre het geldende recht en het nieuwe recht bescherming bieden aan en in acht (kunnen) worden genomen door guerrillastrijders en hun tegenstanders, is het hier te behandelen onderwerp. Dat er altijd en overal fundamentele humanitaire beginselen moeten worden nageleefd, staat buiten kijf; immers: „il s'agit de l'homme qui souffre”.

## Het humanitaire oorlogsrecht

Door de eeuwen heen zijn er regels in acht genomen bij het voeren van oorlogen. Vele malen in de geschiedenis hebben bevelhebbers hun troepen opgedragen gevangen genomen tegenstanders in leven te laten en fatsoenlijk te behandelen en de burgerbevolking te sparen. Vele malen kwamen oorlogvoerende partijen bij het einde van de strijd overeen krijgsgevangenen uit te wisselen.

Het daaruit gegroeide *gewoonterecht* heeft tot in de twintigste eeuw de hoofdmoot van het oorlogsrecht gevormd en ook nu nog zijn de „gebruiken van de oorlog” een wezenlijk onderdeel daarvan. De onovertroffen Martens-clausule — aanvankelijk geformuleerd met het oog op verzetsstrijders in bezet gebied; waarover later uitvoeriger — wijst in dit verband naar „de beginselen van het volkenrecht, zoals die voortvloeien uit de tussen beschaafde volken gevestigde gebruiken, de wetten der menselijkheid en de eisen van het openbare bewustzijn”. De bindende geldigheid van het gewoonterecht is bij de rechtspreking door het Internationale Militaire Tribunaal in Neurenberg een van de grondslagen voor de veroordelingen geweest. Een beroep van Duitse beklaagden op de omstandigheid dat Italië het landoorlogsverdrag niet had geratificeerd en dat daarom dat verdrag in de Tweede Wereldoorlog niet van toepassing zou zijn, werd verworpen met de overweging dat de inhoud van het verdrag en het bijbehorende landoorlogsreglement in 1939 door alle beschaafde landen was aanvaard en dus in feite tot algemeen bindend gewoonterecht was geworden.<sup>1</sup>

In de jaren '60 van de negentiende eeuw is de codificatie van het oorlogsrecht op gang gekomen. Zonder uitvoerig op de historische ontwikkeling van het positieve recht in te gaan<sup>2</sup>, lijkt het zinvol in het kader van dit artikel enkele punten ervan kort weer te geven.

<sup>1</sup> Steinkamm (lit., blz. 87).

<sup>2</sup> Zie daarvoor o.m.: Kalshoven (lit. 1 en 2), Schmid (lit., blz. 31 e.v.), en Steinkamm (lit., blz. 79-99).

Het wezenlijke probleem lag en ligt in het omschrijven van de scheiding tussen combattanten en burgerbevolking.<sup>3</sup> De conferentie van vijftien Europese staten, die op voorstel van tsaar Alexander II in 1874 in Brussel bijeenkwam voor de codificatie van het oorlogsrecht, bleef juist steken op het punt van de combattantenstatus. De zg. Brusselse Verklaring van 1874 is nooit geratificeerd, maar heeft als voorbereiding voor de Haagse conferenties van 1899 en 1907 wel veel nut gehad. Zo is bv. art. 1 van het Landoorlogsreglement, handelende over de combattantenstatus, reeds in Brussel vrijwel gelijkkluidend vastgesteld. Daarin is toen gedefinieerd welke categorieën combattanten of oorlogvoerenden in geval van gevangenneming door de vijand, recht hebben op behandeling als krijgsgevangene met alle voordelen van dien tijdens de gehele periode van gevangenschap.

Naar de conferentieplaats en de inhoud van de verdragen van 1899 en 1907 wordt als het *recht van Den Haag*<sup>4</sup> aangeduid dat deel van het humanitaire oorlogsrecht dat zich bezighoudt met de eigenlijke oorlogvoering, zowel het gedrag van de oorlogvoerenden als de middelen die zij gebruiken. Naast het recht van Den Haag staat het zg. *recht van Genève*, dat de conventies omvat die zijn bedoeld om het buiten gevecht gestelde militaire personeel en de niet-strijders te beschermen.

De bescherming van de mens is voor het eerst centraal gesteld toen Henri Dunant met zijn boek „Un souvenir de Solferino” in 1862 aan velen de verschrikkingen van het slagveld duidelijk maakte en voorstelde de gewonden voortaan niet meer zo aan hun lot over te laten. Hij vormde in 1863 met vier anderen een comité van vijf inwoners van Genève, dat ten grondslag ligt aan het huidige Internationale Comité van het Rode Kruis. Het comité zorgde ervoor dat de Zwitserse regering in 1864 een diplomatieke conferentie bijeenriep. Het resultaat was de eerste conventie van Genève van 22 aug. 1864 „nopens de verbetering van het lot der gewonden, zich bevindende bij de strijdkrachten te velde”. Deze conventie is nadien door vele

landen geratificeerd; Nederland deed dat reeds op 29 nov. 1864. De belangrijkste verworvenheid was, dat dokters en verplegers niet meer als krijgsgevangenen zouden worden beschouwd (laat staan onder vuur genomen) en dat de oorlogvoerenden werden verplicht gewonde en zieke militairen zonder onderscheid naar nationaliteit de nodige verzorging te geven.

Daarmee was het internationale humanitaire recht geboren, dat vooral door de talloze initiatieven van het, in Genève gevestigde en uit Zwitserse staatsburgers bestaande, Internationale Comité van het Rode Kruis (afgekort Engels ICRC, Frans CICR) verder is ontwikkeld. De ervaringen van de Eerste Wereldoorlog, met veel krijgsgevangenen aan weerszijden, zijn verwerkt in de Geneefse Conventies van 1929.

De Spaanse Burgeroorlog en de Tweede Wereldoorlog hadden zoveel leed aan strijdenden en burgerbevolking gebracht, dat men zo'n 400 artikelen nodig had voor de nadere regeling van het humanitaire recht zoals dat op 12 aug. 1949 in de vier Conventies van Genève werd vastgesteld door de diplomatieke conferentie. Twee essentiële uitbreidingen van 1949 betreffen de geheel nieuwe vierde conventie „betreffende de bescherming van burgers in oorlogstijd” en de opnemings in elke conventie van het gemeenschappelijke artikel 3 — vaak aangeduid als de mini-conventie — waarin een aantal minimumregels voor niet-internationale gewapende conflicten is gesteld.

De verdere ontwikkeling van het recht van Den Haag en het recht van Genève zijn geïntegreerd, nadat de Verenigde Naties in 1968 — het jaar van de rechten van de mens — de resolutie 2444 (XXIII) getiteld „Eerbied voor de rechten van de mens in gewapend conflict” heeft aangenomen. De term *humanitair oorlogsrecht* is een blijk van die integratie. Het woord „oorlog” heeft men in veel gevallen vervangen door de term „gewapend conflict” omdat, reeds in het Kellogg-Briand-pact van 1928 en ook in het VN-handvest, de oorlog wordt bestempeld als een onwettig instrument van de nationale politiek. Wel worden bevrijdingsoorlogen en verdedigingsoorlogen toelaatbaar geacht, hetgeen in het internationale diplomatieke taalgebruik duidelijk merkbaar is als ergens een gewapend optreden moet worden goedgepraat.

Het humanitaire oorlogsrecht omvat tegenwoordig een groot aantal in werking getreden conventies of verdragen.<sup>5, 6</sup> Enkele verdragen zijn weliswaar

<sup>3</sup> In de continentaal-Europese Rousseau-Portalis-doctrine is oorlog een zaak tussen staten, die uitsluitend door de strijdkrachten wordt gevoerd. In de Anglo-Amerikaanse opvatting is oorlog tevens een betrekking tussen individuen en zijn maatregelen tegen de vijandelijke civiele bevolking geoorloofd als daarvoor een militaire noodzaak bestaat. De Sovjetrussische visie is vergelijkbaar met de Anglo-Amerikaanse, gaat uit van de volksoorlog, maar gaat veel verder door daaraan het karakter van een burgeroorlog met zijn terroristische en gruwelijke bijverschijnselen te verlenen. (Steinkamm, lit., blz. 47 e.v.)

<sup>4</sup> J. Pictet — *Humanitarian law and the protection of war victims*. Leiden/Genève (1975)16.

<sup>5</sup> Een verdrag treedt in werking, d.w.z. de desbetreffende staat is volkenrechtelijk gebonden de verdragsbepalingen

#### Verdragen betreffende het humanitaire oorlogsrecht

1. Conventie van Genève van 22 augustus 1864 nopens de verbetering van het lot der gewonden, zich bevindende bij de strijdkrachten te velde.
2. Verklaring houdende verbod van gebruik van bepaalde projectielen in oorlogstijd. St. Petersburg, 1868.
3. Verdrag nopens de wetten en gebruiken van de oorlog te land, met een Bijlage, bevattende het Landoorlogsreglement. 's-Gravenhage, 29 juli 1899.
4. Verdrag betreffende de toepassing op de zee-oorlog van de beginselen van de Conventie van Genève van 22 augustus 1864. 's-Gravenhage, 29 juli 1899.
5. Verklaring houdende verbod tot beziging van projectielen met het enige doel verstikkende of vergiftige gassen te verspreiden. 's-Gravenhage, 29 juli 1899.
6. Verklaring houdende verbod tot beziging van kogels die zich in het menselijke lichaam gemakkelijk uitzetten of vervormen, zoals kogels met harde mantel waarvan de mantel niet geheel de kern dekt of van inkervingen voorzien is. 's-Gravenhage, 29 juli 1899.
7. Conventie betreffende de hospitaalschepen. 's-Gravenhage, 21 december 1904.
8. Conventie van Genève ter verbetering van het lot van gewonden en zieken bij de legers te velde. 6 juli 1906.
9. Verdrag nopens de wetten en gebruiken van de oorlog te land, met bijlage bevattende het Landoorlogsreglement. 's-Gravenhage, 18 oktober 1907.
10. Verdrag nopens het stellen van onderzeese zelfwerkende contactmijnen. 's-Gravenhage, 18 oktober 1907.
11. Verdrag nopens het bombardement door een scheepsmacht in tijd van oorlog. 's-Gravenhage, 18 oktober 1907.
12. Verdrag voor de toepassing op de zee-oorlog der beginselen van het verdrag van Genève (van 6 juli 1906). 's-Gravenhage, 18 oktober 1907.
13. Verklaring nopens het verbod om projectielen en ontplofbare stoffen uit ballons te werpen. 's-Gravenhage, 18 oktober 1907.
14. Protocol nopens de chemische en bacteriologische oorlog. Genève, 17 juni 1925.
15. Verdrag voor de verbetering van het lot der gewonden en zieken, zich bevindende bij de legers te velde. Genève, 27 juli 1929.
16. Verdrag met betrekking tot de behandeling van krijgsgevangenen. Genève, 27 juli 1929.
17. Proces-verbaal betreffende het optreden van onderzeeboten ten aanzien van koopvaardij-schepen. Londen, 6 november 1936.
18. Verdrag van Genève voor de verbetering van het lot der gewonden en zieken, zich bevindende bij de strijdkrachten te velde. Genève, 12 augustus 1949.
19. Verdrag van Genève voor de verbetering van het lot der gewonden, zieken en schipbreukelingen van de strijdkrachten ter zee. Genève, 12 augustus 1949.
20. Verdrag van Genève betreffende de behandeling van krijgsgevangenen. Genève, 12 augustus 1949.
21. Verdrag van Genève betreffende de bescherming van burgers in oorlogstijd. Genève, 12 augustus 1949.
22. Conventie ter voorkoming en onderdrukking van het misdrijf van volkenmoord. Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, 9 december 1948. In werking getreden op 12 januari 1951.
23. Verdrag inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict. 's-Gravenhage, 14 mei 1954.
24. Conventie betreffende de niet-verjaring van oorlogsmisdaden en misdaden tegen de mensheid. Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, 26 november 1968. In werking getreden november 1970.
25. Verdrag tot verbod van biologische wapens. Londen, Moskou, Washington, 10 april 1972. In werking getreden 26 maart 1975. Nederland heeft ondertekend. Een wetsontwerp tot goedkeuring is op 22 januari 1980 aan de Tweede Kamer aangeboden.
26. Protocol I, in aanvulling op de Verdragen van Genève van 12 augustus 1949, en betreffende de bescherming van slachtoffers van internationale gewapende conflicten. Genève, 10 juni 1977.
27. Protocol II, in aanvulling op de Verdragen van Genève van 12 augustus 1949, en betreffende de bescherming van slachtoffers van niet-internationale gewapende conflicten. Genève, 10 juni 1977.

na te komen, door bekrachtiging of ratificatie. Volgens Nederlands staatsrecht worden verdragen door de Koning bekrachtigd nadat de Staten-Generaal uitdrukkelijk of stilzwijgend goedkeuring hebben gegeven (zie Grondwet art. 60 e.v.). Eerder is, na beëindiging van de onderhandelingen, de verdragstekst ondertekend, wat inhoudt dat de constitutioneel verplichte ratificatieprocedure in eigen land zal worden aangespannen. Uiteindelijk bekrachtiging volgt soms pas jaren na ondertekening.

<sup>9</sup> M. Akehurst — *A modern introduction to international law*. Londen (1975)37; synoniemen voor verdrag: conventie, tractaat, internationale overeenkomst, pact, protocol, charter, handvest, statuut, verklaring, akkoord, regeling, enz.

bedoeld als vervanging van eerder gesloten verdragen, maar omdat sommige staten alleen het oude en niet het nieuwe verdrag hebben bekrachtigd, hebben vrijwel alle verdragen nog betekenis. In het hierbij afgedrukte overzicht zijn 27 conventies opgesomd, die het geschreven humanitaire oorlogsrecht weergeven. Alle conventies hebben direct of indirect wel te maken met de acties die door of tegen guerrillatroepen worden gevoerd. Voor het hier behandelde onderwerp is het echter zinvol de beschouwing over het geldende recht te beperken tot de volgende verdragen.



a. Het Haagse Landoorlogsverdrag van 1907 en vooral het als bijlage daarbij behorende Reglement betreffende de wetten en gebruiken van de oorlog te land (in de tekst verder aangeduid als LOV resp. LOR).<sup>7</sup>

b. Drie van de vier Conventies van Genève van 12 aug. 1949<sup>8</sup>:

— Verdrag van Genève voor de verbetering van het lot der gewonden en zieken zich bevindende bij de strijdkrachten (verder aangeduid als 1e Gen. Conv.);

— Verdrag van Genève betreffende de behandeling van krijgsgevangenen (de 3e Gen. Conv.);

— Verdrag van Genève betreffende de bescherming van burgers in oorlogstijd (de 4e Gen. Conv.).

Deze beperking is zinvol omdat enerzijds de overige conventies vrijwel geen direct verband houden met guerrilla en algemeen gelden voor alle strijden (zoals het gasprotocol van 1925 en het verbod van het gebruik van dum-dumkogels in de Haagse verklaring van 1899). Anderzijds zijn guerrilla-activiteiten tot dusver beperkt tot gewapende conflicten te land, op enkele uitzonderingen na, waarbij guerrillaorganisaties schepen hebben aangevallen of gekaapt.<sup>9</sup>

Als piraterij, en dus buiten het humanitaire oorlogsrecht vallende, worden in het internationale publiekrecht beschouwd de vele gevallen van vliegtuigkaping niettegenstaande sommige regeringen de kapers onderdak verlenen en de kapers zelf beweren in oorlog te zijn.

De ontwikkelingen sinds 1949 hebben ertoe geleid dat het geldende humanitaire oorlogsrecht een groot aantal wijzigingen en aanvullingen behoefde. Reeds in 1965 startte het ICRC met de voorbereidingen daarvan. In 1968 nam de algemene vergadering van de VN de resolutie „Eerbied voor de rechten van de mens in gewapend conflict” aan. De algemene vergadering nodigde toen bovendien de secretaris-generaal uit in overleg met het ICRC studies te ondernemen ter verbetering en uitbreiding van het humanitaire oorlogsrecht voor wat betreft een betere bescherming van burgerbevolking, krijgsgevangenen en combattanten in alle gewapende conflicten. Tijdens de 21e internationale

Rode-Kruisconferentie te Istanboel in 1969, die werd bijgewoond door vertegenwoordigers van de staten die de Geneefse Conventies 1949 hadden ondertekend, werd het ICRC verzocht met voorstellen dienaangaande te komen.<sup>10</sup> Op de eerste voorbereidende conferentie van regeringsdeskundigen in 1971 kwamen nationale gedelegeerden en deskundigen van het Rode Kruis onder meer tot de conclusie dat het recht moest worden aangepast aan de moderne situatie, d.w.z. dat er regels moesten worden aanvaard op het punt van de status van guerrillero's en regels betreffende het niet-internationale conflict. In het humanitaire oorlogsrecht moesten ook bepaalde lacunes worden opgevuld. Er was onder meer behoefte aan de definitie van een militair doel en verbetering van de bescherming van de burgerbevolking, en ook de nakoming van de gestelde regels moest worden verbeterd.<sup>11</sup> Duidelijk is daaruit dat het Haagse en Geneefse recht inmiddels waren geïntegreerd. In 1972 volgde nog een conferentie van regeringsdeskundigen.

De Zwitserse bondsregering riep vervolgens in 1974 een diplomatieke conferentie bijeen, die in de jaren 1974 tot 1977 vier zittingen heeft omvat. Aan deze Diplomatieke Conferentie ter Herbevestiging en Ontwikkeling van het Internationale Recht toepasselijk in gewapende conflicten (verder aangeduid als CDDH<sup>12</sup>) hebben zo'n 126 staten — waaronder vele jonge Afrikaanse en Aziatische staten — 14 bevrijdingsbewegingen en 35 andere organisaties deelgenomen. Na ondertekening van de slotakte op 10 juni 1977 had de conferentie twee Protocollen ter aanvulling op de Geneefse Conventies 1949 vastgesteld, waarvan de eerste van toepassing is in internationale en de tweede in interne, niet internationale conflicten. Dat toen is gekozen voor een systeem van aanvullingen op de bestaande conventies in plaats van volledig nieuwe is wel een zeer gelukkige greep geweest. Zo is voorkomen dat tijdelijk of wellicht langdurig een vacuüm zou ontstaan tussen „oude” naties, die alleen de conventies van 1949 hebben bekrachtigd en de vele „jonge” naties, die de conventies van 1977 ratificeren. Nu staat ratificatie van, of toetreding tot, de aanvullende protocollen van 1977 slechts open voor partijen bij de conventies van 1949.

In de beschouwing over het nieuwe recht van 1977

<sup>7</sup> De Nederlandse verdragstekst staat in KB van 22 feb. 1910, Stb 73; in nieuwe spelling overgenomen in KL VS 47-412/2.

<sup>8</sup> Zie eveneens o.m. VS 47-412/2 voor de Nederlandse tekst. Ter uitvoering van de Geneefse conventies is in ons land de Wet Oorlogsstrafrecht van 10 juli 1952, Stb. 408 vastgesteld.

<sup>9</sup> Kossoy (lit., blz. 72).

<sup>10</sup> Kalshoven (lit. 2, blz. 29).

<sup>11</sup> Gonsalves (lit. 3, blz. 63).

<sup>12</sup> CDDH: Conférence Diplomatique sur la réaffirmation et le développement du droit international humanitaire applicable dans les conflits armés.

zal het gaan over deze twee protocollen, waarvan de volledige benamingen zijn:

Protocol 1 — Protocol additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the protection of victims of international armed conflicts;

Protocol II — Protocol additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the protection of victims of non-international armed conflicts.<sup>13</sup>

Beide protocollen zijn inmiddels in werking getreden tussen de elf resp. tien landen die hebben geratificeerd.<sup>14</sup> Nederland heeft wel ondertekend, maar nog niet geratificeerd.<sup>15</sup>

Zeker vermeldenswaard is nog dat tijdens de conferenties door een ad-hoccomité over conventionele wapens aandacht is besteed aan de oorlogsrechtelijke aanvaardbaarheid van bestaande en in ontwikkeling zijnde wapens. Het is de bedoeling „onmenselijke en onkieskeurige wapens” terug te dringen. Daarbij gaat het om vier categorieën: 1. fragmentatiewapens, waarvan de splinters — bv. hout of plastic — met behulp van röntgenstraling niet kunnen worden opgespoord; 2. brand- en vlamwapens, zoals napalm; 3. mijnen en boobytraps; 4. klein-kaliberwapens, die door de hoge snelheid en instabiliteit tijdens de vlucht ernstige verwondingen — als van dum-dumkogels — veroorzaken. Om meer technische informatie te vergaren zijn in 1974 in Luzern en in 1976 in Lugano conferenties van regeringsdeskundigen gehouden, waaraan ook Nederlandse stafofficieren hebben deelgenomen. In de protocollen van 1977 is over dat aspect evenwel nog niets opgenomen. In 1978 en 1979 zijn daarover weer conferenties in Genève gehouden ter voorbereiding van een diplomatieke VN-conferentie in september 1979. Laatstgenoemde conferentie heeft geen resultaat in de vorm van een of meer verdragen opgeleverd, doch men verwachtte in de vervolgconferentie in het najaar van 1980 wel overeenstemming te bereiken op het gebied van fragmentatiewapens, mijnen en boobytraps.

<sup>13</sup> De tekst van de protocollen is door het ICRC te Genève in 1977 uitgegeven in de authentieke talen Arabisch, Chinees, Engels, Frans, Russisch en Spaans. De volledige Engelse tekst is afgedrukt in *Mil. Recht. Tijdschr.* 70(1977) 524-572.

<sup>14</sup> Geratificeerd hebben (april 1980): Botswana, Cyprus (alleen Prot. I), Ecuador, Ghana, Joegoslavië, Jordanië, Libië, Niger, El Salvador, Tunesië, Zweden. Voor inwerkingtreding waren twee ratificaties vereist.

<sup>15</sup> Gepubliceerd in: *Tractatenblad* (1978)(41, 42).

## Guerrilla

Hoewel de uitdrukking guerrilla nog geen twee eeuwen oud is<sup>16</sup>, zijn als guerrilla gevoerde gewapende conflicten zo oud als de mensheid zelf. Alle volkeren hebben wel ééns in de historie moeten overgaan tot guerrilla om onafhankelijkheid en vrijheid te behouden. Guerrilla is dan ook van onheuglijke tijden en universeel. In de laatste 30 jaar is zij van mondiale betekenis geworden, en de rechts-sociologische en rechtspolitieke betekenis hebben een zodanige omvang gekregen dat het geen bijkomstig volkenrechtelijk probleem meer is.<sup>17</sup>

In de westerse wereld is de benaming guerrilla in zwang, waardoor het ongeregelde karakter van de strijd wordt beklemtoond. In het oosten is het gebruikelijk over partizanenoorlog te spreken, hetgeen wijst op het politieke engagement. De guerrillastrijder of guerrillero wordt dan partizaan genoemd.<sup>18</sup> Opmerkelijk is overigens, dat in de volkenrechtelijke rechtsbronnen niet wordt gesproken over guerrillatroepen of partizanen, maar dat de uitdrukkingen militie, vrijwilligerskorps, verzetsbeweging of bevrijdingsbeweging worden gebezigd teneinde emotionele implicaties te omzeilen.<sup>19</sup> Wat guerrilla inhoudt en karakteriseert, kan men op verschillende manieren beschrijven. Volgens de militaire historicus Hahlweg is guerrilla:

*... de oorlog van kleine en zeer kleine, over het gehele gebied verspreide, in de regel in de rug van de vijandelijke strijdkrachten opererende gemengde eenheden met het doel, door overvallen en hinderlagen, schade en verwarring bij de tegenstander aan te richten, hem voortdurend te verontrusten, op de duur te vermoeien en af te matten, zijn bevoorrading van levensmiddelen en oorlogsmateriaal te verstoren, kleine vijandelijke afdelingen, koeriers, afzonderlijke hoge personen en stafkwartieren evenals magazijnen en depots te vernietigen, wegen onbegaanbaar te maken en allerlei sabotagedaden te begaan.<sup>20</sup>*

Daarmee wordt vooral de werkwijze in een guerrilla goed aangegeven. Het gebruik van guerrillatactiek

<sup>16</sup> Tijdens de Spaanse Vrijheidsoorlog tegen Napoleon is het van guerra (oorlog) afgeleide verkleinwoord guerrilla in zwang gekomen; dus „kleine oorlog”, Kleinkrieg, little war, petty war, petite guerre, in tegenstelling tot de grote oorlog. De benaming „guerrillaoorlog” is daarom een pleonasme.

<sup>17</sup> Mayer-Tasch (lit., blz. 9).

<sup>18</sup> Andere algemene benamingen: verzetstrijders, Freischärler, Freischützen, maquisards, franc tireurs, vrijheidstrijders; specifieke benamingen: Fédayin, Mau-Mau, Viëtcong, enz.

<sup>19</sup> Mayer-Tasch (lit., blz. 10).

<sup>20</sup> W. Hahlweg — *Typologie des modernen Kleinkriegs*. Wiesbaden (1967)9; in Mayer-Tasch (lit.) blz. 10.

of „unorthodox fighting” is overigens niet beperkt tot opstandige bewegingen en dergelijke, ook de moderne geregelde strijdkrachten hebben sinds de Tweede Wereldoorlog de beschikking over kleine elite-eenheden die zijn getraind in bijzondere opdrachten achter de vijandelijke linies en die in kleine groepjes of individueel opereren.

Een guerrillabeweging wordt anderzijds in het algemeen goed omschreven als:

*... een georganiseerde beweging, die zich verzet tegen een gevestigd politiek of sociaal systeem, regering, autoriteit, of bezettingsmacht en die tracht hen ten val te brengen door het gebruik van geweld en elk ander middel.<sup>21</sup>*

Deze omschrijving geeft goed weer hoe sinds mensenheugenis en ook heden ten dage nog alom de strijd van de zwakkere tegen de sterkere, van de verdrukte tegen de onderdrukker, zich manifesteert.

Nadat de Duitsers in de Tweede Wereldoorlog door de Blitzkrieg in korte tijd grote delen van Europa hadden bezet in de verwachting dat een lange periode van vrede zou worden gevestigd, ontstond overal in de bezette gebieden verzet en men kan hier gerust spreken van de omvangrijkste guerrilla aller tijden.<sup>22</sup> In de volgende hoofdstukken wordt daarop nog vaak teruggekomen. Eerder hadden tijdens en na de Russische revolutie tussen 1917 en 1925 ongeregelde troepen het tot dan toe bekende oorlogsbeeld ingrijpend gewijzigd. Vele gewapende conflicten verwoestten het tsarenrijk, en ontelbare politieke, nationalistische en militaire partijen en groeperingen vochten onafhankelijk van elkaar. Daarbij bleek het oorspronkelijke Russische leger te desintegreren in verschillende formaties van een ongeregeld karakter, die de oorlog als guerrilla voortzetten. Aan de andere zijde gebeurde vrijwel automatisch het tegengestelde: de onafhankelijke revolutionaire groepen, bewapende boeren en partizanen verzamelden zich tot wat uiteindelijk het Rode Leger zou worden.<sup>23</sup>

Ook tijdens de Chinese burgeroorlog van 1926-'49 is gebleken dat een guerrilla pas succesvol kan worden afgesloten als geregelde troepen worden ingezet. Mao Tsetoeng is tijdens deze oorlog erin geslaagd de fundamentele problemen van de guerrilla in een theoretisch kader te vatten. In een aantal hoofdpunten samengevat ging en gaat het volgens hem bij guerrilla om: een oorlog met een zeer lange

duur teneinde een eigen politiek en militair apparaat op te bouwen en mede ten gevolge van de guerrillatactiek rechtstreekse confrontatie te vermijden, het vestigen van een eigen „bevrijd” gebied, de specifieke guerrillatactieken, de absolute noodzaak van steun van de bevolking op sociale en politieke motieven, de geleidelijke opbouw van een eigen geregelde strijdmacht en de politieke controle van het gebied.<sup>24</sup>

Het is zinvol deze hoofdpunten kort weer te geven, omdat na de Tweede Wereldoorlog in vele guerrilla's één of meer van bovengenoemde aspecten van doorslaggevend belang zijn geweest. Mislukte guerrilla's zijn onder meer in de Filippijnen 1942-'54 en in Malakka 1948-'60 te wijten geweest aan de omstandigheid dat er geen veilige gebieden en geen algemene steun van de bevolking waren. Zowel Algerije 1954-'62 als Cuba 1956-'58 zijn wél succesvol geweest en daar werd min of meer voldaan aan de kernpunten van Mao Tsetoengs theorieën, die later in Cuba nog uitgebreider zijn vastgelegd door Ernesto „Che” Guevara in zijn boek „Guerrilla Warfare”. In Cuba heeft de kleine groep waarmee Castro en Guevara begonnen in korte tijd succes gehad, niet zozeer door eigen kracht als wel door de corruptheid en slechte leiding van Batista's leger. Dat heeft ertoe geleid dat Guevara, en later ook Régis Debray, de on-maoïstische opvatting huldigden dat een guerrillabeweging in de eerste fase kan volstaan met offensieve militaire activiteiten nog zonder de steun van de bevolking.<sup>25</sup> In Viëtnam is guerrilla gevoerd van 1945-'73. Eerst tegen de Fransen, met als dramatisch hoogtepunt in 1954 de verovering van Dien Bien Phoe door geregelde Vietminhtroepen die geleidelijk waren opgebouwd uit de oorspronkelijk kleine guerrillagroepen. Toen president Kennedy in 1961 Amerikaanse adviseurs zond en van 1965 af Amerikaanse gevechtstroepen werden ingezet, ontstond in Viëtnam het beeld van een guerrillabeweging enerzijds tegen een technisch hoog ontwikkelde partij anderzijds. De contra-guerrillatactiek van de Amerikanen was gebaseerd op de inzet van enorme hoeveelheden militair materieel; maar, gesimplificeerd voorgesteld, het gebrek aan contact met de reële wereld van guerrillastrijders en dorpelingen heeft tot de nederlaag van Zuidviëtnamezen en Amerikanen geleid.

De moderne gewapende conflicten die als guerrilla worden gevoerd, kan men in drie groepen onderverdelen. Ten eerste de oorlogen die onderworpen

<sup>21</sup> Kossoy (lit., blz. 47).

<sup>22</sup> Kossoy (lit., blz. 69).

<sup>23</sup> Kossoy (lit., blz. 56).

<sup>24</sup> Ellis (lit., blz. 151 e.v.).

<sup>25</sup> Ellis (lit., blz. 171 e.v.).

naties voerden voor hun bevrijding van het koloniale juk, zoals Indonesië en Algerije. Voorts zijn diverse gewapende conflicten ontstaan uit tegenstrijdige nationale belangen. Daartoe behoort in de eerste plaats het Arabisch-Israëliëse conflict. Vele Afrikaanse en sommige Aziatische staten hebben uit de koloniale tijd stammende grenzen, die onvoldoende rekening houden met etnische, historische en soms ook economische scheidslijnen. Er zijn daardoor succesvolle conflicten geweest, zoals Bangla Desh, en niet succesvolle, zoals Biafra en Koerdistan, die zijn terug te voeren tot de tweede categorie. De wens de sociale orde van een staat te wijzigen, vormt het motief voor de derde groep guerrilla's. De beste voorbeelden daarvan zijn de Cubaanse revolutie en de Koreaanse en Indochinese oorlogen.<sup>26</sup>

Het beeld van de guerrilla zou niet compleet zijn zonder nog twee verwante verschijnselen te noemen, namelijk stadsguerrilla en terrorisme. Hoewel zij te onderscheiden zijn, komen in de praktijk veel mengvormen voor. Voornamelijk door het falen van de guerrilla op het platteland hebben revolutionairen in Zuid-Amerika sinds het midden van de jaren '60 hun activiteiten naar de steden van de jaren '60 hun activiteiten naar de steden verlegd. Zo verkregen zij meer het initiatief en vooral meer publiciteit. Stadsguerrilla berust, veel meer dan plattelandsguerrilla, op terrorisme: ontvoering, moord, roof, bomaanslagen, enz. Als de autoriteiten niet effectief reageren, zou de angst bij de bevolking leiden tot revolutionair succes maar anderzijds kan een overreactie leiden tot vreemding tussen bevolking en regering.<sup>27</sup> Het „Mini-manual of the urban guerrilla” van Carlos Marighella, hoewel toegespitst op de Braziliaanse omstandigheden, is inmiddels toegepast door velen in Zuid-Amerika, maar ook in Montreal, door de IRA in Ulster en door terroristen in West-Duitsland en Japan. In Columbia is stadsguerrilla gevoerd als voorbereiding op een over het gehele land verspreide plattelandsguerrilla.<sup>28</sup>

Een duidelijke karakteristiek van stadsguerrilla en terrorisme is de openlijke afwijzing van een beroep op legaliteit van de daden onder het bestaande nationale en internationale recht en daarmee ook het negeren van humanitaire principes.<sup>29</sup> De vele tientallen gewapende conflicten die in de vorm van guerrilla na 1945 het wereldbeeld beheer-

sen, zorgen nog dagelijks voor kranteberichten waarin gruweldaden van beide partijen worden beschreven en waaruit blijkt hoezeer de grenzen der menselijkheid vervagen en geen groep in de samenleving meer wordt ontzien. De categorie non-combattanten, die geheel buiten de strijd zou moeten staan, dreigt evenzeer het slachtoffer te worden.

Guerrilla is dan ook wezenlijk een „niet conventionele oorlog”, die noch beantwoordt aan de schema's van de klassieke oorlog — in zowel de formele als de materiële betekenis — noch bijgevolg aan het kader dat is vastgelegd in de conventies van Den Haag 1907 en Genève 1949, met uitzondering wellicht van het gemeenschappelijke artikel 3. In de volgende hoofdstukken wordt daarop nader ingegaan. Tevens wordt weergegeven welke aan guerrilla aangepaste humanitaire regels in de protocollen van 1977 zijn opgenomen.

### Reikwijdte van het humanitaire oorlogsrecht

Door ratificatie van een verdrag is een staat volkenrechtelijk gehouden de verdragsbepalingen na te komen tegenover de andere verdragspartijen. Het Haagse Landoorlogsverdrag (LOV) en de Geneefse Conventies zijn weliswaar door het merendeel der staten geratificeerd, maar desondanks in legio gevallen niet toegepast omdat een of meer van de conflictpartijen het geschreven humanitaire oorlogsrecht niet van toepassing achtte(n). Daarom de reikwijdte kennelijk onvoldoende is en hoe deze bij ieder nieuw verdrag weer een belangrijk maar ook moeizaam onderwerp is, wordt in dit hoofdstuk bezien.

Het LOV geeft in art. 1 en 2 aan dat de bepalingen van verdrag en reglement slechts van toepassing zijn tussen de verdragsluitende mogendheden en slechts indien zij alle partij zijn bij het verdrag. Daaruit blijkt dat men toen uitsluitend het oog had op oorlogen tussen staten. In die jaren was de gedachte, interne conflicten bij internationaal verdrag te willen regelen, nog niet opgekomen.<sup>30</sup> De laatste passage van art. 2 — „slechts indien zij allen partij zijn bij het conflict”, bekend als de „si omnes clause” — heeft overigens haar betekenis verloren sinds de inhoud van verdrag en reglement worden geacht tot het gewoonterecht te behoren en derhalve voor alle staten bindend te zijn.

In 1949 is ervoor gezorgd dat staten zich niet al

<sup>26</sup> Kossoy (lit., blz. 64).

<sup>27</sup> R. Moss — Urban guerrilla warfare; in Sarkesian (lit., blz. 473 e.v.; de tekst van het mini-manual op blz. 507 e.v.).

<sup>28</sup> NRC/Handelsblad, 20 feb. 1979.

<sup>29</sup> Kossoy (lit., blz. 69).

<sup>30</sup> Kalshoven (lit. 2, blz. 37).

te gemakkelijk meer konden onttrekken aan de toepasbaarheid van de conventies. De ervaring sinds 1907 had geleerd dat er vele gewapende conflicten waren met alle kenmerken van een oorlog, zonder dat echter was voldaan aan de formaliteiten zoals vastgelegd in Den Haag. Bovendien hadden in vele gevallen conflictpartijen de legitimiteit van de vijandelijke regering betwist en daarom de oorlogstoestand ontkend. Evenzo waren soevereine staten tijdelijk verdwenen door annexatie of capitulatie, waardoor humanitaire verdragen waren veronachtzaamd. Daarom werd de reikwijdte van de Geneefse Conventies in 1949 aldus vastgelegd in het in alle conventies gelijk-luidende art. 2:

*Artikel 2:*

Onverminderd de bepalingen, welke reeds in tijd van vrede in werking moeten treden, is dit verdrag van toepassing in geval een oorlog is verklaard of bij ieder ander gewapend conflict, dat ontstaat tussen twee of meer der hoge verdragsluitende partijen, zelfs indien de oorlogstoestand door een der partijen niet wordt erkend.

Het verdrag is eveneens van toepassing in alle gevallen van gehele of gedeeltelijke bezetting van het grondgebied van een hoge verdragsluitende partij, zelfs indien die bezetting geen gewapende tegenstand ontmoet.

Indien een der in conflict zijnde mogendheden geen partij is bij dit verdrag, blijven de mogendheden, die wel partij zijn, niettemin in haar onderlinge betrekkingen hierdoor gebonden. Bovendien zullen zij door het verdrag gebonden zijn ten opzichte van bedoelde mogendheid, indien deze de bepalingen daarvan aanvaardt en toepast.

Deze formulering biedt weinig ruimte voor het niet toepasselijk verklaren van de conventies. Het veel ruimere begrip „gewapend conflict” omvat aanzienlijk meer internationale conflicten dan het woord oorlog. Toch heeft Nederland in het geschil over Nieuw-Guinea het standpunt ingenomen dat de conventies niet van toepassing waren, omdat geen der partijen de oorlogstoestand erkende en beide slechts van grensincidenten spraken. Dat was in het Cultuuroederenverdrag van 1954 trouwens al opgevangen door in art. 18 betreffende de werkingssfeer de woorden „of meer” toe te voegen in „... zelfs indien de staat van oorlog door een of meer der partijen niet wordt erkend”. Blijft natuurlijk, dat geen enkele boven de staten staande instantie bevoegd is over hun hoofden heen bindend uit te maken, dat een geschil tussen twee of meer staten een gewapend conflict oplevert in de zin van de oorlogsrechtelijke verdragen, maar aan buiten het geschil staande derden — zoals de Verenigde Naties, andere mogendheden en in de praktijk vooral ook het ICRC — biedt bovenstaande formulering de gelegenheid druk uit te oefenen. Door het ICRC is uiteindelijk ook bereikt

dat Nederland de krijgsgevangenenstatus heeft toegekend aan de gevangen genomen Indonesische infiltranten.

Voor niet internationale gewapende conflicten was ook in 1949 de tijd nog niet rijp om gedetailleerde regelingen in internationale verdragen vast te leggen. Hoe autoriteiten zich hebben te gedragen bij binnenlandse onlusten en burgeroorlogen zag men (nog) niet als onderwerp van internationale regelingen. Toch is het ICRC erin geslaagd te bereiken dat door de diplomatieke conferentie in 1949 humanitaire principes voor interne conflicten werden vastgelegd. In alle vier conventies is de „mini-conventie” opgenomen in de vorm van art. 3:

*Artikel 3*

In geval van een gewapend conflict op het grondgebied van één der hoge verdragsluitende partijen, hetwelk geen internationaal karakter draagt, is ieder der partijen bij het conflict gehouden ten minste de volgende bepalingen toe te passen.

1. Personen, die niet rechtstreeks aan de vijandelijkheden deelnemen, met inbegrip van personeel van strijdkrachten, dat de wapens heeft nedergelegd, en zij, die buiten gevecht zijn gesteld door ziekte, verwonding, gevangenschap of enige andere oorzaak, moeten onder alle omstandigheden menslievend worden behandeld, zonder enig voor hen nadelig onderscheid, gegrond op ras, huidkleur, godsdienst of geloof, geslacht, geboorte of maatschappelijke welstand of enig ander soortgelijk criterium. Te dien einde zijn en blijven te allen tijde en overal ten aanzien van bovengenoemde personen verboden:

- a. aanslag op het leven en lichamelijke geweldpleging, in het bijzonder het doden op welke wijze ook, verminking, wrede behandeling en marteling;
  - b. het nemen van gijzelaars;
  - c. aanranding van de persoonlijke waardigheid, in het bijzonder vernederende en ontterende behandeling;
  - d. het uitspreken en ten uitvoer leggen van vonnissen zonder voorafgaande berechting door een op regelmatige wijze samengesteld gerecht, dat alle gerechtelijke waarborgen biedt, door de beschaafde volken als onmisbaar erkend.
2. De gewonden en zieken moeten worden verzameld en verzorgd.

Een onpartijdige humanitaire organisatie, zoals het Internationale Comité van het Rode Kruis, kan haar diensten aan de partijen bij het conflict aanbieden.

De partijen bij het conflict zullen er verder naar streven door middel van bijzondere overeenkomsten de andere of een deel der andere bepalingen van dit verdrag van kracht te doen worden.

De toepassing van bovenstaande bepalingen zal niet van invloed zijn op de juridische status van de partijen bij het conflict.

Het is duidelijk dat dit art. 3 op vele sindsdien gevoerde guerrilla's van toepassing is, maar tevens dat de bescherming van de buiten gevecht gestelde guerrillastrijder minimaal is. In een behoorlijke

rechtsgang loopt hij bijvoorbeeld nog altijd kans voor zijn deelneming aan de strijd tot de doodstraf te worden veroordeeld.

De in de voorlaatste alinea van art. 3 aangeduide mogelijkheid, behalve dit artikel ook de volledige of gedeeltelijke conventies toe te passen, is in de praktijk meermalen voorgekomen. Dan is ook de laatste alinea belangrijk, die inhoudt dat internationale erkenning van een opstandige beweging niet louter en alleen voortvloeit uit toepassing van de humanitaire regels. De wettige regering van een staat wordt daarmee een argument uit handen genomen om de conventies niet toe te passen.

Het bekendste voorbeeld van een bevrijdingsbeweging die met de Geneefse conventies heeft ingestemd is, op 11 juni 1960, de voorlopige Algerijnse regering geweest nadat het ICRC in een memorandum van 18 mei 1958 daarop had aangedrongen. In 1960 was de voorlopige regering echter al zover dat zij verschillende gebieden volledig beheerste, op brede lagen van de bevolking kon steunen en door vele regeringen was erkend. In 1969 en 1974 heeft de Palestijnse bevrijdingsorganisatie PLO stappen ondernomen bij de Zwitserse regering om, op basis van wederkerigheid, toe te treden tot de Geneefse conventies. Om diverse redenen is dat evenwel niet doorgegaan. Een vertegenwoordiger van de regering van Bangla Desh heeft in 1971-'72 nog tijdens de gevechten aan het ICRC meegedeeld dat zijn regering de conventies zou respecteren. En ook uit Nigeria, nog voor de burgeroorlog met Biafra, ontving het ICRC van beide partijen de verzekering dat in een eventueel conflict de conventies zouden worden toegepast.

Ook al is de inhoud van de conventies dikwijls slecht bekend bij de guerrillabewegingen, de principes en vooral de humanitaire zin worden wel degelijk gekend en geacht.<sup>31</sup> Dat de leiding van een guerrillabeweging door de Geneefse conventies te erkennen natuurlijk ook heel wat internationale goodwill verwerft, is een positief bijverschijnsel dat uiteindelijk het toepassen van de humanitaire regels bevordert.

Toch is deze omweg, via art. 3 tot toepassen van de Geneefse conventies te geraken, uiteraard niet bevredigend. In de jaren '60 werd het dan ook steeds duidelijker dat het humanitaire oorlogsrecht aan vernieuwing toe was.

#### De ontwerp-artikelen over de toepasselijkheid van

<sup>31</sup> Veuthey (lit., blz. 49-51); hij vermeldt dat het ICRC in 1972 duizenden exemplaren van het Rode-Kruisboekje „Manuel du Soldat” heeft kunnen overhandigen aan guerrillabewegingen in Afrika en Azië.

de Protocollen I en II hebben tijdens de diplomatieke conferentie in 1974 uitvoerige discussies opgeleverd en tweedracht gezaaid tussen het westerse blok, inclusief Nederland, en de overige deelnemers.<sup>32</sup> Wat was namelijk het geval? De vier Geneefse conventies zijn in hun opzet gericht op internationale, d.w.z. interstatelijke, conflicten. Uit de wordingsgeschiedenis is af te leiden dat de hoge verdragsluitende partijen in art. 2 moeten worden geacht staten te zijn en dat alleen zij kunnen toetreden tot de conventies. Toch hadden de Voorlopige Revolutionaire Regering van Zuid-Viëtnam en de regering van Guinee-Bissau in 1974 verklaard tot de conventies te zijn toegetreden.<sup>33</sup> De Zwitserse regering, depositaris van de conventies, heeft bij deze toetredingen te kennen gegeven dat, althans voor Zwitserland, daarmee geen uitspraak werd gedaan over de internationale status van de VRR en Guinee Bissau. Reeds eerder was gebleken dat er een bereidheid was ontstaan de humanitaire regels toe te passen in bepaalde interventieoorlogen (Viëtnam) en burgeroorlogen (Biafra). Toepassing werd dan gebaseerd op art. 2, lid 3, door het begrip mogendheid ruim uit te leggen en de zich conformerende partijen op basis van wederkerigheid de humanitaire bescherming te bieden.<sup>34</sup>

Tot dusver is deze ontwikkeling uit humanitair oogpunt nog alleszins aanvaardbaar, maar grote meningsverschillen zijn ontstaan over de als bevrijdingsoorlogen aangeduide conflicten in Afrika en Azië. De VN zagen de oplossing daarvoor door deze tot internationaal gewapend conflict te verklaren. Het duidelijkste is dat aangegeven in resolutie 3103 van 12 dec. 1973, waarin de passage voorkomt:

*... the armed conflicts involving the struggle of peoples against colonial and alien domination and racist regimes<sup>35</sup> are to be regarded as international armed conflicts in the sense of 1949 Geneva conventions and the legal status envisaged to apply to the combatants in the 1949 Geneva Conventions and other international instruments are to apply to the persons engaged in armed struggle against colonial and alien domination and racist regimes.*

<sup>32</sup> Schutte (lit., blz. 817-832).

<sup>33</sup> Overigens slechts met de bedoeling als volwaardig deelnemer tot de diplomatieke conferentie te kunnen worden toegelaten, hetgeen Guinee-Bissau sedert 1975 wél en de VRR níét is gelukt.

<sup>34</sup> Schutte (lit., blz. 821).

<sup>35</sup> Volgens Schutte zouden daarmee zijn bedoeld: Portugal, Israël en Zuid-Afrika + Rhodesië. Schutte (lit., blz. 832).

Een grote meerderheid van de delegaties bij de CDDH was trouwens van mening dat deze conflicten al onder het gemeenschappelijke art. 2 van de Geneefse Conventies vielen.<sup>36</sup>

Voor directe opneming in het humanitaire oorlogsrecht is deze resolutie naar de mening van het westerse blok evenwel niet geschikt op grond van de volgende overwegingen.

— Toepassing van het humanitaire oorlogsrecht kan aldus afhankelijk worden van politieke motieven. Dat deze erbuiten moeten blijven is duidelijk, als men bedenkt dat het humanitaire recht beoogt oorlogsslachtoffers bescherming te bieden onafhankelijk van de politieke rechtvaardiging van de oorlog. Dat politieke motieven invloed kunnen hebben, blijkt bijvoorbeeld hieruit dat reeds nu huurlingen en sommige anderen op grond van VN-resoluties tot „outlaws” zijn gebrandmerkt. Ook de communistische visie op agressieoorlogen leidt tot ernstige consequenties die hun oorsprong vinden in politieke motieven.

— Vermeden moet worden dat de vier Geneefse Conventies en Protocol I automatisch toepasseljk worden in gewapende conflicten waarvan het internationale karakter betwistbaar is. Dan zou namelijk in gevallen die zich bepaald niet lenen voor toepassing ervan, het humanitaire oorlogsrecht kunnen worden ondermijnd. Ook aan de zijde van bijvoorbeeld de bevrijdingsbeweging moet immers niet alleen de bereidheid, maar ook het fysieke vermogen voor toepassing van Conventies en Protocol aanwezig zijn.

Bij de stemmingen over de uiteindelijke versie van Protocol I hebben de bovenomschreven strikt juridische argumenten het pleit verloren. Op voorpraak van de Afro-Aziatische staten, met steun van het Sovjetblok, is de VN-resolutie vrijwel letterlijk overgenomen. De toepasselijkheid van Protocol I is nu als volgt vastgelegd in art. 1, lid 3 en 4.

3. This Protocol, which supplements the Geneva Conventions of 12 August 1949 for the protection of war victims, shall apply in the situations referred to in Article 2 common to those Conventions.

4. The situations referred to in the preceding paragraph include armed conflicts in which peoples are fighting against colonial domination and alien occupation and against racist regimes in the exercise of their right of self-determination, as enshrined in the Charter of the United Nations and the Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations.

<sup>36</sup> Conferentiedocument CDDH/48/Rev. 1, blz. 6.

Het is nog de vraag of de soep even heet zal moeten worden gegeten als ze is opgediend. De door het Westen gesignaleerde problemen zullen zich waarschijnlijk nauwelijks voordoen, omdat de in lid 4 genoemde vormen van gewapend conflict zich toch wel in de nadagen van hun bestaan bevinden. Anderzijds is een niet te onderschatten winstpunt, dat de Afrikaanse en Aziatische landen zich meer betrokken voelen bij het humanitaire oorlogsrecht.

Protocol II, voor niet internationale gewapende conflicten, geeft een verdere ontwikkeling van en aanvulling op het gemeenschappelijke art. 3 van de Geneefse conventies. Het betreft, met name genoemd in art. 1, lid 1, gewapende conflicten tussen enerzijds de gewapende macht van de hoge verdragsluitende partij en anderzijds dissidente of andere gewapende groepen, die een zodanige controle over een deel van het territorium hebben dat zij militaire operaties kunnen uitvoeren en tevens — en dat is opmerkelijk — in staat zijn het Protocol II toe te passen.

Om te voorkomen, dat al te gemakkelijk binnenlandse onlusten of terroristenacties onder de werkingssfeer van Protocol II zouden vallen, heeft men als art. 1, lid 2 opgenomen:

*This Protocol shall not apply to situations of internal disturbances and tensions, such as riots, isolated and sporadic acts of violence and other acts of a similar nature, as not being armed conflicts.*

Acties van groepen als de Baader-Meinhofgroepen en de Rote Armee Fraktion vallen dan ook buiten het toepasselijkheidsgebied van Protocol II.<sup>37</sup>

De uitbreiding van de reikwijdte van het humanitaire oorlogsrecht zoals in Protocol I en II is vastgelegd, zal ertoe leiden dat vele van de moderne gewapende conflicten, die als guerrilla wor-

<sup>37</sup> Bij de verdediging van het RAF-lid Folkerts, verdacht van moord op een Utrechtse agent van politie, voerde de verdediger dan ook niet Protocol II, maar Protocol I ten tonele. Hij voerde aan, dat de RAF zich in een klassenoorlog bevindt met elke staat ter wereld, waar zich deze klassenoorlog voordoet. Toepassing van art. 1, lid 4 van Protocol I moest dan voeren tot een legitieme combatantenstatus voor F. De Utrechtse rechtbank overwoog in haar vonnis van 20 dec. 1977 (naast de constatering dat het Protocol geen geldend recht is) dat de RAF volgens haar door de raadsman weergegeven doelstellingen in geen enkel opzicht voldoet aan deze voorwaarden (van art. 1, lid 4) en op geen enkele wijze ter terechtzitting is gebleken of zelfs maar aannemelijk is geworden, dat verdachte bij zijn aanhouding in Utrecht op 22 sept. 1977 was verwickeld in een strijd tegen de Nederlandse staat als bedoeld in Protocol I. Zie Akkerman (lit. 2, blz. 306-312).

den gevoerd, onder de werkingssfeer van het humanitaire oorlogsrecht vallen. Ratificatie door de

betrokken regeringen is daarvoor evenwel de eerste voorwaarde.

(Wordt vervolgd)

#### Literatuur

- R. J. Akkerman — Recht voor guerrilla's en huurlingen? *Mil. Recht. Tijdschr.* 69(1976)522.
- R. J. Akkerman — In- en outlaws in het oorlogsrecht. *Int. Spect.* 32(1978)(5).
- F. R. Allemann — *Macht und Ohnmacht der Guerrilla*. München (1974).
- G. I. A. D. Draper — The status of combatants and the question of guerrilla warfare. *British Year Book of international law* (1971)173.
- J. Ellis — *A short history of guerrilla warfare*. Londen (1975).
- E. L. Gonsalves — De diplomatieke conferentie ter herziening van het humanitaire oorlogsrecht 1974-1977. *Mil. Recht. Tijdschr.* 70(1977)499.
- E. L. Gonsalves — De juridische adviseur in de strijdkrachten. *Mil. Recht. Tijdschr.* 70(1977)573.
- E. L. Gonsalves — Recente ontwikkelingen in het humanitaire oorlogsrecht. *Mil. Spect.* 148(1979)(2)61.
- F. Kalshoven — *The law of warfare*. Leiden/Genève (1973).
- F. Kalshoven — *Zwijgt het recht als de wapens spreken?* Amsterdam (1974).
- F. Kalshoven — Reaffirmation and development of international law applicable in armed conflicts; the conferences of government experts, 24 may-12 june 1971. *Neth. Yearb. int. law* 2(1971)68.
- F. Kalshoven — idem, 2nd session, 3 may-2 june 1972. *Neth. Yearb. int. law* 3(1972)18.
- F. Kalshoven — idem, 1st session of the diplomatic conference, Geneva, 20 feb-29 march 1974. *Neth. Yearb. int. law* 5(1974)3.
- F. Kalshoven — idem, the diplomatic conference, Geneva, 1974/77. *Neth. Yearb. int. law* 8(1977)107.
- E. Kossov — *Living with guerrilla*. Genève (1976).
- P. C. Mayer-Tasch — *Guerrillakrieg und Völkerrecht*. Baden-Baden (1972).
- F. de Mulinen — The law of war and the armed forces. *Int. Rev. Red Cross* 18(1978)18.
- S. C. Sarkesian (ed) — *Revolutionary guerrilla warfare*. Chicago (1975).
- J. H. Schmid — *Die völkerrechtliche Stellung der Partisanen im Kriege*. Zürich (1956).
- J. E. Schutte — Een nieuwe conceptie van het internationale humanitaire oorlogsrecht? *Ned. Juristenbl.* 49(1974)(26)817.
- A. A. Steinkamm — *Die Streitkräfte im Kriegsvölkerrecht*. Würzburg (1967).
- M. Veuthey — *Guerrilla et droit humanitaire*. Genève (1976).
- Nederland en het humanitaire oorlogsrecht*. Ned. Inst. Vredesvraagstukken, Den Haag (1975).
- Handleiding oorlogsrecht*. KL, VS 27-412, dln 1 en 2. Den Haag (1977).
- International Red Cross Handbook*, 11e dr. ICRC, Genève (1971).
- Protocols additional to the Geneva Conventions of 12 august 1949*. ICRC, Genève (1977).
- Diplomatic conference on the reaffirmation and development of international humanitarian law applicable in armed conflicts. Summary of 1st session's work. *Int. Rev. Red Cross* (1974)(5).
- Idem, 2nd session. *Int. Rev. Red Cross* (1975)(7).
- Idem, 3rd session. *Int. Rev. Red Cross* (1976)(9).
- Idem, 4th session. *Int. Rev. Red Cross* (1977)(7).
- Diverse documenten van de Conférence Diplomatique sur la réaffirmation et le développement du droit international humanitaire applicable dans les conflits armés* (afgekort CDDH); zie de voetnoten.





# „Force modernization” voor de jaren '80

J. Pelt

kolonel van de verbindingdienst b.d.

Onder het motto „Force modernization: the challenging 1980s” werd van 15 tot 17 oktober jl. in Washington DC de jaarvergadering gehouden van de belangwekkende Association of the United States Army. Zoals ieder jaar ging deze jaarvergadering weer gepaard met voordrachten, werkgroepen, recepties en feestmaaltijden, en met een grote tentoonstelling van het nieuwste materieel voor de (Amerikaanse) landstrijdkrachten.<sup>1</sup> Al deze evenementen vonden als gewoonlijk weer plaats in de expositieruimten van het — onlangs volledig gemoderniseerde — Sheraton Washington hotel (afb. 1). Wat dit jaar wel anders was georganiseerd dan voorheen waren de uitgebreide veiligheidsmaatregelen ter voorkoming van ordeverstoringen. In oktober 1978 leverde het optreden van protest- en actiegroepen in en buiten de expositiezalen nogal wat problemen op. Nu moesten deze groepen zich tevreden stellen met het spuiten van „vredesboodschappen” op de achteruitgangen van het hotelcomplex (afb. 2).

## Generaal Edward C. Meyer nieuwe stafchef

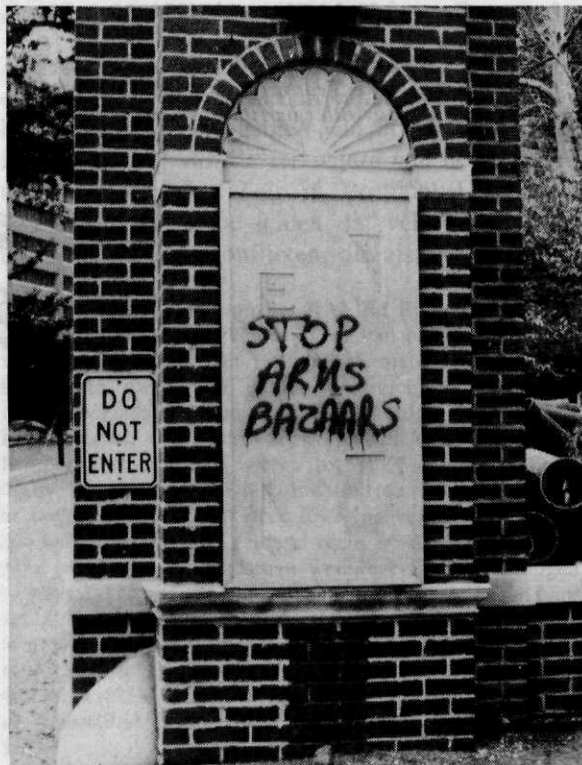
Generaal Edward C. Meyer, de nieuwe Chief of Staff, US Army (afb. 3) maakte van deze jaarvergadering gebruik om in de eerste grote toespraak na zijn ambtsaanvaarding het beleid en de doelstellingen voor de komende jaren uiteen te zetten. Samengevat kwam het neer op een aanmerkelijke verhoging van de oorlogsgereedheid van het leger en modernisering van de materiële uitrusting. Niet minder dan 48 volledig nieuwe wapensystemen zullen in de eerstkomende jaren bij de Amerikaanse landmacht in gebruik worden genomen, waaronder de nieuwe gevechtstank XM-1, de personeelsvoertuigen XM-2 en XM-3, de advanced attack helicopter, een verbeterd Tow-raketsysteem, enz.

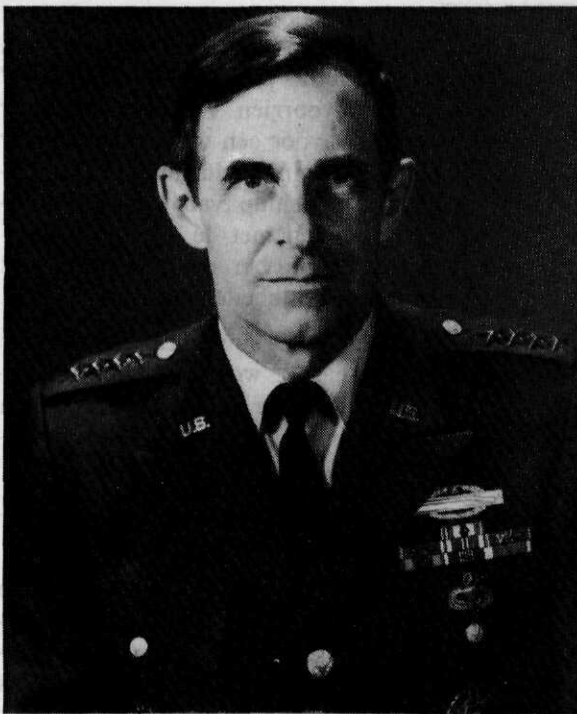
<sup>1</sup> Een verslag van de overeenkomstige gebeurtenissen in 1978 verscheen onder de titel „Wapenschouw 1978” in *Mil. Spect.* 148(1979)(2)83. (Herlezing van dat verslag moge worden aanbevolen, omdat verschillende passages van deze bijdrage het karakter hebben van een vervolg op hetgeen ik vorig jaar berichtte.



Afb. 1 Het nieuwe aanzicht van het volledig gerenoveerde Sheraton Washington hotel in Washington DC, waar de grote jaarlijkse wapenexposities worden gehouden

Afb. 2 Acties van „vredesgroepen” bleven ditmaal beperkt tot het bekladden van de achteruitgangen van het expositiecomplex





Afb. 3 Generaal Edward C. Meyer, de nieuwe Chief of Staff, United States Army; infanterieofficier, promotiejaar 1951 van de US Military Academy te West Point (US Army Photograph)

Van de andere toespraken en besprekingen die in deze drie dagen plaatsvonden mag zeker de panel-discussie „The soldier and his morale” worden genoemd. Daarbij werd uitvoerig ingegaan op de — momenteel in de landmachtgelederen veel beroering veroorzakende — wijzigingen van diverse regelingen en bepalingen in de personeelsfeer. Het gehele bezoldigings-, toelagen- en pensioenstelsel van de geüniformeerde Amerikaanse krijgsmacht staat op de helling. Wijzigingen zijn in de maak of worden reeds ingevoerd in de vrije geneeskundige verzorging, de emolumenten voor gescheiden-gezinsleden en het volgen van het gezin bij buitenlandse plaatsingen; de toekomst van de goedkope legerwinkels (PX en commissary) is onzeker, enz. Zoals te verwachten, was de belangstelling voor deze paneldiscussie uitzonderlijk groot.

In een ander seminar, getiteld „Mobilization”, onder leiding van een voormalige Vice Chief of Staff, generaal Kerwin, werden de resultaten geanalyseerd van de — vooral ook voor West-Europa zo belangrijke — mobilisatieoefening „Nifty Nugget”-Mobex 78. Het accent viel bij dit seminar op de mobilisatie en training van de personeelsreserves, op de bestaande materieel- en

munitietekorten en op de industriële oorlogsge-reedheid van de Verenigde Staten.

### Personeelswerving

Zoals bekend gaat het in Amerika de laatste tijd bepaald slecht met de werving van vrijwilligers voor de strijdkrachten in het algemeen en voor de landmacht in het bijzonder. Dat feit was op de tentoonstellingsdagen te merken aan het relatief grote aantal propagandastands van legeronderdelen, legerplaatsen, personeelsbureaus en opleidingsscholen. Zij verkondigden alle dezelfde leuze: „Join the Army!” Een stand, die in het kader van deze op personeelswerving gerichte voorlichting veel bekijks trok, was die van het United States Command Berlin. Daar werd met behulp van video-TV-voorstellingen een beeld gegeven van het dagelijkse leven bij dit troepenonderdeel in Berlijn, waarbij interessante tafereelen waren te zien van bijzondere gebeurtenissen bij het befaamde Checkpoint Charlie.

Extra propaganda werd ook gemaakt voor de Reserve Officers Training Courses (ROTC), die voor middelbare scholieren en studenten de mogelijkheid bieden tijdens de studie tot reserveofficier te worden opgeleid, onder toekenning van zeer gunstige financiële compensaties. Als tegenprestatie moeten dan na de studie enkele jaren als reserveofficier in de krijgsmacht worden doorgebracht. Op 16 oktober werd een gehele ochtendvergadering gewijd aan de ROTC-activiteiten, die de laatste jaren weer zeer in populariteit zijn toegenomen. Afb. 4 toont de vlot functionerende voorlichtingsstand van de Army ROTC.

### Buitenlandse exposanten

De AUSA-tentoonstelling is een unieke gelegenheid voor fabrikanten van defensiematerieel om



Afb. 4 Voorlichtingsstand van de Reserve Officers Training Courses (ROTC)

hun produkten en mogelijkheden te tonen aan het (grotendeels toch vakkundige) publiek. Helaas bleek opnieuw hoe weinig door de Westeuropese industrieën van zo'n gelegenheid tot actieve marketing gebruik wordt gemaakt. Slechts elf waren hier vertegenwoordigd: Messerschmitt-Bölkow-Blohm, Dynamit Nobel, Heckler & Koch en M.A.N. uit Duitsland; Fabrique Nationale Herstal uit België; Hiab-Foco uit Noorwegen/Zweden; Oerlikon-Buehrle en Contraves uit Zwitserland, en Fairey, Ferranti en Rolls-Royce uit Engeland.

### Advanced Attack Helicopter YAH-64

Als gewoonlijk was er op deze expositie van legermaterieel weer zoveel te zien, dat ik hier moet volstaan met korte beschrijvingen van enkele interessante onderdelen van het tentoongestelde.

In de eerste plaats viel dan op hoeveel exposities waren gewijd aan helikopters en alles wat daarbij hoort. Wij zien daarin een duidelijk bewijs van het nog steeds toenemende accent bij de Amerikaanse landmacht op luchtmobilitieit en op tankbestrijding uit de lucht. Dat laatste is dan ook de hoofdtaak van de nieuwe gevechtshelikopter, de YAH-64 Advanced Attack Helicopter (AAH). Een model van dat zeer geavanceerde „gunship” (afb. 5) vormde het middelpunt van een uitgebreide, gezamenlijke stand van de hoofdprocudent Hughes Helicopters met de voornaamste toeleveringsbedrijven als Teledyne Ryan, General Electric, Litton Industries, Northrop, Kearfott, enz. De ontwikkeling van de AAH ving reeds aan in 1972 en is iets achter geraakt op het oorspronkelijke tijdschema. Men zat nog steeds in de zg. „full scale engineering development”-fase, die in augustus 1980 zou moeten aflopen met een „Operational Test II”.<sup>2</sup> De serieproductie moet starten in december 1981; de eerste afleveringen volgen in november 1983 en de eindaflevering van de eerste serie van 536 stuks kan pas worden verwacht in maart 1990. Dat duurt dus nog wel even. Daarom wordt in de tussenliggende periode ook veel aandacht en geld besteed aan de modernisering van de reeds jaren bestaande AH-1 Cobra helikopter, waarover straks meer.

### Geïntegreerd helmvizier

De AAH wordt o.a. uitgerust met een door de

<sup>2</sup> Een beschrijving van de materieelprocedures bij de Amerikaanse landmacht is o.m. te vinden in het artikel „Materieelverwerving bij de US Army” in *Mil. Spect.* 147 (1978)(9)381.

firma Honeywell ontwikkeld „integrated helmet and display sight system” (IHADSS). Daarbij zijn de vliegerhelmen van de piloot en de co-piloot/schutter niet alleen voorzien van een miniatuur beeldschermje direct voor een van de ogen, maar deze gecombineerde helm-beeldstations zijn bovendien zodanig met behulp van volg- en computersystemen verbonden met de essentiële vliegen gevechtsinstrumenten van de helikopter, dat o.m. de volgende mogelijkheden bestaan:

— bij nacht of slecht zicht kan op een eenvoudige manier „nap-of-the-earth” worden gevlogen, omdat de nachtzichtsensors alle hoofdbewegingen van de piloot natuurgetrouw en vrijwel zonder vertraging volgen;

— de piloot of co-piloot/schutter richt de boordwapens door eenvoudig naar het doel te kijken;

— de piloot ziet alle gegevens van de essentiële vlieg-, navigatie- en vuurregelingsinstrumenten terwijl hij normaal met opgeheven hoofd de omgeving en de doelen blijft gadeslaan (de gegevens verschijnen gesuperponeerd in het normale beeldveld via het miniatuur beeldscherm);

— de twee bemanningsleden kunnen op een eenvoudige en snelle wijze elkaars zichtlijn op een waargenomen doel brengen zonder mondelinge aanwijzingen.

Verschillende van deze mogelijkheden konden op de tentoonstelling door de bezoekers persoonlijk worden beproefd met behulp van een demonstratieset.

### Helikopternavigatie

Zowel voor het hierboven genoemde vliegen op zeer geringe hoogte als voor de specifieke gevechtstactiek, die met de helikopter moet worden gevolgd bij de bestrijding van tanks, is het noodzakelijk dat de positie ten opzichte van het terrein en de stand waarin de helikopter in de lucht „hangt” op ieder moment nauwkeurig bekend zijn.

Daarvoor zorgt bij de YAH-64 een door de Guidance and Control Systems Division van Litton Industries ontworpen LR-80 Heading and Attitude Reference System (HARS). Dat slechts 11 × 18 × 29 cm metende en 8 kg wegende instrument maakt gebruik van het principe van traagheidsnavigatie en geeft bij voortdurende zeer accuraat de duik-, rol- en gierstand van de helikopter. De LR-80 HARS is ook nagenoeg ongevoelig voor vijandelijke stoormaatregelelen.

Afb. 5 Model van de nieuwe gevechtshelikopter YAH-64, Advanced Attack Helicopter (AAH)



Afb. 6 De volledig gemoderniseerde gevechtshelikopter AH-1S Cobra, net boven de boomtoppen vliegende; duidelijk zijn de lanceerbuizen te zien van de Tow-antitankraketten en van de 2.75 inch raketten (Bell Helicopter foto)

### AH-1S Cobra gevechtshelikopter

Zoals wij eerder vermeldden zullen de eerste YAH-64's niet voor het einde van 1983 in gebruik komen. Om in de tussentijdse periode toch reeds over — zij het geen ideale — gevechtshelikopters te beschikken werd enkele jaren geleden besloten de reeds sedert 1972 in gebruik zijnde AH-1G (later na toevoeging van Tow-raketten aangeduid met AH-1Q) ingrijpend te moderniseren. Een andere reden voor deze modernisering van de AH-1G was de beslissing, dat in het kader van de „high-low mix“-filosofie (zie *Mil. Spect.* 145(1976)(4)151) naast de geavanceerde, maar dure YAH-64 ook de goedkopere AH-1S in de bewapening zal blijven.

De gemoderniseerde AH-1S Cobra (afb. 6) is voorzien van een nieuwe, krachtiger motor die de mogelijkheid biedt onder alle weers- en gevechtsomstandigheden altijd acht Tow-raketten mee te voeren. De transmissie is aanmerkelijk verbeterd, een nieuwe vuurleidingscomputer is toegevoegd en er is door General Electric een nieuwe bodemkoepel („chinturret“) geconstrueerd voor het zesloops 20 mm M197 kanonsysteem. Uiteindelijk zullen van maart 1981 af bijna 1000 gevechtshelikopters van het type AH-1S in gebruik zijn; 300

daarvan zullen nieuw geproduceerde zijn en de rest gemoderniseerde voormalige AH-1G's.

Op de tentoonstelling stond als grootste expositiestuk een complete AH-1S opgesteld, waarin de bezoekers desgewenst even konden plaatsnemen onder het aanhoren van een deskundige toelichting op de verschillende instrumenten in de cockpit (afb. 7).

### Bowen-McLaughlin pantserrupsvoertuigen

De firma Bowen-McLaughlin-York (BMY) uit Pennsylvania is een bekende fabriek van gemechaniseerde wapensystemen als het 175 mm kanon M107, de 155 mm houwitser M109 en de 8-inch houwitser M110. Momenteel fabriceert het bedrijf als hoofdprodukten de M88A1 bergingstank en het M109 Ammunition Delivery System (ADS).

De M88A1 is primair bedoeld voor de berging van de M60 en de nieuwe XM-1 zware gevechtstanks. De bergingstank weegt zelf 110.000 lbs (50 t), heeft dezelfde 750 hp dieselmotor als de M60 gevechtstank en kan met de trekhefboom lasten optakelen tot maximaal 50.000 lbs (23 t). Dat is ruim voldoende om bijvoorbeeld een complete M109 155 mm houwitser van de grond te tillen.



Afb. 7 Een complete AH-1S Cobra gevechtshelikopter in een van de tentoonstellingszalen

Het gemechaniseerde munitievoertuig M109ADS (ook wel Forward Area Supply Vehicle genoemd) is speciaal ontworpen om samen te werken met de M109 houwtiser. In de munitierekken kunnen 118 granaten van 155 mm worden gestouwd. De ADS wordt direct achter de vuurmond opgesteld, waarna de munitieaanvoer naar het stuk via een van boven tegen granaatscherven beveiligde laadgoot kan geschieden met een maximale snelheid van 8 projectielen per minuut. Bij de Helbat-7 troepenbeproevingen in Fort Sill is gebleken, dat de effectiviteit en de overlevingskansen van het M109A2 geschut belangrijk worden verhoogd door toevoeging van de M109ADS.

### Luchtverdediging op divisieniveau

General Dynamics en Ford Aerospace, de twee mededingers bij het in ontwikkeling zijnde Division Air Defense Gun System (DIVAD) poogden met hun respectieve exposities natuurlijk de bezoekers te overtuigen dat hun eigen versie van de DIVAD beter is dan van de ander. General Dynamics beklemtoonde daarbij vooral dat het 35 mm Oerlikon KDA kanon in andere moderne luchtdoelsystemen reeds met succes wordt toegepast (o.a. in de Nederlandse en Westduitse prtl); Ford

concentreerde zich op de grotere uitwerking van de 40 mm projectielen. Ford heeft intussen zijn versie de wat dwaze naam „Gunfighter” gegeven (cowboys schieten normaliter immers niet omhoog) en had in de zaal een groot bewegend model



Afb. 8 Ford Aerospace exposeerde een bewegend model van het 40 mm Division Air Defense Gun System (DIVAD), bijgenaamd „Gunfighter”



Afb. 9 Bij Hughes werd gedemonstreerd hoe in het 25 mm Chaingun XM242 de patroonaan- en afvoer en het afvuren zelf geschiedt met behulp van één simpele ketting, waarvoor aanvankelijk een normale ketting van een motorrijwiel werd gebruikt



Afb. 10 De Vought Corporation-versie van het General Support Rocket System (GSRS) tijdens een proeflancering op de White Sands Missile Range in de staat New-Mexico (foto Vought Corporation)

opgesteld (afb. 8). De vergelijkende schietproeven van de twee uitvoeringen zouden vermoedelijk in juni van dit jaar aanvangen.

### Hughes 25 mm chaingun

Op 19 februari 1979 werd uit de twee kandidaten voor de hoofdbewapening van de nieuwe XM-2 en XM-3 pantservoertuigen (zie *Mil. Spect.* 148 (1979)(2)83) de onorthodoxe 25 mm chaingun XM 242 van de firma Hughes Helicopters uit California gekozen. Behalve voor wat betreft het kaliber (de XM 242 kan ook Europese 25 mm munitie verschieten) is met deze keuze dus de verwantschap met de hoofdbewapening van ons eigen YPR-765 pantserinfanterievoertuig verloren gegaan. De bezoekers toonden uiteraard veel belangstelling voor de werking van het kettingaandrijfmechanisme van dit bijzondere kanon, dat een maximumvuursnelheid kan bereiken van 475 schoten/min (afb. 9).

### T-22 raket

Bij de Vought Corporation (onderdeel van het ons beter bekende LTV-concern) loopt in oktober van dit jaar de productie af van de ook bij onze Koninklijke landmacht in gebruik genomen Lance-raketten. De productiefaciliteiten in Michigan worden dan gesloten, maar een deel van de fabrieksoutillage zal ten behoeve van de nazorg worden overgebracht naar de fabriek van Vought in Texas.

Intussen is men bij Vought al druk doende een mogelijke opvolger van de Lance te ontwerpen. Dat is de T-22 raket, die op 30 augustus 1979

voor het eerst en met volledig succes werd gelanceerd op de bekende White Sands Missile Range in New Mexico. Deze lancering vindt plaats in het kader van de zg. Simplified Inertial Guidance Demonstration (SIG-D) van het US Army Missile Command. Hoofddoel bij SIG-D is het ontwikkelen van een eenvoudiger raketgeleidingssysteem dan nu in de Lance zit. Bij de lancering op 30 augustus was de T-22 uitgerust met een door Honeywell ontwikkeld H-700 „ring laser gyro digital strapdown inertial guidance and control system”, dat de verschillende inertiegrootheden tijdens de vlucht registreert en verwerkt tot besturingsimpulsen voor de navigatie, de automatische piloot en het geleidingsmechanisme van de raket. De T-22 heeft dezelfde afmetingen en vorm als de Lance-raket, maar is voorzien van vier vaste kruisvinnen. De T-22 fungeert verder als de bijdrage van Army aan het zg. „Assault Breaker”-onderzoek. De Defense Advanced Research Projects Agency (DARPA), de luchtmacht en de landmacht zoeken in dat project gezamenlijk naar een methode om de overmacht aan tanks, die de potentiële tegenstander in Europa heeft, te compenseren.

### General Support Rocket System (GSRS)

Bij de Vought Corporation kon men zich ook uitvoerig laten voorlichten over het General Support Rocket System — een modern soort „Stalinorgel” — dat de Amerikaanse landmacht momenteel aan het ontwikkelen is. Onlangs is een overeenkomst gesloten tussen de Verenigde Staten, Engeland, Frankrijk en West-Duitsland om gezamenlijk een standaard-„multiple rocket-launch system” (MRLS) te ontwikkelen en te produceren. Hoe en op welk tijdstip de GSRS- en MRLS-activiteiten met elkaar zullen worden gekoppeld is op dit moment nog niet duidelijk. Aan de GSRS-ontwikkeling doet behalve Vought ook de Boeing Aerospace Comp. als mededinger mee. De Vought-versie van de GSRS tijdens de lancering van een proefraket is te zien in afb. 10. De GSRS (en uiteraard ook de MRLS) is bedoeld als aanvulling op de conventionele veldartillerie, in het bijzonder in die operationele omstandigheden waarbij plaatselijk grote vuurconcentraties op korte termijn moeten worden gerealiseerd. Zo'n situatie doet zich bijvoorbeeld voor wanneer vijandelijke tankformaties in massa doorbreken. De Vought GSRS heeft 12 lanceerbuizen en verschiet niet-geleide 230 mm raketten, stuk voor stuk of in series van 2 tot 12 raketten. In het laatste geval wordt na het afvuren



Afb. 11 Het beeld- en controlestation van het Marine Integrated Fire and Air Support System (MIFASS) van de firma Norden, dat in ontwikkeling is voor het US Marine Corps (foto Norden Systems)

van iedere serie weer volledig bijgericht voor de volgende serie de lanceerinrichting verlaat. De ononderbroken lancering van alle 12 raketten als één serie kan geschieden in minder dan 30 seconden. De GRSR-raketten hebben een maximumbereik van ruim 30 km. De verwachting is, dat in mei a.s. definitief uit de twee versies van Vought en Boeing zal worden gekozen.

#### Battery computer system (BCS) en Marine integrated fire and air support system (MIFASS)

Bij de firma Norden stond het gecomputeriseerde batterijvuurregelingscentrum AN/GYK-29 voor de veldartillerie. De complete, slechts 54 kg wegende uitrusting, waarover ik vorig jaar reeds wat uitvoeriger berichtte, was deze keer opgesteld in een jeep. De serieproductie van de BCS-apparatuur zal binnenkort aanvangen.

Voortbouwende op het succes van de BCS is door Norden voor het US Marine Corps een veel uitgebreider en geperfectioneerder systeem gebouwd met de naam MIFASS voor Marine Integrated Fire and Air Support System. Dit is een volledig geautomatiseerd integraal verbindings- en bevelvoeringssysteem, speciaal ten behoeve van amfibische operaties. Verschillende componenten van MIFASS komen regelrecht uit het BCS-systeem, zoals de MIFASS Controle Console, die in afb. 11 te zien is. Met behulp van een stafkaartoverlay worden op dit beeldscherm voortdurend de juiste posities bijgehouden van alle eigen en vijandelijke strijdkrachten in het operatiegebied. Voorts geeft de controleconsole op het benedenpaneel de status van alle vuur- en luchtsteunmiddelen. Het hart van

zowel de BCS als de MIFASS-apparatuur wordt gevormd door de PDP-11M minicomputer van de Digital Equipment Corporation waarvan een militaire uitvoering bij Norden in licentie wordt gefabriceerd.

#### Munitie voor 120 mm tankkanon

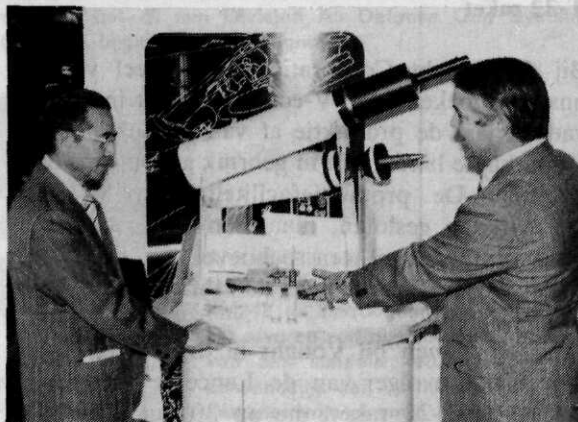
Zoals vorig jaar werd bericht was het besluit het Duitse Rheinmetall 120 mm gladloopskanon XM 256 te kiezen voor de nieuwe Amerikaanse XM-1 gevechtstank gebonden aan enkele voorwaarden. Zo diende het gecompliceerde sluitstuk van het kanon drastisch te worden vereenvoudigd. Dat is inmiddels gelukt; door het Watervliet Arsenal is het sluitstuk zodanig gemodificeerd, dat het aantal onderdelen ervan kon worden teruggebracht van 192 tot ca. 145.

Een andere voorwaarde was dat de Duitse kinetische-energiegranaat moest kunnen worden voorzien van een zg. stabiloy (een zeer giftig maar overigens niet radioactief uraniumresidu) kern. Dat onderzoek is nog gaande, o.m. bij de firma Honeywell, die dit feit op de tentoonstelling wel op een in het oog vallende wijze aan het publiek presenteerde (afb. 12), maar verder heel karig was met het verstrekken van nadere informatie. De complete — van een stabiloykern voorziene — granaat zal te zijner tijd in de Verenigde Staten worden gefabriceerd en zal dan naar verwachting beter en kosteneffectiever zijn (grote productieseries en goedkope stabiloykern) dan de oorspronkelijke Duitse munitie.

#### AN/TPQ-36 mortierbestrijdingsradar

Bij Hughes werd het „Firefinder“-systeem ge-

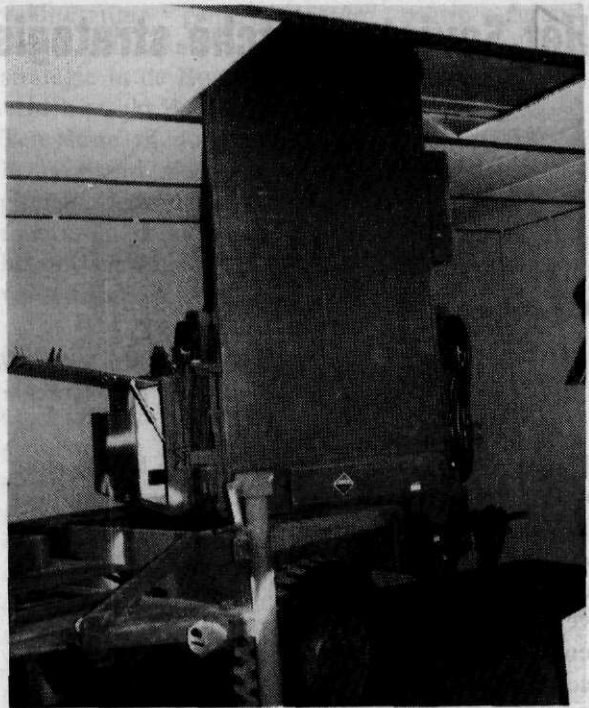
Afb. 12 Bij de firma Honeywell wordt een toelichting gegeven op de nieuwe stabiloykernen, die in ontwikkeling zijn voor de munitie van het 120 mm gladloops tankkanon van de XM-1 tank



Afb. 13 De electronic-scan antenne van de Hughes AN/TPQ-36 mortierbestrijdingsradar kon in operationele stand maar net in de tentoonstellingszaal worden opgesteld

presenteerd, bestaande uit een integraal met elkaar verbonden stelsel van twee artilleriebestrijdingsradars AN/TPQ-37 en drie mortierbestrijdingsradars AN/TPQ-36. Daarmee kan onder gemiddelde gevechtssomstandigheden een divisievak van 40 km breedte worden bewaakt. In verband met zijn afmetingen kon de AN/TPQ-37 natuurlijk niet in de zaal worden tentoongesteld en zelfs voor de veel bescheidener AN/TPQ-36 moest een stuk uit het plafond worden weggebroken om de antenne in operationele stand te kunnen opstellen (afb. 13).

Met een vlot verlopende demonstratie kon de bezoeker worden overtuigd van de effectieve werking van het Firefindersysteem, als dat tenminste is gekoppeld aan een geavanceerd artillerievuurleidingssysteem als bijvoorbeeld Tacfire (zie *Mil. Spect.* 145(1976)(10)440).





# Het Sovjetrussische strategische denken

C. H. Gelok

luitenant-kolonel der infanterie

*De spoken van oorlog en revolutie, die tot legenden waren geworden, waren opnieuw rond, als vanouds, bij klaarlichte dag.*

(A. TOYNBEE — *Oorlog en beschaving*)

De hoog oplopende discussies van de laatste jaren over de zin en haalbaarheid van onze militaire inspanningen vormen een duidelijke maatstaf voor de grote betrokkenheid bij veel zaken betreffende de defensie. Dat de betrokkenheid de meeste zin verwerft, indien zij is gebaseerd op gedegen inzicht en vakkennis van politieke en strategische wetenschap zal niemand in twijfel trekken.

Uit kennisneming van die discussie blijkt echter dat men, vooral als de Sovjetrussische doelstellingen in politieke en militaire zin in het geding zijn, nogal eens tot uitspraken komt die meer op hypothesen (onbekendheid, onzekerheid) dan op zeker weten (inzicht, vakkennis) berusten.

In dit artikel zal worden gepoogd een bijdrage te leveren tot verdieping van het inzicht. Daartoe wordt eerst een theoretische verhandeling gegeven over de karakteristieken van het Sovjetrussische denken over militaire wetenschappen en militaire doctrines; vervolgens wordt getracht aan de hand van enkele belangrijke Russische publikaties enig inzicht in de Sovjetrussische doelstellingen te verschaffen. De verhandeling maakt geen aanspraak op volledigheid en bedoelt slechts stof aan te dragen voor een verantwoorde meningsvorming, waartoe vooral een goed gebruik van de literatuurlijst wordt aanbevolen.

Voor het bestuderen van de Sovjetrussische inzichten inzake oorlog en krijgsmacht is het noodzakelijk de betekenis van door de Russen gehanteerde begrippen te leren kennen. Immers, evenals dat in de politieke theorie van de Sovjet-Unie het geval is, wordt ook in de literatuur over militaire problemen een begrippenstelsel gebruikt dat nogal verschilt van het westelijke.

De officiële — door het Politbureau geautoriseerde — standpunten over de vorming, de instandhouding en het mogelijke gebruik van de strijdkrachten zijn te vinden in de zogenaamde *militaire*

*doctrine*. Deze standpunten zijn algemeen bekend, worden voortdurend aangehaald in officiële toespraken en publikaties, worden in de belangrijke militaire handboeken regelmatig opgesomd en vinden hun uitwerking uiteindelijk in de structuur (organisatie en bewapening) van de strijdkrachten.

## De militaire doctrine

Als voedingsbodem voor de militaire doctrine fungeert enerzijds de partij-ideologie die is ontstaan uit denkbeelden van Marx, Engels en Lenin over oorlog, imperialisme en de functie van revolutie in de klassenstrijd. Dat deel van de doctrine onderkent doelstellingen buiten de eigen maatschappij — is extern gericht — en is derhalve actief (offensief) van karakter.

Het andere deel van de doctrine baseert zich op de historische ervaring van het „Moederland”. De eenvoudige vermelding van de personen Napoleon en Hitler is voldoende verklaring waarom in dit deel de veiligheid van de Sovjet-Unie centraal staat. In het heden worden nog steeds de ervaringen uit de revolutieoorlogen (van 1917 af), de Tweede Wereldoorlog en de Groot-Vaderlandse Oorlog (1941-'45) in een niet aflatende stroom van publikaties aangevoerd als stimulans om voort te gaan met het versterken van de verdediging tegen agressie. Dit deel van de doctrine draagt defensieve kenmerken in zich, het richt zich op beveiliging en instandhouding.

Hieronder volgen enkele definities van het begrip *militaire doctrine*.

Uit het *Handboek voor officieren* van Kozlow:

... a system of guiding views and directions of a state on the character of wars in given specific historical conditions, the determination of the military tasks of the state, the armed forces and the principles of their structuring and also the methods and forms

*of solving all these tasks including the armed struggle, which flow from the goals of war and the socio-economic and military-technical possibilities of the country...*

en uit de *Sovjet Encyclopedie*:

*... een door de staat erkend stelsel van wetenschappelijk gefundeerde inzichten over de aard van de moderne oorlogen, de inzet van strijdkrachten in oorlogen en de daaruit volgende eisen met betrekking tot de voorbereiding van zowel het land alsook de strijdkrachten op de oorlog. [1]*

Een nadere analyse van deze definities leert, dat de militaire doctrine nooit een constant gegeven zal kunnen zijn; de doctrine is aan veranderingen onderhevig en ontwikkelt zich voortdurend. Een terugblik in het verleden bevestigt dat.

De uitwerking en uitvoering van de in de militaire doctrine vervatte „grand strategy” wordt toevertrouwd aan de *krijgskunde* („military art”), die wordt onderverdeeld in militaire strategie, operationele strategie („operational art”) en tactiek. Het hoogste element in de krijgskunde is de militaire strategie.

### **Krijgskunde (military art)**

In het *Handboek voor officieren* vindt men de volgende definitie van militaire strategie:

*... the part of military art which studies the fundamentals of preparing for and waging wars as a whole and its campaigns. In practice, it represents the direct instrument of politics. In relation to strategy, politics plays the leading and directing role. ([2]70)*

Hier is duidelijk sprake van een puur militaire strategie in klassieke zin, waarin de studie van voorbereiding op en uitvoering van de oorlog in het centrum staat. De onderschikking aan en correlatie van de militaire strategie met de politiek (zoals neergelegd in de doctrine) wordt vastgesteld; over doelstellingen wordt (nog) niet uitgeweid; dat hoeft ook niet, gelet op het instrumentele karakter van de militaire strategie.

De binnen het kader van de krijgskunde, onder de militaire strategie, voorkomende operationele strategie beweegt zich op de gebieden van plannen, organisatie, bevelvoering en controle van de hoogste operationele niveaus, te weten die van legergroep (front) en leger.

De tactiek ten slotte houdt zich bezig met ondergeschikte eenheden als legerkorps en divisie. De Sovjetrussische operationele strategie dekt dus ongeveer het door Liddell Hart in de internationale

vakliteratuur geïntroduceerde begrip „grand tactics”. Daaruit volgt duidelijk dat de militaire strategie in de Russische theorie een veel smaller veld bestrijkt dan in de Westerse opvatting.

Ten slotte zij nog opgemerkt dat de krijgskunde het verband dient te scheppen tussen de strategische, operationele en tactische niveaus voor de theorie en praktijk van de vier hoofdvormen van het gevecht: het ontmoetingsgevecht, de aanval, de verdediging en de vertraging.

### **Militaire wetenschappen [3]**

Op haar beurt is de krijgskunde het belangrijkste element van de „militaire wetenschap”. In deze zin vormt de militaire wetenschap met sub-disciplines als „ontwikkeling strijdkrachten”, „militaire economie”, „militaire geografie”, „militaire geschiedenis” en „militair-technische wetenschap” de som van het militaire denken over het gehele militaire bestel in vredes- en oorlogstijd; dat alles binnen de door het Politbureau geautoriseerde militaire doctrines.

Zoals bekend, stuit in het Westen — en speciaal in ons land — het scheppen van een militaire wetenschap als een zelfstandige discipline met universitaire rang op grote problemen. In de Sovjet-Unie daarentegen bekleedt de militaire wetenschap een hoge status; zij is een van de belangrijkste onder de wetenschappen. Duizenden Russische officieren zijn in het bezit van een universitaire graad in hetzij de militaire, hetzij de maritieme wetenschap.

### **De bedoelingen**

Welke gegevens levert de voortgaande bestudering van militaire doctrine en militaire strategie op over de bedoelingen van de Sovjet-Unie?

In het licht van de gigantische opbouw van de Russische strijdkrachten is dat een klemmende vraag, waarover ten onzent vooral in politicis een niet aflatend debat wordt gevoerd. Deze debatten in grote lijn volgende valt op, dat in de motivering van standpunten maar al te vaak een schrijnend gebrek aan inzicht in de bedoelingen — correlerende aan de bestaande mogelijkheden — wordt gemanifesteerd. Het duidelijkst is dat het geval in het niet (willen?) onderkennen van het grote gevaar dat is gelegen in een plotselinge verandering van „intentions” bij de huidige stand der „capabilities” („Intentions may change overnight”).

Het is duidelijk dat studie van de militaire doctrine tot beantwoording van deze vraag kan leiden. Bovendien zal een zorgvuldige, voortdurende

waarneming van organisatie en taakstelling van de Sovjetrussische strijdkrachten in de ruimste zin zeker ook inzicht in de bedoelingen verschaffen.

### *De militaire doctrine*

De militaire doctrine vinden wij vervat in o.a. resoluties van partijcongressen, in publikaties en verklaringen van topleiders en verder in de handboeken over militaire strategie [8] [9].

Het leidende principe in al deze bronnen blijkt nu te liggen in de vaststelling dat het karakter (grootte, mogelijkheden, enz.) van de strijdmacht door politieke doelstellingen wordt bepaald. Voor ons wordt het nu dus zaak deze politieke doelstellingen uit de militaire doctrine te distilleren. In de militaire doctrine is voortdurend sprake van het grote belang van een gunstige „correlation of forces”, dat wil zeggen de krachtsverhouding tussen het „socialistische” en het „imperialistische” kamp. Met grote inzet dient de Sovjet-Unie een superieure positie in deze „correlation” te bewerkstelligen. Immers — en nu komen de politieke doelstellingen ten tonele — de toeneming van de militaire vermogens van de Sovjet-Unie, gekoppeld aan de zich veranderende mondiale machtsverhoudingen, veroorzaakt verder gaande beperking van de invloedssfeer van het kapitalistische Westen. De taak van de strijdkrachten daarin is het agressieve Westen (kapitalisme, imperialisme, enz.!) af te houden van pogingen de verloren gaande invloed te herwinnen.

Gretsjko:

... , our Party proceeds from the premise that under contemporary conditions wars are possible as a continuation of the policy of the most reactionary circles of the imperialist states . . .

en:

*The correlation of these (d.i. de oost-westverhouding) forces is constantly changing in favor of socialism and to the detriment of capitalism. [4]*

Gretsjko stelt vervolgens vast, dat de tijd, waarin de kwestie oorlog of vrede werd beslist door militaristische kringen in de kapitalistische wereld tegen de belangen van de volkeren in, nu wel voor goed voorbij is:

*There are now real forces capable of curbing imperialism, restricting its tyranny, and preventing world war. These forces are the USSR . . . [5]*

Ook Tjoeskevitsj komt tot dergelijke gevolgtrekkingen, zij het op meer algemene basis: het socialistische blok van landen is thans zo machtig dat

het het uitbreken van een wereldoorlog door ge-coördineerd optreden kan vermijden [6].

Deze actie is noodzakelijk omdat het imperialisme, zolang dat nog bestaat, als een voortdurende bedreiging van de wereldvrede moet worden gezien. Het beeld van de bedoelingen van de Sovjet-Unie dat bij analyse ontstaat, is dat van de partij die zich wenst te verdedigen tegen een gevaarlijke, agressieve tegenstander. De vraag of deze vaststelling wel juist is, kan verder worden getoetst door studie en evaluatie van het takenpakket van de strijdmacht en de inzet en het gebruik van militaire machtsmiddelen in de praktijk.

### *De taken van de Sovjetrussische strijdmacht*

Volgens officiële publikaties van de Sovjet-Unie zijn de volgende taken vastgesteld.

— De politieke status van de Sovjet-Unie verder bevestigen (Derde Wereld).

— Door projectie van macht op mondiale schaal in staat zijn politieke omstandigheden in gunstige zin te beïnvloeden door druk uit te oefenen, ontstane machtsvacua te vullen, de „Pax Sovietica” te vestigen.

In dit verband is de definitie van militaire strategie van S. Kozlow tekenend:

... *the objective of military strategy is the creation by military means of those conditions under which politics is in a position to achieve the aims it sets for itself. [7]*

— Het verwerven en onderhouden van de capaciteit het agressieve imperialisme af te schrikken; deze capaciteit ligt (en hier wordt een groot verschil met Westerse inzichten getoond) hecht verankerd in de nu volgende taak.

— Het voortdurend verbeteren van de capaciteiten tot het voeren van oorlog, in het offensieve en defensieve (vlak), zowel in lokale als mondiale conflicten.

### *Analyse van de genoemde taken*

Deze opsomming van taken met hun onderlinge relatie kan nader inzicht verschaffen in de bedoelingen van „het socialistische kamp” en het karakter van het gebruik van militaire machtsmiddelen. Een terugblik op de jaren '70 leert dat de Sovjetrussische strijdkrachten tot december 1979 nergens optraden in een „shooting war”; dat er ergo sprake was van krachtige breideling van het militaire apparaat en dat bij het sterk op de voorgrond treden van de drie eerstgenoemde taken er dus duidelijk

gestalte werd gegeven aan een *indirecte strategie*. De processen in deze strategie waren zeer geleidelijk, weinig spectaculair en in sommige gevallen kundig gemaskeerd (optreden in Ethiopië, Eritrea, Vietnam).

Door het kundige en pragmatische uitbuiten van de steeds gunstigere „correlation of forces”, waarin de projectie van militaire macht (met behulp van maritieme middelen bijvoorbeeld) een duidelijke rol speelde, werd een politieke bedding aangelegd waarin socialistische (lees: Sovjetrussische) bedoelingen konden worden gerealiseerd. Het bovengenoemde karakter van het proces verschafte weinig aanleiding tot krachtige, georganiseerde tegenstand; een effect dat nog verder in de hand werd gewerkt door de vermindering van militaire potentie en de onderlinge verdeeldheid van het Westen.

Met betrekking tot de laatste taak — het metterdaad voeren van oorlog — kunnen de volgende opmerkingen worden gemaakt.

— Er was sprake van grote restrictie van werkelijke inzet van militaire eenheden en personeel. Actieve Russische deelneming kwam sporadisch voor en kenmerkte zich dan door grote voorzichtigheid, geheimhouding en maskering (o.a. aandeel in de Jom-Kippoeroorlog 1973).

— De capaciteiten tot het voeren van oorlog zijn gedurende de jaren '70 geweldig opgevoerd, waarbij de offensieve vermogens van de rakettenstrijdmacht, van de grondstrijdkrachten en van de snel gegroeide marine een uitstekende basis vinden in een goed georganiseerd defensief (luchtverdediging en civiele verdediging).

Hieronder volgt een beschouwing van de in het bij uitstek militaire vlak gelegen taken.

#### *De „war waging”-strategie*

De handboeken van Sokolowsky, Sidorenko en Lomow leggen in traditionele zin — er is sprake van een sterke historische bepaaldheid uit de ervaringen van de Tweede Wereldoorlog — een grote nadruk op het strategische offensief, de enige modus tot het bereiken van de overwinning. Vertrouwde beelden worden getoond: de gewenste concentratie van middelen dient met grote snelheid te worden bereikt; dat is thans mogelijk door de hoge graad van strategische en operationele mobiliteit en de soepelheid van de bevelvoering. Bij nadere beschouwing echter blijken die vertrouwde beelden te zijn geïntegreerd in een oorlog

die geheel zal worden bepaald door de zogenaamde „revolution in military affairs”. Dit begrip, dat voortdurend wordt gehanteerd en dat in de Russische krijgsmacht een zeer emotionele inhoud heeft, betekent dat er een dramatische, geweldige omwenteling („revolutie”) heeft plaatsgevonden waardoor de historische ervaringen tot een andere orde moeten worden verheven, een geheel andere inhoud moeten krijgen. Russische theoretici stellen dat deze revolutie plaatsgreep tussen 1953 en 1960 met het invoeren van de nucleaire bewapening, en dat sommige fasen nog steeds voortduren.

De resultaten van de synthese tussen „historische ervaring” en „revolution in military affairs” zijn te vinden in genoemde handboeken [8] [9] [10] [13]. Daaruit blijkt algemeen te zijn geaccepteerd dat een wereldoorlog — zo het kapitalisme deze mocht beginnen — onvermijdelijk met nucleaire middelen zal worden beslecht (zie [8]299).

Oorlog, stelt Sokolowsky, bedient zich nooit van niet-gewelddadige middelen. Slechts in de „peaceful coexistence”, die een voortzetting is van de confrontatie („struggle”) tussen de maatschappelijke systemen, wordt van „peaceful means” gebruik gemaakt (uitspraak Chroestsjov op 10 oktober 1959). Ergo is volgens Sokolowsky de logische conclusie dat een conceptie voor oorlog nooit gebruik van niet-militaire middelen kan behelzen ([8] 275).

Zonder enige drempelvrees (atomaire drempels) is daarmee de deur tot de integratie van de nieuwe middelen in de moderne oorlog geopend. Daarvan getuigt de volgende uitspraak van Sokolowsky:

*Military strategy under conditions of modern war becomes the strategy of deep nuclear strikes in conjunction with the operations of all services in order to effect a simultaneous defeat and destruction of the economic potential and armed forces throughout the enemy territory, this accomplishing the war aims within a short period of time. ([8]92)*

Essentiële, opvallende elementen in de theorie van Sokolowsky (verder in zijn gehele oeuvre te traceren) zijn de volgende.

— De inzet van nucleaire middelen op het strategische en operationele en tactische niveau in verbinding („conjunction”) met de operaties van andere krijgsmachtdelen.

— Het (afzonderlijke) krijgsmachtdel van de nucleaire rakettroepen bezit het primaat, het neemt nooit een ondergeschikte positie in de strategie in, veeleer voert het de boventoon. Daarvan spreekt het volgende element.

— Het begrip strategische manoeuvre spitst zich

thans grotendeels toe op de keuze van de met kernwapenvuurkracht aan te grijpen doelen. De manoeuvre van bijvoorbeeld de landmachteenheden is daarmee bepaald; deze dient zich aan de nucleaire inzet aan te passen (waarmee de rol van de grondstrijdkrachten beslist niet is gedevalueerd; een van de grondbeginselen van oorlogvoering is nog altijd „hoeveelheid divisies’’) ([11] hfdst. 4). — De bijzonder grote aandacht voor de voordelen van strategische verrassing en van grote snelheid, waardoor goede kansen ontstaan op korte tijdsduur van een oorlog en snel bereiken van een fait accompli.

De uitvoering van deze militaire strategie wordt opgedragen aan de strijdkrachten, wier indeling sinds de „revolution of military affairs’’ sterk is gewijzigd en die nu (volgens *Military Balance* [12]) bestaan uit:

- nucleaire rakettenstrijdmacht;
- landmacht;
- zeemacht;
- luchtmacht;
- luchtverdedigingsstrijdmacht (P.V.O.-Strany).

De zojuist in hoofdlijnen geschetste strategische theorie is met haar *sterk offensieve* karakter en haar streven naar initiatief, tempo en verrassing geheel en al het voortbrengsel van de Sovjetrussische visie dat oorlogs- en afschrikingsstrategie nooit twee afzonderlijke grootheden zijn, doch integendeel innig zijn verweven. Het gereed zijn met kernwapens te vechten, het duidelijk getuigen en manifesteren van deze gereedheid, bepaalt gedeels de geloofwaardigheid van de afschrikking. De afschrikking berust op de dreiging met een overweldigend *vermogen* tot oorlog voeren met perspectief op overleven. Zeer duidelijk stuiten wij hier op concepties, die steunen op geijkte militaire denkpatronen; van enigerlei rem (atoomdrempel) op de inzet van kernwapens is niets te bespeuren. Als de afschrikking faalt, zal de oorlog op nucleair niveau worden beslecht en dient dat falen — zéker in de militaire strategie — onder ogen te worden gezien. De uitwerking van de kernwapeninzet op de Verenigde Staten wordt breed uitgemeten. Gevolgen voor de Sovjet-Unie worden niet uitgewerkt; op dat punt wordt grote reserve betoond. Van de vele complicaties waarmee de westerse strategen worden opgescheept door de scheiding van afschrikking en verdediging, waarbij met name de civiele verdediging het kind van de rekening is, is in de onderhavige theorie geen zweem te bespeuren.

De integratie van de nucleaire wapensystemen in de krijgsmacht heeft geleid tot de onvoorwaardelijke erkenning van het primaat van de nucleaire rakettenstrijdmacht. Alhoewel — let op de geijkte militaire denktrant — klassieke ideeën over de rol van grondstrijdkrachten in het strategische offensief bestaan, wordt toch voortdurend de nadruk erop gelegd dat de rakettenstrijdmacht in deze operaties niet per definitie een ondersteunende taak heeft; haar strategische taak rijst verre uit boven het operationele gebruik, immers tot diep in vijandelijk territorium worden als doelen onderkend:

- de strategische nucleaire strijdmacht;
- de economische potentie;
- de militaire en bestuurlijke centra van bevelvoering.

#### *Een analyse van de Sovjetrussische bedoelingen*

In de algemene sfeer van de détente gedurende de jaren '70 ontwikkelde zich in het Westen de idee — verwoord door uiteenlopende groeperingen — dat er van de voortgaande, sterke uitbreiding van de Russische strijdkrachten in feite weinig viel te duchten. Het zich altijd bedreigd gevoelende Rusland (Gustaaf III, Napoleon, Hitler) zou immers op den duur wel een „natuurlijke’’ grens van militaire uitbreiding bereiken, waarbinnen het zijn *defensieve bedoelingen* voldoende gewaarborgd zou weten. De kloeke toon van Sokolowsky c.s. in de verschillende militaire handboeken zou niets meer betekenen dan een bijdrage aan het afschrikken van potentiële tegenstanders.

Als basis voor deze optimistische westerse visie (zie het handelen van bijvoorbeeld de regering Carter) golden de volgende omstandigheden en factoren:

- de politieke wens, koste wat het kost, de ontspanning niets in de weg te leggen;
- de politieke, economische en ethische stimulansen op defensie te bezuinigen;
- het onopvallende karakter van de (indirecte) Sovjetrussische strategie;
- de duidelijke restricties op het metterdaad gebruiken van militaire middelen;
- de onbekendheid met of de onjuiste interpretatie van de Russische handboeken voor de inzet van de strijdkrachten.

De snelle loop van de gebeurtenissen van het jaar 1979 heeft deze optimistische visie alle grond ontnomen, want met de inval in Afghanistan van december 1979 en de daarmee samenhangende rol

in het Midden-Oosten geeft het Sovjetrussische leiderschap, gewild of ongewild, blijk van het volgende beleid.

— De indirecte strategie kan nu plaatsmaken voor snellere, meer directe strategische scenario's.

— Dat is mogelijk geworden doordat de „correlation of forces” thans zó gunstig is dat zelfs de risico's van het inzetten van de strijdkrachten plaatselijk en tijdelijk (i.c. Afghanistan, Kersttijd 1979) niet behoeven te worden vermeden.

— De in de politieke en militaire doctrines beliden socialistische rechten zullen, hoe dan ook, worden gerealiseerd, waarbij de Sovjetrussische macht (ook de strijdmacht) zal interveniëren met als doel „consolidating the positions of world socialism” en „supporting the struggle of people for national liberation and social progress” (nieuwe bepaling in de grondwet, geratificeerd bij de 60e verjaardag van de Revolutie in 1977; interventie is derhalve recht en grondwettelijke plicht) [13]. De socialistische belangen worden van zo hoge waarde geacht, dat ingrijpen verplicht is.

### De afschrikking; enkele opmerkingen

Het niveau van de capaciteit tot het voeren van oorlog is — in de Russische visie — sterk bepalend voor de waarde van de afschrikking. Duidelijk onderkende dat die waarde niet uitsluitend berust op materiële factoren (aantal, kwetsbaarheid, kwaliteit, enz.) wordt iedere twijfel aan het behalen van de overwinning als onmogelijk gekwalificeerd. Theoretisch is twijfel niet te rechtvaardigen en uit politiek gezichtspunt is hij als gevaarlijk te beschouwen. Aan de moreel-politieke voorbereiding van de gehele bevolking op de mogelijkheden een nucleaire oorlog te overleven en te winnen wordt voortdurend, in talloze publikaties en geschriften, grote zorg besteed. Van enigerlei bedenking (in ons denken te vertalen in „drempel”) tegen de rol en inzet van nucleaire wapens is bij Sokolowsky c.s. dan ook weinig te bespeuren. In die denktrant past ook niet de vaststelling, dat de afschrikking heeft gefaald indien een nucleaire oorlog zou moeten worden uitgevochten.

Er ligt een zo sterke nadruk op de capaciteiten tot oorlog voeren dat de voor de afschrikking overblijvende plaats slechts gering is. Dat komt tot uiting in de strategische verhandelingen van o.a. Sokolowsky en Lomow, waar de afschrikking als apart onderwerp niet aan de orde komt.

Voor ons begrip „afschrikking” bestaat in de

Russische vaktaal eigenlijk géén identiek begrip. Zo wordt „ustrasheniye” gebruikt in de zin van intimidatie of bedreiging (in negatieve zin dus) om daarmee de afschrikking door een vreemde (lees: imperialistische) strijdmacht aan te duiden. Het woord „sderzhivanie” is op de Sovjetrussische strategische (nucleaire) opstelling van toepassing; hier in de positieve zin van beteugelen en beperken. „Oborona”, dat is verdediging, wordt in dit positieve kader eveneens afwisselend gebruikt [1]. Dat, zoals beschreven, de afschrikking voor een belangrijk deel is opgegaan in de vechstrategie beluisteren wij bijvoorbeeld ook in:

*Hence the fundamental import of the military content of Soviet military doctrine consists in insuring the complete defeat of any aggressor who dares to encroach on the state interests of our motherland with the use of the entire military might of the high combat readiness of the country and its Armed Forces. Maintaining the high combat readiness of the Army and Navy is a determining factor in the fulfillment of this task. (Let op de positieve strekking in deze strategie van actie; het artikel vervolgt daarna:) Soviet military doctrine is distinguished by the factive nature of military action . . . ! [4]*

### De visie op de uiteindelijke confrontatie

Volgens de Sovjetrussische visie is de in de jaren '60 tot stand gekomen détente goeddeels te danken aan de uitbreiding en kracht van de Russische nucleaire strijdmacht. Het imperialistische Westen met zijn agressieve bedoelingen, blijkende uit een agressieve politiek en intensieve voorbereidingen op imperialistische oorlogen, is immers zeer goed in staat deze situatie duidelijk te onderkennen en is voorzichtig geworden: het is zelfs bereid verdragen te sluiten om de gevaren van de nucleaire macht te breidelen. In deze zin heeft de Sovjet-Unie dus een belangrijke bijdrage tot de wereldvrede geleverd. Daarbij kan en mag zij zich echter niet tot zorgeloosheid laten verleiden. *Vigilate!* Want de imperialistische kringen in de VS — soms worden deze met name genoemd — loeren op een geschikte kans een oorlog te ontketenen, teneinde daarmee een omwenteling („reversal”) ten gunste van het Westen tot stand te brengen. De Sovjet-Unie loopt steeds kans een oorlog opgedrongen te krijgen: dat zal het einde van de détente betekenen.

Die kans de Sovjet-Unie te overvallen kan ontstaan door een aantal omstandigheden in het kapitalistische kamp, ieder op zich zelf of gecombineerd:

- een doorbraak in de technologie van offensieve wapensystemen, waardoor een succesvolle eerste slag mogelijk wordt;
- veranderingen in politiek leiderschap, dat de risico's van het loslaten van de détente bewust of onbewust niet onderkent;
- het escaleren van een lokaal conflict (de mogelijkheden tot het beperken van oorlogen worden door de Russen gering geacht ([8] 291);
- beoordelingsfouten in een crisissituatie, falen van bijvoorbeeld het bevelvoeringssysteem, e.d.

#### Literatuur

1. H. de Lange — De ontwikkeling van kernwapenstrategieën. *Intermediair* (1979).
2. H. F. en W. F. Scott — *The armed forces of the USSR*. Westview Press, Boulder, Col (1979).
3. *Soviet aerospace handbook*. USAF Pamphlet 200-21 (1978).
4. A. A. Grechko — The leading role of the CPSU in building the army of a developed socialist society. *Strat. Rev.* (1975).
5. Zie 4.
6. S. Tyushkevich — Development of the doctrine on war and the army based on the experience of the great patriotic war. *Strat. Rev.* (1975).
7. B. D. Hamlett — Salt, the illusion and the reality. *Strat. Rev.* (1976).
8. W. D. Sokolowsky — *Soviet military strategy* (Engelse vert. v. d. Russische 1e druk). Rand Corp., Santa Monica (1963).
9. W. D. Sokolowsky — *Militär-Strategie* (Duitse vert. v. d. Russische 3e druk). Markus Verlag, Köln (1969).
10. A. A. Sidorenko — *The offensive*. US Gov. Printing Office, Washington (1970).
11. J. M. Collins — *Grand strategy; principles and practices*. Annapolis (1973).
12. *Strat. Survey en Mil. Balance*. IISS, Londen.
13. *Strat. Survey* (1977)60.
14. W. F. Scott — *Soviet sources of military doctrine*

Wat er ook moge gebeuren, de Sovjetrussische strategen zijn er zeker van dat het socialistische kamp al het nodige ter beschikking heeft om een vijandelijke aanval te weerstaan en de agressor vervolgens te overwinnen. Van dat perspectief zegt Sokolowsky:

*A war between the socialist and imperialist camps — if an aggressor succeeds in starting it — will be the extreme solution of the historical problem-armed combat between the socialist and capitalist social systems. ([8]287)*

*and strategy*. Crane, Russak and Comp., New York (1975).

15. N. A. Lomow — *Scientific-technical progress and the revolution in military affairs*. USAF, Washington (1973).
16. C. G. Jacobsen — *Soviet strategy - Soviet foreign policy*. R. Machlehorse, Glasgow (1972).
17. W. F. Scott — Soviet military doctrine and strategy: realities and misunderstanding. *Strat. Rev.* (1976).
18. L. Semeyko — New forms but the same content. *Strat. Rev.* (1975).
19. G. H. van Koesveld — De militair-strategische opvattingen in de Sovjet-Unie. *Mil Spect.* **134**(1965)(5) 203, (6)267.
20. G. Kolt — The Soviet civil defense program. *Strat. Rev.* (1977).
21. D. Proektor — Military détente: a Soviet view. *Int. Affairs* (Moskou) (1976)(6).
22. E. D. Bétit — Soviet tactical doctrine and capabilities and Nato's strategic defense. *Strat. Rev.* (1976).
23. Y. Maltsev — Leninist concepts of the defense of socialism. *Strat. Rev.* (1975).
24. J. Erickson — Détente: Soviet policy and purpose. *Strat. Rev.* (1977).
25. J. Erickson — Trends in the Soviet combined-arms concept. *Strat. Rev.* (1978).
26. F. C. Spits — Nederlandse gedachten over vrede en veiligheid, ontspanning en neutraliteit. *Mil. Spect.* **138**(1969)(12)545.



# Het strategische denken in China

**M. W. A. Weers**

kolonel van de Koninklijke luchtmacht b.d.

Het Chinese volk kan terugblikken op bijna 2500 jaar historie en, wat meer zegt, het doet dat ook. In China is men zich altijd bewust geweest van de waarde der historie, zodat de studie van de geschiedenis in hoog aanzien stond. Het communistische regime maakt daarop geen uitzondering. Het huldigt de opvatting dat uit het verleden lessen voor het heden moeten worden getrokken. Algemeen is bekend dat Mao Tsetoengs opvattingen omtrent de strategie waren gebaseerd op bestudering van het ruim 2000 jaar oude werk „De kunst van het oorlogvoeren” van de strateeg-schrijver Soen Tsoe. Ook andere historische gebeurtenissen hebben evenwel ruimschoots aandacht gekregen. Zo verscheen in 1975 een boek met een beschouwing over de slag bij Fai Sjoei van 383 n.C.<sup>1</sup>, waarin het accent ligt op de noodzaak de nationale eenheid te bewaren tegenover een dreiging van buiten. Deze uitgave moet waarschijnlijk worden gezien in het licht van de Chinese vrees voor expansionistische tendensen van de Sovjet-Unie. Het belangrijkste werk is en blijft echter „De kunst van het oorlogvoeren”.

## Soen Tsoe, grondlegger van de Chinese strategie <sup>2</sup>

Over de datering van „De kunst van het oorlogvoeren” bestaat geen zekerheid. Griffith, die dit aspect nauwkeurig heeft onderzocht, wijst de opvatting dat het werk rond 500 v.C. moet zijn geschreven van de hand. Hij wijst erop dat het tijdvak 453—221 v.C. bekend staat als de „Warring states period”. Bij de aanvang van deze periode bestonden er in China talrijke kleine, feodale staatjes. De legerstructuur — als men al van een structuur mag spreken — was eenvoudig en enigszins

vergelijkbaar met die in de Europese Middeleeuwen. Vazallen groepeerden hun horigen en lijfeigenen om zich heen en stelden zich met hen ter beschikking van de vorst. Het leger bestond uit dat „samengeraapte zootje”; van exercitie, training, tactiek, e.d., was vrijwel geen sprake.

Geleidelijk wijzigde deze situatie zich. De strijdende vorsten streefden naar samenvoeging van de (te) kleine staatjes. De strijd werd verhevigd; de aanvankelijke ridderlijke beleefdheid maakte plaats voor een „shoot to kill”-mentaliteit. De feodale structuur verdween, de omvang van de legers nam toe en er ontstond behoefte aan beroepssoldaten, die speciaal voor hun taak waren opgeleid. Het aanzien van de vazallen nam dienovereenkomstig af en gewone staatsburgers kregen de gelegenheid als professioneel adviseur in politieke en militaire zaken bij de vorsten dienst te nemen.<sup>3</sup> Regels met betrekking tot de te volgen tactiek werden opgesteld en de eerste strategische en tactische verhandelingen werden op schrift gesteld. Bij dat alles moet men nog bedenken dat de kennis van het bewerken van ijzer (die in het China van vóór 500 v.C. een geheime kunst van ingewijden was) gemeengoed werd. Zo ontstond een wapeningsindustrie, die de legers voorzag van nieuwe, geduchte wapens, als bepantsering, lansen met stalen punten, sabels en zwaarden, e.d.

Griffith wijst erop dat in „The art of war” termen worden gebruikt (bijvoorbeeld „gepantserde troepen”), die pas in deze periode zijn ontstaan. Deze constatering is belangrijk voor het vergelijkende onderzoek van de in „The art of war” gebruikte Chinese karakters en de betekenis daarvan. Niettemin concludeert Griffith dat

... we arrive finally at the same impasse as did Yao Ch'i-heng three centuries ago. We do not know if this

<sup>1</sup> Li Hsing Pin — *Loen Fai Sjoei Tsji Tsjan*. Volkspers, Sjanghai (1975). Zie ook: T. Fisher — A note on encounters with Chinese historians in the People's Republic of China. *Papers on Eastern History*. Australian National University, Canberra (1978)(17).

<sup>2</sup> Gebruik werd gemaakt van de Engelse vertaling door S. B. Griffith — *Sun Tzu, the art of war*. Oxford University Press, Oxford (1973).

<sup>3</sup> Deze adviseurs leidden een tamelijk onzeker bestaan. Bleek hun advies succesvol dan werden zij rijkelijk beloond; in het tegenovergestelde geval werden zij veelal gevierendeeld, levend gekookt of op andere wijze ter dood gebracht. Velen namen dan ook het zekere voor het onzekere en wisselden tijdig van werkgever.



*Sun Wu existed; we do not know if the work ascribed to him was written by him, and we are therefore forced, with the eminent Ch'ing scholar, to place the Sun Tzu in the category of 'Authorship Unsettled'. But the originality, the consistent style, and the thematic development suggest that 'The Thirteen Chapters' is not a compilation, but was written by a singularly imaginative individual who had considerable practical experience in war.*

Wij zouden daaraan willen toevoegen, dat niet alleen Mao Tsetoeng en zijn volgelingen, maar ook westerse deskundigen goed eraan zouden doen kennis te nemen van hetgeen Soen Tsoe destijds in circa 13.000 karakters neerschreef.

### De dertien hoofdstukken

Het werk van Soen Tsoe bestaat uit dertien hoofdstukken die in de vertaling van Griffith, inclusief de vertaalde annotaties, 93 bladzijden beslaan; aanzienlijk minder dus dan bijvoorbeeld het werk van von Clausewitz. Elk hoofdstuk is opgebouwd uit een aantal samenhangende stellingen; het eerste van deze hoofdstukken is (in de vertaling van Griffith) getiteld „Estimates”, wat in het Nederlands het beste zou kunnen worden vertaald met „beoordeling van de toestand”. De eerste stelling van dat eerste hoofdstuk geeft al onmiddellijk een indicatie voor het niveau van het gehele werk. Soen Tsoe zegt hier namelijk dat (wij gebruiken de vertaling van Griffith verder): „War is a matter of vital importance to the State; the province of life or death; the road to survival or ruin. It is mandatory that it be thoroughly studied”.<sup>4</sup> Soen Tsoe stelt vervolgens dat men de situatie moet evalueren in termen van de „vijf fundamentele factoren”. Hij doelt daarbij op de zg. „temple council”, een krijgsraad waarin de oorlogskansen werden besproken en door de priesters het gunstige oogenblik voor de aanvang van de veldtocht werd aangegeven. Soen Tsoe maakt ons duidelijk dat deze samenkomsten veel meer omvatten dan een stukje astrologie of occultisme: aan de beslissingen ging een gedegen analyse van de situatie vooraf. De vijf factoren, waarop Soen Tsoe nu doelt, zijn: moreel, weer, terrein, commandovoering en doctrine (het Chinese karakter voor dit laatste woord is *fa* (= wet of methode); Soen Tsoe licht de betekenis even later toe in de stelling „By doctrine I mean organisation, control, assignment of appropriate ranks to officers, regulation of supply routes, and the provision of principal items used by the army”). In elke oorlog zullen de morele kracht

en de intellectuele capaciteiten van de mens beslissend zijn. Ook de nationale eenheid is van essentieel belang. De regering van een land mag daarom de bevolking nimmer onderdrukken, maar dient daarentegen het welzijn van het volk te bevorderen.

Omdat oorlog een zaak is waarbij het voortbestaan van de staat op het spel staat, beveelt Soen Tsoe aan dat moet worden getracht de gestelde doeleinden zo veel en zo lang mogelijk langs politieke weg te verwezenlijken. Slechts als dat mislukt, kan worden besloten tot een gewapend optreden. Elk gewapend optreden moet evenwel worden gezien in het licht van drie voorwaarden:

- het conflict moet zo kort mogelijk duren (lange oorlogen maken een land arm, zo stelt Soen Tsoe);
- het conflict moet worden beslecht tegen de geringste kosten in levens en inspanningen;
- tijdens de strijd moet ook de vijand zo veel mogelijk worden ontzien, teneinde gevoelens van wrok zoveel mogelijk te voorkomen.

Zodra in de „temple council” de principiële beslissing is genomen, moet een meer gedetailleerde evaluatie tot stand worden gebracht. Soen Tsoe noemt hier o.a. de troepensterkte (die hij niet als doorslaggevend beschouwt), de kwaliteit van de troepen, de discipline, het systeem van straffen en beloningen en de training. Zonder het met zoveel woorden te zeggen, maakt Soen Tsoe derhalve een onderscheid in wat men thans nationale strategie en militaire strategie noemt. Hij volstaat trouwens niet met de bovengenoemde onderwerpen, getuige de titels van een aantal andere hoofdstukken: Offensive strategy (III), Dispositions (IV), Weaknesses and strengths (VI), Manoeuvre (VII), Marches (IX), Terrain (X), en Employment of secret agents (XIII). In al deze hoofdstukken treft men uitspraken aan die menige moderne schrijver over strategische onderwerpen ter harte zou kunnen nemen. Zo komt in hoofdstuk XIII de opmerking voor dat de reden dat vijanden worden overwonnen, is gelegen in „foreknowledge”, in kennis vooraf van 's vijands doen en laten. En: „What is called 'foreknowledge' cannot be elicited from spirits, nor from gods, nor by analogy with past events, nor from calculations. It must be obtained from men who know the enemy situation”. Deze uitspraak wordt dan vervolgd met tamelijk nauwkeurige aanwijzingen betreffende het *hoe* van de te organiseren inlichtingendienst. Een goed georganiseerde inlichtingendienst is echter niet voldoende. Het geheim van een succesvolle oorlogvoering is

<sup>4</sup> Zie 2, blz. 63.

eveneens gelegen in andere overwegingen: „War is a matter of deception”, de kunst de vijand te misleiden, „The expert approaches his objective indirectly”. Doet dat niet denken aan „Strategy, the indirect approach” van Liddell Hart? Maar bovenal dient er de wijsheid van de zelfbeperking te zijn: „He who knows when he can fight and when he cannot will be victorious”.

### Mao Tsetoeng

Evenmin als die andere grote revolutionair Lenin was Mao Tsetoeng van huis uit militair. Tijdens zijn opleiding maakte hij kennis met de werken van belangrijke westerse schrijvers, maar hij toonde een duidelijke voorkeur voor de geschiedschrijving van zijn eigen land, in het bijzonder die van opstanden tegen het gevestigd gezag. In 1921 behoorde Mao tot de oprichters van de Chinese communistische partij en reeds in 1927 werd hij gedwongen zijn theoretische kennis in de praktijk te brengen toen hij de communisten aanvoerde tijdens de rebellie van Nantsj'ang. Nadat deze revolutie bloedig was onderdrukt, vluchtte hij de bergen in waar hij een aanvang maakte met de opbouw van het revolutionaire leger. In 1937 sloot hij een wapenstilstand met zijn grote tegenstander Tsjang Kai Sjek, teneinde gezamenlijk de Japanse invallers te kunnen verdrijven van het Chinese vasteland. Onmiddellijk na de Japanse nederlaag in 1945 werd de burgeroorlog hervat en in 1949 was de communistische overwinning een feit.

De werken van Mao Tsetoeng tonen aan dat hij Soen Tsoe's geschrift kende en dankbaar gebruik ervan maakte. Zijn kracht was gelegen in zijn vermogen de lessen van Soen Tsoe te interpreteren en voor praktische toepassing in onze moderne tijd aan te passen. In zijn boek „Strategische problemen van de revolutionaire oorlog”, dat in 1936 verscheen, stelde hij o.m. het volgende vast:

*De wetten van de oorlog zijn aan een ontwikkeling onderhevig. De wetten van de oorlog te bestuderen en ten slotte te beheersen, is noodzakelijk voor een ieder die oorlog voert.*

*De wetten van de revolutionaire oorlog te bestuderen en te beheersen is noodzakelijk voor iedereen die een revolutionaire oorlog voert. De wetten van de revolutionaire oorlog in China te bestuderen en te beheersen is noodzakelijk voor iedereen die China's revolutionaire oorlog voert”.*<sup>5</sup>

Men moet, zo meent hij, het oorlogsgebeuren elders niet klakkeloos willen kopiëren en toepassen

<sup>5</sup> *The selected military writings of Mao Tse Tung*. Foreign Languages Press, Peking (1963).

op de eigen strijd. Dat is „de voeten naar de schoen op maat snijden”.

Mao Tsetoeng kan worden beschouwd als degene die de guerrilla van een onbeduidend aanhangsel van de gewone oorlogvoering heeft ontwikkeld tot het thans algemeen erkende strategische beginsel van het massale verzet. Zijn werken weerspiegelen de moeilijke situatie waarin hij zich met zijn getrouwen bevond. Deze situatie bracht hem onder meer ertoe een strategische conceptie te ontwikkelen waarbij ruimte voor tijd werd ingeruild. Het bezit van grondgebied was van geen wezenlijk belang; het was slechts een middel om de tegenstander afbreuk te kunnen doen. Vier principes, die nauw met elkaar zijn verweven, bepalen de wijze van oorlogvoering, te weten: blij zelf intact, maar vernietig de vijand; misleid en verras de vijand; mat de vijand af en val hem aan; val de zwakke punten eerst aan en versla deze stuk voor stuk.

Men vindt deze principes opgesomd in een boekwerk dat de lange titel draagt „Voorbeelden van vroegere veldslagen van onze natie, waarbij de zwakke de sterkere overwon”.<sup>6</sup> Het boek bevat een analyse van een tiental veldslagen tussen 684 v.C. en 383 n.C., die in geschriften van Mao worden aangehaald. Naar het oordeel van Mao is het van het allergrootste belang dat de eigen sterkte zo min mogelijk wordt aangetast. Daarom, zo zegt hij, moet men alleen tot het gevecht overgaan als men kan overwinnen. Is dat niet mogelijk, dan moet de strijd worden ontweken. En in zijn boek „Over de oorlog”<sup>7</sup> schrijft hij: „Onze strategie luidt: stel één tegenover tien; onze tactiek is: stel tien tegenover één; dat is een van onze vaste principes om de overhand op de tegenstander te verkrijgen”.

Het is zonder meer duidelijk dat een dergelijke strategie een grote mate van beweeglijkheid vergt, en een optimaal gebruik van de beschikbare ruimte. Let wel: de ruimte, het gebied, wordt gebruikt, niet verdedigd. Het gebied dient slechts ertoe de eigen troepen de gelegenheid te geven zich te concentreren, aan te vallen en zich weer terug te trekken. Ruimte wordt vertaald in tijd! Die vertaling kan evenwel slechts succesvol geschieden indien zij centraal wordt geleid. Mao waarschuwt daarom voor dilettaantisme en eist een strak georganiseerde centrale strategische leiding, maar voegt daaraan in één adem toe dat de centrale leiding slechts kan functioneren indien de operatieve en tactische lei-

<sup>6</sup> K'o Li (red.) — *Wo Koeo Koe Tai I Jou Sjeng Tsjiang Ti Tsjan Li*. Volkspers, Peking (1973).

<sup>7</sup> Duitse vertaling: *Vom Kriege*. Gütersloh (1969).

ding wordt gedecentraliseerd. (Terzijde zij opgemerkt dat Mao Tsetoeng nooit enige twijfel eraan heeft laten bestaan dat het militaire optreden ondergeschikt moet zijn aan de politieke eisen. Reeds in 1929 wees hij in een artikel erop dat de kameraden „de ogen sluiten voor de erkenning dat militaire acties slechts een middel zijn tot het vervullen van politieke taken“.)

De door Mao ontwikkelde strategie is een strategie van de elasticiteit. Met gebruikmaking van deceptie („lawaai in het oosten, strijd in het westen“), verrassing, mobiliteit, enz., wordt de vijand verlokkt tot het aanbinden van de strijd onder voor hem ongunstige omstandigheden. Wijzigen de omstandigheden zich, dan wordt de aanval afgebroken om elders te worden hervat. Een dergelijke strategie is geheel in overeenstemming met de opvattingen van Soen Tsoe, voor wie strategie eveneens culmineerde in het attaqueren van de vijandelijke strategie en deze zo te ontregelen dat de tegenstander machteloos was.

### Zijn Mao's opvattingen nog juist?

In een tijd, waarin de zege moest worden bevochten op een binnenlandse vijand, waarbij er geen duidelijke frontlijnen waren en het erop aankwam onrust te zaaien in het gehele land, was de door Mao ontwikkelde strategie van onschatbare waarde. Hoe zal de situatie echter zijn, indien zich bijvoorbeeld een gewapend conflict met Vietnam of de Sovjet-Unie zou voordoen? Volgens de leer van Soen Tsoe moet een leger (indien alle overige factoren gunstig worden beoordeeld) ten minste even sterk zijn als de tegenstander. Mao Tsetoeng heeft deze regel zo geparafraseerd dat hij uitkwam op een sterkteverhouding van 2 : 1. Kan deze verhouding niet worden verkregen, dan moet men terugtrekken, de steeds langer wordende verbindingslijnen van de tegenstander aanvallen en hem in reeksen schermutselingen voortdurend verliezen berokkenen, tot het moment is aangebroken dat een echte tegenaanval kan worden ingezet. De verdediging wordt dus in de diepte gevoerd. Bij de huidige stand van de technologie (en in aanmerking nemende welke de mogelijke tegenstanders van China zouden kunnen zijn) kan een dergelijke strategie evenwel betekenen dat binnen China's grenzen aanzienlijke vernielingen worden aangericht.<sup>8</sup> De hervorming van China tot een moderne staat zou daardoor geweldige schade kunnen op-

lopen. Tegen 1960 kwam dan ook een gesprek op gang waarbij de vraag werd gesteld of een strategie denkbaar is, waarbij een massale vernietiging kan worden voorkomen. In het begin was de vraag van academische aard: Mao Tsetoeng wenste zijn opvattingen niet te veranderen en de Chinese strijdkrachten hadden zich te schikken naar zijn wens. Na de dood van Mao is de discussie echter opnieuw op gang gekomen. Kernpunt daarin vormt de theorie van de voorwaartse verdediging, te vergelijken met een der fundamenteën van de NAVO-strategie. En het is niet verwonderlijk dat ook thans wordt gezocht naar voorbeelden uit de historie, waarmee het bestaansrecht van een „forward defense“-strategie kan worden bewezen.

Men meent dat voorbeeld te hebben gevonden in Tsj'i Tsji-Koeang, een Chinese generaal die leefde van 1528 tot 1587.<sup>9</sup> Stanley E. Henning, die aan dit onderwerp een studie wijdde, wijst erop dat Tsj'i Tsji-Koeang een voorwaartse verdediging toepaste aan China's noordelijke grenzen, teneinde invallen van nomaden af te weren. Ook Tsj'i Tsji-Koeang was een bewonderaar van Soen Tsoe, en ook zijn denkbeelden waren rechtstreeks ontleend aan „The art of war“. Sterker nog, hij steunt daarbij op dezelfde vier principes, die wij eerder als grondslagen van Mao's strategische opvattingen memoreerden. Het „blijf zelf intact“ wordt evenwel zo vertaald dat de vijand niet de gelegenheid mag hebben binnen de Chinese grenzen grote schade aan te richten. De strijdkrachten van China moeten derhalve niet wijken, zij moeten juist voorwaarts gaan om in een offensief optreden zo snel mogelijk tot de beslissende slag te komen. Tsj'i verdedigt een dergelijk optreden op grond van een degelijke analyse van de vijandelijke dreiging, waarbij hij in het bijzonder de factoren terrein, organisatie, sterkte van de strijdkrachten (manschappen, maar ook aard en hoeveelheid van de uitrusting) onderzoekt. Aan de hand van deze analyse past hij de eigen organisatie, sterkte en uitrusting aan de actuele omstandigheden aan. Tsj'i streeft daarbij naar een evenwicht tussen mankracht en bewapening, immers: „... bewapening van goede kwaliteit, maar met slechte troepen (...) is een verspilling (...) troepen van goede kwaliteit maar met slechte bewapening (...) is loze sterkte“.<sup>10</sup> Henning is van oordeel dat de huidige positie van China ten opzichte van de Sovjet-Unie

<sup>9</sup> Hsie Tsj'eng-jen en Ning K'o — *Tsj'i Tsji-Koeang*. Volkspers, Sjanghai (1961).

<sup>10</sup> Hennings artikel verscheen in *Military Review*; het door hem vertaalde citaat ontleende hij aan: Hoeng Tsjeng — *Ch'i Chi-kuang's theories on military management*.

<sup>8</sup> Zie ook: R. Spurr — PLA modernization has to be painfully slow. *Far East. Econ. Rev.* (1977)(7 okt).

het beste kan worden weergegeven met deze term „loze sterkte”. De huidige Chinese leiding wenst daaraan iets te doen, getuige een in mei 1978 verschenen resolutie van het comité voor militaire zaken. Deze resolutie „commends urgent study of the strategy and tactics of people's war *under modern conditions*”, en Henning meent dat zij „portends a resurrection of Ch'i Chi-kuang's forward defense strategy in modern form”.

Het ziet ernaar uit dat de huidige strategie van het Chinese leger — door de omstandigheden opgedrongen — niet overeenkomt met de strategie, die men graag zou willen toepassen. Toch zou het onjuist zijn daaruit te concluderen dat beide strate-

gieën elkaars tegengestelden zijn, met andere woorden dat zij elkaar uitsluiten. Soen Tsoe's „The art of war” leert ons anders: beide strategieën vullen elkaar aan. Men mag verwachten dat het moderne China de wijsheid van Soen Tsoe en de ervaring van meer dan twintig eeuwen zinvol zal weten te verenigen, om zo tot een eigen aanpak van zijn verdedigingsproblematiek te geraken. Tijd is daarbij de voornaamste factor, omdat de tijd in het voordeel van China kan werken. Immers, schreef Soen Tsoe niet reeds: „Vroeger maakten de goede strijders zich onoverwinnelijk en wachtten het ogenblik af dat hun vijand kwetsbaar werd.”<sup>11</sup>

<sup>11</sup> Zie 2, blz. 85.



Maandelijks wordt de Militaire Spectator toegezonden aan alle leden van de Koninklijke Vereniging van de Krijgswetenschap.

Ten einde de toezending aan thans nog actief dienende officieren van Land- en Luchtmacht, tevens lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap, ook na hun dienstverlating zeker te stellen, wordt belanghebbenden verzocht de ledenadministratie van de Koninklijke Vereniging (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk) in voorkomend geval ter zake in te lichten.

# Het recht van vrije schriftelijke meningsuiting

H. J. M. G. M. van der Meijden

kapitein der artillerie

Sedert de uitvinding van de boekdrukkunst bestaat er een vergrote mogelijkheid door middel van geschriften allerlei denkbeelden te verspreiden. Regelmatig wordt de strafoplegger op compagniesniveau daarmee geconfronteerd. Centraal staat daarbij het recht van vrije schriftelijke meningsuiting en de toepassing daarvan. Hier valt te denken aan:

— het nemen van actie in geval van het verspreiden, openlijk tentoonstellen of aanslaan van geschriften of afbeeldingen die onbestaanbaar zijn met de militaire tucht of orde dan wel vermoedelijk een overtreding van artikel 147 Wetboek van Militair Strafrecht (WvMSr) inhouden;

— het aan de krijgstucht toetsen van geschriften of afbeeldingen die onbestaanbaar zijn met de militaire tucht of orde;

— het aan de krijgstucht toetsen van een vermoedelijke overtreding van art. 147 WvMSr, waarmee de strafoplegger op compagniesniveau is belast ingevolge een beslissing van de commanderende officier dan wel van de commanderende generaal.

De strafoplegger anno 1980 kan en mag zich niet onttrekken aan het vergaren van kennis omtrent de regels betreffende de vrijheid van meningsuiting in het algemeen en die van het recht van vrije schriftelijke meningsuiting in het bijzonder. Het onderstaande heeft tot doel een inzicht te verschaffen in deze complexe materie.

## Algemene regels betreffende het recht van vrije schriftelijke meningsuiting

Als zodanig bevat onze wetgeving geen duidelijke regeling van het begrip „vrijheid van meningsuiting”. Aanknopingspunten zijn art. 7 Grondwet (Grw) en art. 10 Europese Conventie van de Rechten van de Mens (ECRM). Deze twee artikelen regelen, samen met de over deze artikelen bestaande jurisprudentie, de inhoud van het begrip „vrijheid van meningsuiting”. Achtereenvol-

gens zullen wij aan een nadere beschouwing onderwerpen: art. 7 Grw, art. 10 ECRM en de verhouding art. 7 Grw/art. 10 ECRM.

### Artikel 7 Grw luidt:

*Niemand heeft voorafgaand verlof nodig, om door de drukpers gedachten of gevoelens te openbaren, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet.*

Dit artikel roept de volgende vragen op.

— Wat betekent „behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet”?

— Dient onder „openbaren” mede „verspreiden” te worden begrepen?

— Hoe is de verhouding van het middel drukpers tot de andere middelen die wij kennen om onze gevoelens en gedachten te openbaren?

Voor het beantwoorden van die vragen diene het volgende.

Art. 7 Grw sluit elke vorm van censuur uit; er is derhalve geen controle op de inhoud vooraf (HR 28 nov. 1950, NJ (1951)137). De zinsnede *behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet* brengt namelijk tot uitdrukking dat men alleen achteraf (repressief) ter verantwoording kan worden geroepen voor hetgeen men door middel van de drukpers heeft geopenbaard en wat in strijd is met de wet. De Hoge Raad stelt in een als constant te beschouwen jurisprudentie dat onder „wet” een wet in formele zin<sup>1</sup> dient te worden verstaan (HR 28 nov. 1950, NJ (1951)137).

Mocht onder *openbaren* mede *verspreiden* worden

<sup>1</sup> Wet in formele zin: regelgeving ontstaan door samenwerking van Kroon en Staten-Generaal.

Wet in materiële zin: het stellen van algemene gedragsregels voor personen en/of overheidsorganen waarover krachtens wettelijke bevoegdheid gezag wordt uitgeoefend; voorbeelden zijn: WvS, WvMSr, gemeenteverordeningen, kazerne- en compagniesorders.

Een wet in formele zin kan naar inhoud een wet in materiële zin zijn, bv. WvS, WvMSr.

verstaan, dan zou dat tot gevolg hebben dat alleen een wet in formele zin beperkingen aan het verspreiden zou kunnen opleggen. Dat zou betekenen dat alle beperkingen aangaande het verspreiden door lagere regelingen dan een wet in formele zin waren uitgesloten. In 1950 (HR 28 nov. 1950, NJ (1951)137) heeft de Hoge Raad beslist dat onder openbaren niet mede verspreiden diende te worden verstaan, waarbij verspreiden wel als een onmisbaar aan het „openbaren” verbonden recht werd erkend. Het verspreidingsrecht vormt dus niet het eigenlijke hoofdrecht doch een sequel daarvan, waardoor het aan andere regels kan zijn onderworpen dan het hoofdrecht. Daardoor bereikte de Hoge Raad dat:

- beperkingen met betrekking tot het verspreiden mogelijk zouden zijn, bv. in verband met het sauveren van plaatselijke verkeerssituaties;
- kon worden voorkomen dat die beperkingen het openbaren onmogelijk zouden kunnen maken (vgl. HR 17 mrt 1953, NJ (1953)389).

Aldus is het mogelijk dat het verspreidingsrecht, waaronder mede moet worden verstaan het uitlenen van boeken in een leesbibliotheek (HR 22 mrt 1961, NJ (1961)274) en het kopen van boeken in boekverkopersbedrijven (HR 29 nov. 1960, NJ (1961)206), wordt beperkt door wetgeving in materiële zin, zoals gemeenteverordeningen en kazerneorders, met dien verstande dat deze regels het verspreiden niet onmogelijk mogen maken. Welke beperkingen zijn toelaatbaar? De Hoge Raad heeft in een uitgebreide jurisprudentie onder meer genoemd:

- regels in het belang van de openbare orde, bepaaldelijk ter beveiliging van het verkeer (HR 7 nov. 1892, W, 6259);
- regels met betrekking tot het tegengaan van schendingen van eens anders recht, bv. het plakken van huizen (HR 12 jan. 1960, NJ (1960) 273).

Het begrip *drukkers* is door de Hoge Raad enigszins uitgebreid. Zo werden neonletters aan een toren op één lijn gesteld met aanbrenge van gedrukte of geschreven stukken (HR 24 jan. 1967, NJ (1967)270). Het openbaren van gevoelens en gedachten via radio, televisie, bioscoop en toneel zijn door de wetgever expressis verbis buiten het bereik van art. 7 Grw gehouden (zie o.a. Omroepwet en Bioscoopwet). Derhalve kan niet worden gesteld dat art. 7 Grw de „vrijheid van meningsuiting” waarborgt.

#### Artikel 10 ECRM luidt:

*Lid 1. Een ieder heeft recht op vrijheid van meningsuiting. Dit recht omvat de vrijheid een mening te koesteren en de vrijheid om inlichtingen of denkbeelden te ontvangen of door te geven zonder inmenging van overheidswege en ongeacht grenzen. Dit artikel belet niet, dat Staten radio-omroep-, bioscoop- of televisieondernemingen kunnen onderwerpen aan een systeem van vergunningen.*

*Lid 2. Daar de uitoefening van deze vrijheden plichten en verantwoordelijkheden met zich brengt, kan zij worden onderworpen aan bepaalde formaliteiten, voorwaarden, beperkingen of sancties, welke bij de wet worden voorzien, en die in een democratische samenleving nodig zijn in het belang van 's lands veiligheid, territoriale onschendbaarheid of openbare veiligheid, de bescherming van de openbare orde en het voorkomen van strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden, de bescherming van de goede naam of de rechten van anderen, om de verspreiding van vertrouwelijke mededelingen te voorkomen of om het gezag en de onpartijdigheid van de rechterlijke macht te waarborgen.*

Het eerste lid bevat een uitvoerige omschrijving van hetgeen wij plegen aan te duiden met het begrip „vrijheid van meningsuiting”. Daaronder valt onder andere de vrijheid, inlichtingen en denkbeelden te ontvangen of door te geven.

De uitoefening van het in het eerste lid omschreven recht kan echter, zo stelt het tweede lid, worden beperkt en wel indien de regels welke die beperking inhouden:

1. bij de wet zijn voorzien (de Hoge Raad heeft uitgemaakt dat, waar in de Europese Conventie van de Rechten van de Mens van „wet” wordt gesproken, wet in materiële zin wordt bedoeld (HR 25 juni 1963, NJ (1964)239));
2. in een democratische samenleving nodig zijn;
3. in het belang zijn van een aantal limitatief in het tweede lid opgesomde omstandigheden, waarvan vooral de bescherming van de openbare orde van belang is. In 1961 heeft de Hoge Raad aan het begrip „bescherming van de openbare orde” een zeer ruime betekenis toegekend door daaronder ook te verstaan het keren van een uit maatschappelijk oogpunt onaanvaardbare toestand (HR 18 apr. 1961, NJ (1961)273).

#### De verhouding art 7 Grw/art 10 ECRM

Art. 7 Grw bevat een regeling betreffende de vrijheid van drukpers met een repressieve verantwoordelijkheid volgens de „wet in formele zin”, waarbij het onmisbaar aan het recht van „openbaren”

verbonden recht van „verspreiden” kan worden onderworpen aan beperkingen op grond van wetgeving in materiële zin. Art. 10 ECRM bedoelt een ruimere regeling te zijn, waarin onder andere ook de vrijheid van drukpers is opgenomen, welke regeling echter — onder bepaalde omstandigheden — kan worden beperkt door een wet in materiële zin. Sedert de invoering van art. 66 Grw<sup>2</sup> dient de rechter de nationale wetgeving (waaronder ook de Grondwet) buiten toepassing te laten indien hij van oordeel is dat deze voorschriften niet verenigbaar zijn met een ieder verbindende bepalingen uit verdragen. Met betrekking tot de verhouding art. 7 Grw/art. 10 ECRM heeft dat vooralsnog geen problemen voor de rechter opgeleverd, aangezien een onverbindend verklaren kon uitblijven hetzij doordat de regeling sneuvelde op art. 7 Grw (vgl. art. 60 ECRM<sup>3</sup>), hetzij doordat de rechter de regeling kon brengen onder de in het tweede lid van art. 10 ECRM toegestane beperkingen van het eerste lid.

#### **De regelgeving van toepassing op een militair**

Voor de militair geldt met betrekking tot het recht van vrije schriftelijke meningsuiting dezelfde regeling als hierboven is omschreven, echter met de volgende aanvullingen.

1. In „behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet” (art. 7 Grw) dient „wet” te worden uitgelegd als een wet in formele zin. Voor de burger is dat onder andere het Wetboek van Strafrecht; voor de militair dienen daaraan te worden toegevoegd het Wetboek van Militair Strafrecht (WvMSr) en de Wet op de Krijgstucht (WK).

2. Het repressieve toezicht geschiedt hetzij door degene die door een afbeelding of geschrift wordt getroffen, hetzij door het Openbaar Ministerie. Dit achteraf ter verantwoording roepen zal — in vergelijking met de burgers — binnen de militaire organisatie relatief frequenter geschieden. Men denke daarbij bv. aan een vermeende overtreding

<sup>2</sup> Art. 66 Grw: „Binnen het Koninkrijk geldende wettelijke voorschriften vinden geen toepassing, wanneer deze toepassing niet verenigbaar zou zijn met een ieder verbindende bepalingen van overeenkomsten, die hetzij vóór, hetzij na de totstandkoming der voorschriften zijn aangegaan.”

<sup>3</sup> Art. 60 ECRM: „Geen bepaling van dit verdrag zal worden uitgelegd als beperkingen op te leggen of inbreuk te maken op de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, welke verzekerd kunnen worden ingevolge de wetten van enige Hoge Verdragsluitende Partij, of ingevolge enig ander Verdrag waarbij de Hoge Verdragsluitende Partij lid is.”

van art. 147 WvMSr<sup>4</sup>, waarbij — in beginsel — iedere militaire meerdere zich persoonlijk getroffen zal voelen.

3. Het in art. 10 tweede lid ECRM genoemde begrip „wet” dient te worden uitgelegd als wet in materiële zin. Daartoe behoren onder andere:

- a. WvMSr en WK;
- b. kazerneorders;
- c. compagnies- en bataljonsorders.

4. Naast het militaire strafrecht opereert het militaire tuchtrecht, dat tuchtrechtelijke sancties mogelijk maakt indien het doen en laten van een militair onbestaanbaar is met de militaire tucht of orde (art. 2 onder 1e WK<sup>5</sup>).

#### **Mogelijke overtredingen door militairen van de regels aangaande het recht van vrije schriftelijke meningsuiting**

1. Het openlijk tentoonstellen dan wel aanslaan van een afbeelding of geschrift, dat naar inhoud geen overtreding van het militaire straf- of tuchtrecht oplevert, doch welks openlijk tentoonstellen dan wel aanslaan in strijd is met de vigerende kazerne-, bataljons- dan wel compagniesorders. De hierboven omschreven overtreding is een krijgstuchtelijk vergrijp, namelijk een handelen in strijd met de orders.

De tot straffen bevoegde meerdere van degene die verantwoordelijk kan worden gesteld voor dat tentoonstellen dan wel aanslaan, dient als volgt te handelen:

- hij reikt verdachte het gele exemplaar (beschuldiging) van het Straffenformulier KL/KLu uit;
- hij verwijdert het bewuste geschrift/afbeelding en bewaart dat als bewijsmateriaal bij het krijgstuchtelijke proces;
- na beëindiging van het krijgstuchtelijke proces geeft hij het geschrift/afbeelding terug, aangezien de bevoegdheid tot strafrechtelijke inbeslagname hem niet toekomt.

<sup>4</sup> Art. 147 WvMSr: „Hij die door een sein, teken, voorstelling, toespraak, lied, geschrift of afbeelding de tucht onder de krijgsmacht tracht te ondermijnen, of die, met de strekking van het geschrift of de afbeelding bekend, zodanig stuk verspreidt, tentoonstelt, aanslaat of ter verspreiding in voorraad heeft, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste drie jaren.”

<sup>5</sup> Art. 2 onder 1e WK: „Krijgstuchtelijke vergrijpen zijn: 1e alle niet in enige strafwet omschreven feiten, strijdig met enig dienstbevel of dienstvoorschrift, of onbestaanbaar met de militaire tucht of orde.”

Hoe verhoudt zich het bovenstaande met art. 7 Grw en art. 10 ECRM? De compagniesorder is een wet in materiële zin, die:

- a. het mede in art. 7 Grw neergelegde recht van verspreiden (waaronder tevens verstaan dient te worden het openlijk tentoonstellen dan wel aanslaan)<sup>6</sup> van geschriften dan wel afbeeldingen kan beperken;
- b. conform het gestelde in het tweede lid van art. 10 ECRM het in het eerste lid van dat artikel omschreven recht kan beperken.

Daarbij dient echter te worden gesteld dat het beperkende karakter dient te zijn ingegeven ter voorkoming van belemmering van de dienst of ter bescherming van rijksgoederen of goederen van derden en dat dit nimmer mag leiden tot het onmogelijk maken van het openlijk tentoonstellen dan wel aanslaan.

2. Het verspreiden, openlijk tentoonstellen dan wel aanslaan van een geschrift of afbeelding, die naar inhoud onbestaanbaar zijn met de militaire tucht of orde, daargelaten de plaats waar het verspreiden, openlijk tentoonstellen of aanslaan geschiedt. Dat verspreiden, openlijk tentoonstellen dan wel aanslaan dient niet door middel van een dienstbevel te worden tegengegaan: voorkomen moet worden dat de weigering dit op te volgen de betrokkene blootstelt aan een strafrechtelijke vervolging op grond van overtreding van art 114 WvMSr.<sup>7</sup>

In voorkomend geval dient geheel conform het hiervoren onder 1. gestelde te worden gehandeld. Het verspreiden, openlijk tentoonstellen dan wel aanslaan van geschriften of afbeeldingen die onbestaanbaar zijn met de militaire tucht of orde, dient te worden beschouwd als een overtreding van art. 2 sub 1 van de Wet op de Krijgstucht. Wederom komt de bevoegdheid tot strafrechtelijke inbeslagneming de tot straffen bevoegde meerdere niet toe.

3. Het verspreiden, openlijk tentoonstellen dan wel aanslaan van een afbeelding of geschrift die vermoedelijk een overtreding van art. 147 WvMSr opleveren, daargelaten de plaats waar het verspreiden, openlijk tentoonstellen dan wel aanslaan ge-

<sup>6</sup> Vgl. de Voorlopige algemene aanwijzingen inzake de uitoefening van bepaalde grondrechten door militairen (WK, bijl. 11).

<sup>7</sup> Art. 114 WvMSr: „De militair die weigert of opzettelijk nalaat te gehoorzamen aan enig dienstbevel, of die zodanig dienstbevel eigendunkelijk overschrijdt, wordt, als schuldig aan opzettelijke ongehoorzaamheid, gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste een jaar en negen maanden.”

schiedt. Deze geschriften kunnen op grond van art. 94 Wetboek van Strafvordering<sup>8</sup> in beslag worden genomen door:

- a. een bevoegde opsporingsambtenaar, met name van de Koninklijke Marechaussee;
- b. iedere — zo mogelijk een tot straffen bevoegde — meerdere, indien de komst van een bevoegde opsporingsambtenaar niet kan worden afgewacht. Deze militaire meerdere dient daarvan een proces-verbaal op te maken en zorgt ervoor dat het inbeslaggenomene zo spoedig mogelijk aan een bevoegde opsporingsambtenaar wordt overgedragen.

Vervolgens dient de commanderende officier te beslissen over het al dan niet krijgstucltelijk afdoen. Voor de verdere gang van zaken daaromtrent moge ik verwijzen naar het gestelde in VS 27-4, hoofdstuk 12.

Veelal zal in het door een bevoegde opsporingsambtenaar opgestelde proces-verbaal een verklaring van de verdachte zijn opgenomen, waarin deze verklaart in te stemmen met vernietiging dan wel onttrekking aan het verkeer van het bewuste geschrift dan wel afbeelding.

Hoe verhouden zich art. 7 Grw en art. 10 ECRM met het hierboven gestelde?

— Indien de inhoud van een geschrift dan wel afbeelding in strijd is met een wet in formele zin, kan de verdachte dienaangaande ter verantwoording worden geroepen. Aangezien het hier een vermeende overtreding van het WvMSr betreft, welk wetboek een wet in formele zin is, verzet art. 7 Grw zich niet tegen het bovenstaande.

— Het WvMSr is niet alleen een wet in formele zin doch tevens een wet in materiële zin. Art. 147 WvMSr is een maatregel ter voorkoming van een toestand van wanorde; voor de krijgsmacht, die in het leven is geroepen ter bescherming van de belangen van de Staat, is de krijgstuclt immers onontbeerlijk (HMG 17 nov. 1971, MRT (1972)39). De in het tweede lid van art. 10 ECRM neergelegde beperking is hier dan ook van toepassing.

#### Ten slotte

Kennis van de beginselen waarop het recht van vrije schriftelijke meningsuiting rust alsmede inzicht in de toe te passen procedures zijn nood-

<sup>8</sup> Art. 94 WvS: „Vatbaar voor inbeslagneming zijn alle voorwerpen die kunnen dienen om de waarheid aan den dag te brengen, of welker verbeurdverklaring of onttrekking aan het verkeer kan worden bevolen.”



zakelijke vereisten voor het op de juiste wijze optreden in situaties waarin het recht van vrije schriftelijke meningsuiting onderwerp van handelen is.

#### Literatuur

- F. J. F. M. Duynstee en J. A. Boeren — *Staatsrechtelijke beslissingen*. H. D. Tjeenk Willink, Groningen (1974)  
A. Komen c.s. — *Nederlands recht in kort bestek*. Kluwer, Deventer (1976).

Onwetendheid en gebrek aan inzicht leiden onherroepelijk tot een inbreuk op een aan ieder toekomend (grond)recht. Op iedere strafoplegger rust de plicht dergelijke misstanden te voorkomen.

- T. Koopmans — *Compendium van het staatsrecht*. Kluwer, Deventer (1976).  
K. van der Pot en J. Donner — *Handboek van het Nederlandse staatsrecht*. W. E. Tjeenk Willink, Zwolle (1972).



## MAAK U NIET BEZORGD

dat u na dienstverlating de

## MILITAIRE SPECTATOR

niet meer zult ontvangen:

als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van  
de Krijgswetenschap vindt u hem maandelijks in uw bus!  
Bovendien driemaandelijks Mars in Cathedra. Voor f 30,— per jaar!

Snel een briefkaart aan de secretaris

**DENIJSSTRAAT 135, 2251 HJ DEN HAAG**

**en uw bezorgdheid is over !**

## B BOEKEN

**Lansen en snoeimessen: ontwapening en wapenbeheersing van 1945 tot 1978**, door H. J. Neuman, 288 blz., geïll. Uitg.: NIVV, Den Haag, 1979. Prijs: f 19,50.

De gedachte dat de oorlog het beste kan worden uitgebannen door alle oorlogstuig af te schaffen, is bepaald niet nieuw, hoewel de jongere generatie soms geneigd schijnt te denken dat haar streven naar wapenbeheersing en ontwapening iets volslagen anders is dan wat voorgaande geslachten hebben weten te bedenken.

Uiteraard hebben de verschrikkingen van de afgelopen oorlogen, duidende op een rampzalige ontwikkeling die helaas nog steeds naar grotere vermogens en destructieve uitwerking tendert, andermaal een teken aan de wand geschreven, maar ook na de Eerste Wereldoorlog hadden tal van landen zich al rond de conferentietafels geschaard in een gezamenlijke poging de bewapeningswedloop af te remmen en zo mogelijk zelfs de hoeveelheden militaire middelen te verminderen. En ook dat streven betekende allermindst een novum in de geschiedenis. In het laatst van de zeventiende eeuw en in het begin van de achttiende stelden mensen als de Quaker William Penn — in zijn boek *The present and future peace of Europe* (1693) — en de abbé De Saint-Pierre — in diens *Projet de paix perpétuelle* (1713) — zich op het standpunt dat het wapentuig diende te worden afgeschaft; dat zelfde bepleitte ook de befaamde wijsgeer Kant in zijn *Zum ewigen Frieden* (1795). Het moet voor de idealisten wel een grote teleurstelling zijn dat er ook — of misschien zelfs wegens — de afschuwelijke dreiging van de kernwapens nog bitter weinig bereidheid is voor het omsmeden van de zwaarden tot ploegijzers en van de lansen tot snoeimessen.

Dat laatste is het, aan de profeten uit het Oude Testament ontleende, beeld dat de titel fourneerde voor Neumans geschiedschrijving van het internationale overleg over wapenbeheersing en -beperking. Veelbetekend daarbij is dat de schrijver de beide tekstcitataten waarin dat ideaal wordt verkondigd, aanvult met een tekst van de profeet Joël die de omgekeerde procedure aanbeveelt ter voorbereiding op „de heilige strijd”. Het zal moeilijk zijn in het Nederlandstalige gebied een auteur te vinden die beter gekwalificeerd is voor het te boek stellen van een gedegen en toch zeer leesbare beschouwing over deze materie dan de directeur van het Nederlands Instituut voor Vredesvraagstukken. Zijn benadering is — al zullen de tegenstanders dat niet graag willen beamen — wetenschappelijk volkomen verantwoord en dus neutraal en objectief; zijn verteltrant is daarenboven zo boeiend dat de verhalen uit de entourage van de conferenties en besprekingen, waarmee de anders wellicht te droge hoofdschotel is gelardeerd, metterdaad het beoogde doel dienen en voorkomen dat de lezer zich overladen voelt met technische details.

Zoals de ondertitel al belooft, geeft het boek een volledig overzicht van de grote lijnen van het ontwapenings- en wapenbeheersingsoverleg in 33 jaren na het einde van de oorlog die met twee kernwapens werd besloten. De chronologie van hetgeen zich dienaangaande heeft afgespeeld, staat vermeld in een daaraan gewijde bijlage. Een andere bijlage laat zien welke partijen zijn betrokken geweest bij een aantal wapenbeheersingsakkoorden. De grootste bijlage (I) is gewijd aan en gevuld met de Nederlandse tekst van het slotdocument van de Tiende Bijzondere Zitting van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in het voorjaar van 1978. Niet minder dan 513 noten

worden achter in het boek verklaard, en een persoons- en zaakregister vergemakkelijkt het gebruik als naslagwerk.

Met dat alles is *Lansen en snoeimessen* geworden tot een bijzonder goed stuk documentatie over een essentieel onderwerp. Dat de schrijver niet schroomt zijn lezers te waarschuwen voor lichtvaardig optimisme ligt wel voor de hand: het onder zijn leiding functionerende instituut beschikt over zoveel gebundelde deskundigheid op dit gebied dat daartegen het elders gebruikelijke pleidooi voor „illussies van de natte vinger” geen schijn van kans maakt. Vooral daarom verdient het lezen en bestuderen van deze publikatie zozeer te worden aanbevolen aan hen die menen behoefte te hebben aan weldoordachte argumenten tegen het onverantwoordelijke drammen van personen en groepen die „desnoods dan maar eenzijdige ontwapening” propageren. Want dat die personen en groepen zelf uit dit boek zullen willen leren wat zij zo hardnekkig willen blijven ontkennen, dat is op zichzelf óók al een illusie!

Een uitstekend boek, van hoge kwaliteit dat een positief onthaal verdient van een grote lezerskring.

W. WALTHUIS



## Het voortgaande strategische debat in Frankrijk

De Franse nucleaire strijdkrachten vormen een wezenlijk deel van de nalatenschap van generaal De Gaulle. In 1976 bezat de Franse kernmacht een destructief vermogen van 22.000 kt, met een groeipotentie naar 80.000 kt in 1982. Frankrijk is de enige middelgrote staat met een geheel zelfstandige nucleaire macht.

Binnen- en buitenlandse ontwikkelingen hebben aanleiding gegeven tot controversen rond samenstelling en rol van de nucleaire strijdkrachten. Daarbij kwamen vragen naar voren als: Welke relatie moet er zijn tussen de nucleaire en de conventionele strijdkrachten? Wat moet de rol zijn van de tactisch-nucleaire wapens (tnw)? Hoe kunnen de overlevingskansen van de nucleaire strijdkrachten het beste worden vergroot? Hoe kan de waarde van de eigen nucleaire strijdkracht worden vastgesteld vis-à-vis de steeds toenemende nucleaire macht van de Russen? Deze vragen hebben het debat over de strategische doctrine weer doen op-laaian en hun invloed doen gelden op het veiligheidsbeleid, dat een van de voornaamste prerogatieven van de Franse president is.

De essentie van de Franse strategische doctrine ligt in de theorie van de „proportionele afschrikking”. (Een staat met betrekkelijk geringe nucleaire middelen kan een veel grotere nucleaire moegenheid afschrikken, omdat de waarde van de afschrikking evenredig is aan de gevolgen van een nucleair treffen en niet aan de grootte van de nucleaire strijdkracht. De kosten-batenverhouding voor een agressor zal dientengevolge bij een aanval op Frankrijk te ongunstig zijn.) De theorie steunt op een aantal hypothesen, o.a. twijfel aan de

Amerikaanse nucleaire garantie, geringe bruikbaarheid van de tactisch-nucleaire bewapening van de NAVO, geografische scheiding tussen Frankrijk en het centrale front en het ontbreken van Franse claims op het Sovjetblok.

Bij deze strategie past een scherpe scheiding tussen conventionele en nucleaire strijdkrachten, met prioriteit voor de laatste. De conventionele strijdkrachten bestonden in 1972 dan ook uit twee componenten. De manoeuvre strijdkracht diende de aanvaller met conventionele middelen te weerstaan en zo de regering tijd te geven te beslissen over de eventuele inzet van nucleaire strategische strijdkrachten. Aan de force de manoeuvre werden ter versterking van de vuurkracht en als „signaal” tactisch-nucleaire wapens toegevoegd. De tweede conventionele component werd belast met de beveiliging van het Franse grondgebied en meer in het bijzonder van de strategische strijdkrachten. De gehele opbouw was erop gericht te verzekeren dat Frankrijk niet tegen zijn wil in een oorlog wordt verwickeld, dat het Franse grondgebied betrekkelijk veilig is voor een nucleaire aanval en geheel veilig voor een conventionele aanval.

Toch rees er twijfel aan de uitvoerbaarheid van deze strategie. Sommigen wezen op de bijzonder hoge kosten die de FNS (force nucléaire stratégique) vergde, anderen op politieke problemen. Ernstiger evenwel waren de snelle ontwikkelingen op technologisch gebied, zoals de verminderde penetratiemogelijkheden van de Franse wapens, de sterk verhoogde trefzekerheid van de Russische raketten en de snelle uitbreiding van het Russische arsenaal aan raketten voor middelbare afstand. De Russische overmacht aan conventionele troepen vergrootte de waarschijnlijkheid van een vroegtijdige inzet van tactische kernwapens, zodat het twijfelachtig zou zijn of deze nog een

„signaalfunctie” zouden kunnen vervullen. Vooral van belang was echter de vraag of de Franse doctrine kan worden gerelateerd aan de plannen van de NAVO. Aan het debat namen zowel actief dienende als gepensioneerde officieren deel, o.a. kolonel Marc Geneste (medewerker van generaal Beaufre), commandant Guy Gallois. Geneste's studie „Triomphe de la défensive” is een pleidooi voor een herstructurering van de Franse strijdkrachten rond tactische kernwapens teneinde een snelle conventionele zege onmogelijk te maken en aldus het risico van een escalatie, en daarmee de werkzaamheid van de afschrikking, weer volledig tot gelding te brengen. Brossolet stelde een reorganisatie voor met een opdeling van de strijdkrachten in zeer mobiele „modules”, die een verdedigend netwerk vormen over een diepte van 120 km. Daarmee zou de tegenstander het vooruitzicht op een snelle zege worden ontnomen, zodat de afschrikking volledig werkzaam zou zijn.

Voor tactische kernwapens is bij Brossolet nauwelijks een andere functie weggelegd dan het aanduiden van de nucleaire drempel. Gallois meende dat beide voorgaande analyses te weinig rekening houden met de vijand. In 1976 publiceerde hij „l'Adieu aux armées”, waarin hij de regering verweet niet de logische conclusies te trekken uit de veranderende verhoudingen tussen de beide supermachten. Volgens Gallois heeft Frankrijk, als gevolg van zijn continentale positie en de beperkte middelen waarover het beschikt, geen andere keuze dan een massale ver-

**Deze rubriek bevat uittreksels uit binnen- en buitenlandse publicaties. De verantwoordelijkheid van de redactie beperkt zich tot een juiste weergave van de inhoud van de artikelen.**

gelding tegen een aanvaller. Een Franse bijdrage met conventionele eenheden aan de verdediging van Europa zou Frankrijk verzwakken en op geen enkele wijze een nederlaag van het Westen afwenden. De keuze is alles-of-niets. Dat vergt een versterking en modernisering van de FNS en een klein leger van specialisten. De beschikbare gelden mogen niet worden versnipperd voor projecten die niet bijdragen aan de geloofwaardigheid van de afschrikking.

Na zijn ambtsaanvaarding sprak president Giscard d'Estaing meermalen zijn bezorgdheid uit over de zwakte van de Franse conventionele strijdkrachten. Op 1 juni 1976 verklaarde hij dat de FNS essentieel was voor het handhaven van een afschrikkingstrategie en thans een voldoende omvang had bereikt. Een FNS zonder voldoende conventionele ondersteuning zou echter onvoldoende politieke speelruimte laten. Versterking van de conventionele strijdkrachten zou de geloofwaardigheid van de afschrikking vergroten, Frankrijk de gelegenheid geven een actievere rol te spelen in Europa en het in staat stellen zijn belangen elders in de wereld afdoende te beschermen. Reeds in maart 1976 had generaal Guy Méry, chef van de generale staf, de mogelijkheid aangeduid dat Frankrijk zou deelnemen aan de „forward battle” in Duitsland. Grotere aandacht voor de conventionele strijdkrachten bleek ook uit het zesjarenprogramma („Loi de programmation militaire, 1977-1982”), dat voorzag in een geleidelijke verhoging van het defensiebudget tot 20% van de nationale begroting; de conventionele strijdkrachten zouden ruim tweemaal zo veel ontvangen als de nucleaire strijdmacht. De parlementaire weerstand tegen deze plannen resulteerde o.m. in een toezegging van de regering, dat de volksvertegenwoordiging het programma in 1979 zou kunnen herzien.

In de volgende maanden spitte het debat zich toe op twee onderwerpen: de relatieve waarde van nucleaire en conventionele strijdkrachten, met inbegrip van de tnw, en het gebied waarbinnen deze strijdmacht zou worden ontplooid en ingezet. Zo wees generaal Lucien Poirier erop dat de doctrine van Giscard en Méry was gebaseerd op een politieke vertaling van geografische omstandigheden: geen nationale, maar een regionale begrenzing. Hij bestreed evenwel dat

dientengevolge de nationale verdediging zou moeten opgaan in een regionale defensie. In plaats van acties buiten de landsgrenzen, ten einde een tegenstander ervan te weerhouden het Franse moederland aan te vallen, zouden nu kernwapens worden ingezet in een strijd samen met bondgenoten. Daarmee zou Frankrijk een vergelding tegen het eigen grondgebied uitlokken, zonder wezenlijk bij te dragen tot een gunstigere afloop van de strijd. Samengevat: naar het oordeel van Poirier ging de regering voorbij aan de eisen van een „afschrikking van de sterke door de zwakke”.

Een meer emotionele reactie kwam van generaal Gallois, die constateerde dat men nu afzag van een *verdedigd* Frankrijk ten gunste van een *beschermde* Europa. Een deel van zijn betoog liep parallel aan dat van Poirier, maar Gallois hechtte veel meer waarde aan het vermijden van elke betrokkenheid van Frankrijk bij de collectieve verdediging van Europa. Hoe meer Frankrijk militaire middelen anders dan ter afschrikking zal gebruiken, hoe afhankelijker het zal worden van andere, krachtiger bondgenoten en hoe minder het in staat zal zijn autonome beslissingen te nemen.

De invloed van deze kritiek is moeilijk te peilen, omdat president Giscard d'Estaing sinds 1976 geen nieuwe verklaringen met betrekking tot Frankrijks positie heeft afgegeven. Men moet dus afgaan op de uitlatingen van anderen. Vóór maart 1978 (het tijdstip van de verkiezingen!) spraken o.a. de minister van defensie Bourges en eerste minister Raymond Barre uit dat men aan de nucleaire strijdkrachten prioriteit toekende. Ook generaal Méry legde in 1977 in een rede de nadruk op de afschrikkende taak van de nucleaire strijdkrachten en de drempelfunctie van de tnw. Op 18 juni 1977 hield Barre opnieuw een rede, waarin hij o.m. verklaarde dat het Franse defensieapparaat strikt defensief en afschrikkend is, en alleen zal worden ingezet wanneer het voortbestaan van het vaderland op het spel staat. Maar... „deze afschrikkingconceptie is van toepassing op de verdediging van Frankrijks vitale belangen, d.w.z. in essentie tot het nationale grondgebied... maar ook tot het voorterrein, nl. het grondgebied van Frankrijks buuren en geallieerden”. Zouden die gebieden in handen van een agressor vallen, dan zouden Frankrijks dagen geteld zijn.

De opvattingen van het ministerie van defensie werden ook samengevat in een officieel document, „A propos de la défense”, van februari 1977. Daarin werd gesteld dat het nucleaire risico niet kan worden gedeeld. Er is samenwerking tussen Frankrijk en zijn bondgenoten, doch met behoud van de in 1966 opnieuw verworven onafhankelijkheid. Naarmate de verkiezingscampagne van 1978 haar hoogtepunt naderde, werd minder over defensieproblemen gesproken.

Na de verkiezingsoverwinning van maart 1978 schijnt een polarisatie te hebben plaatsgevonden. De aanhangers van de „orthodoxe” gaullistische opvattingen (prioriteit voor de nucleaire strijdkrachten en de afschrikkingstrategie) zijn op diverse gronden in conflict geraakt met aanhangers van een meer flexibele strategie. In april 1978 duidde generaal Méry aan dat sommigen aandrongen op een grotere flexibiliteit door uitbreiding van Frankrijks conventionele en tactisch-nucleaire mogelijkheden om aldus dreigingen te kunnen weerstaan waarbij van nucleaire vergelding geen sprake kan zijn. Méry verklaarde o.m. dat Frankrijk bereid was bepaalde Afrikaanse landen bij te staan. Hij beklemtoonde de afschrikkingstaak van de marine en zei, dat Frankrijk geïnteresseerd was in vervanging van de steeds kwetsbaarder wordende raketten op het Plateau d'Albion, bv. door kruisvluchtraketten of een andere soort mobiele of semimobiele raket. Met betrekking tot de tactische kernwapens liet hij doorschemeren dat Frankrijk belangstelling had voor geminiaturiseerde tactische kernwapens, evenwel niet in zulke aantallen dat een „nucleair gevecht” zou moeten worden gevoerd. Ook tijdens het defensiedebat van 15 juni 1978 bleek onzekerheid te bestaan omtrent de Franse strategie.

Nadat in 1979 eerst de Belgische generaal Close de mogelijkheid van een gezamenlijke Europese verdediging had geopperd, volgden generaal Georges Buis en Alexander Sanguinetti. Zij bespraken een mogelijke Frans-Duitse samenwerking ten gunste van een Europese strijdmacht die zou zijn gebaseerd op het Franse nucleaire potentieel en de Duitse industriële macht. Generaal Georges-Picot daarentegen wees de Franse afschrikkingmacht af en bepleitte een terugkeer naar het systeem van de algemene dienstplicht. Admiraal Paul Delahousse en senator Jacques Chau-

mont spraken zich ook uit voor een grotere Europese samenwerking op defensiegebied. Aan een aantal van deze denkbeelden lag de overweging ten grondslag dat de conventionele sterkte van de Russen in Europa zo groot is geworden dat zij de Franse en de NAVO-verdediging kunnen overweldigen zonder de inzet van nucleaire wapens. Twee boeken zijn in dat verband interessant: *La Sixième Colonne* (onder het pseudoniem François gepubliceerd door Ikol Guy Doly) en *Euroshima* (geschreven door een groep jonge officieren aan de Ecole de Guerre). Beide boeken geven uiting aan de wens naar een meer Europees gerichte en minder nationalistische houding.

Het tussentijdse rapport (oktober 1979) van de regering aan de volksvertegenwoordiging gaf samen met de begroting voor 1980 een goed inzicht in de Franse defensieplanning tot het einde van de 20e eeuw.

Al in 1978 had de Franse generale staf opdracht gekregen plannen uit te werken voor de strategische strijdkrachten na voltooiing van het lopende moderniseringsprogramma (tussen 1985 en 1990), dat de invoering van de M4-raket met meervoudige gevechtsschepen van Mt-vermogen omvat. In de zomer van 1979 was uit de diverse mogelijkheden evenwel nog geen keuze gemaakt. Eveneens in 1978 was een plan goedgekeurd voor modernisering van de vloot in de periode 1980-2000. Eerst nadat was bedreigd met verwerping van de marinebegroting maakte de regering de inhoud ervan bekend: algehele vervanging van de bestaande vloot van 124 gevechtseenheden en 18 bevoorradingsschepen door 112 oorlogsschepen en 21 bevoorradingsschepen. Het derde element betrof een omvangrijke reorganisatie van de grondstrijdkrachten. Het onderscheid tussen de force de manoeuvre en de territoriale defensie verviel, alle gsk zouden worden gegroepeerd in standaarddivisies (gedeeltelijk gepantserd, gedeeltelijk gemechaniseerd) met een verhoogde vuurkracht.

Het rapport werd uitgebracht als „déclaration” en niet als ontwerp van wet, zodat geen stemming nodig was. Overigens waren tijdens het debat slechts weinig controversen te bespeuren. Het enige werkelijke verzet kwam van Arthur Paecht, lid van Giscard's partij, die bestreed dat zich in de internationale situatie niets had gewijzigd, zoals de regering had ver-

klaard. „Beantwoordt ons defensiebeleid aan dit nieuwe tijdperk?”, zo vroeg hij. Hij verweet de regering onduidelijkheid over de toekomst. Naar zijn mening vormden de strategische en tactische nucleaire wapens de ruggegraat van de landsverdediging en dienden de conventionele strijdkrachten ter ondersteuning van de nucleaire strijdmacht, hoe pijnlijk dat ook voor de Franse militaire traditie zou zijn.

Is de Franse strategische doctrine thans in wezen nog dezelfde als ten tijde van De Gaulle en Pompidou? Kijkt men naar officiële regeringsverklaringen, dan is men geneigd te zeggen: „Ja, maar...”. Er is een sterke afschrikkingsmacht. Er zijn geen formele stappen ondernomen om de Franse afschrikkingsmacht te koppelen aan een regionale Europese strijdmacht en nog minder is getracht een herintegratie in de militaire structuur van de NAVO te bewerkstelligen. Niettemin heeft een combinatie van internationale ontwikkelingen en binnenlandse politieke druk ertoe bijgedragen dat een conventionele macht wordt opgebouwd, die in elk willekeurig conventioneel gevecht op het Europese continent een actievere rol moet spelen. Voorts wordt een interventiestrijdmacht samengesteld ter bescherming van Frankrijks belangen en „historische banden” buiten Europa. De traditionele taken van de krijgsmacht delen zijn ongewijzigd gebleven.

Ook al is er geen rechtstreekse tegenpraak tussen een krachtige afschrikkingsmacht en een versterkte conventionele defensie, toch schijnen financiële beperkingen een herwaardering noodzakelijk te maken. De regering van Giscard d'Estaing heeft de beslissing zoveel mogelijk voor zich uit geschoven. De toenemende nadruk op de conventionele strijdkrachten, hun grotere aandeel in de defensiebegroting en de handhaving van de dienstplicht wekken twijfel aan de geldigheid van de afschrikkingsstrategie. Een tweede element van verwarring vloeit voort uit de verbeterde technologie. Enerzijds heeft deze geleid tot het zoeken naar nieuwe strategische wapensystemen, anderzijds tot de ontwikkeling van kleinere wapens.\* Frankrijk kan echter niet wedijveren met de Sovjet-Unie, zodat het gebruik

\* Volgens persberichten van eind juni jl. zou Frankrijk thans in het bezit zijn van een ERB-wapen. W.

van nucleaire wapens als gevechtswapens tot een onmiddellijke escalatie zal voeren, ten nadele van Frankrijk. Het derde element betreft de vraag in hoeverre strijdkrachten, die van essentieel belang zijn voor de bescherming van de afschrikkingsmacht, kunnen worden ingezet voor doeleinden elders. De verdediging van Franse belangen buiten de landsgrenzen zou de overlevingskansen van de afschrikkingsmacht wel eens kunnen aantasten.

Het gehele vraagstuk is zeer complex. Er zit iets waars in de kritiek dat Frankrijk, door te trachten te veel te doen, zal falen in datgene wat essentieel is. De eisen, voortvloeiende uit het handhaven van een geloofwaardige afschrikkingsmacht tegen nucleaire intimidatie en buitenlandse interventie, moeten worden verzoend met de wens tot het beschermen van andere dringende, doch minder vitale belangen. Gelet op de beperkte middelen en de geografische positie van Frankrijk lijkt een strategie van het aangepaste antwoord — hoe attractief ook uit politiek oogpunt — ongeschikt. De strategische doctrine zal een tegenstander moeten duidelijk maken dat hij de keuze heeft tussen het opgeven van de aanval óf het ondergaan van verschrikkelijke verliezen. Uit het huidige debat is een dergelijke doctrine nog niet voortgekomen.

D. B. Marshall — The evolving French strategic debate. *Strategic Review* 8(1980)(2).

M. W. A. WEERS, kol KLu b.d.

## Denken over de verdediging

Op 24 oktober 1979 hield Air Chief Marshal Sir Peter Le Cheminant een voordracht voor het Royal United Services Institute onder de titel „Defence philosophy”. Naar zijn oordeel bezat de westerse defensie-inspanning oorspronkelijk een tweevoudige doelstelling: te voorkomen dat Europa door het communisme onder de voet zou worden gelopen en een mondiale inperking van het communisme. In het bereiken van de tweede doelstelling heeft het Westen grondig gefaald. De verdedigingsconceptie was gebaseerd op het voorkomen van oorlog door strategisch-

nucleaire afschrikking. In Europa leidde dat tot de zg. schrikdraadstrategie. Buiten Europa gold de zg. Dullesdoctrine (agressie beantwoorden op een plaats en tijd die door de VS zouden worden gekozen).

Omdat een nucleair antwoord weinig plausibel was, reageerde het Westen met conventionele middelen op communistische aanvallen: Azerbeidsjan, Korea, Malakka, enz. De nederlaag van de VS in Vietnam vormde evenwel het keerpunt. Als gevolg van Vietnam weigerden de VS in Angola te interveniëren. Ook in Angola was het, dat de Russen voor de eerste maal hun gebruikelijke voorzichtigheid lieten varen. Hun succes in Angola brengt het gevaar met zich, dat zij een overmaat aan vertrouwen zullen ontwikkelen. Wij weten dat zij een toenemende bereidheid tonen over de gehele wereld hun macht uit te oefenen, vgl. de voorbeelden in Afrika, Zuid-Jemen, Afghanistan<sup>1</sup>, e.d.

De eerste doelstelling van het Westen is wel gerealiseerd. Europa is niet in communistische handen gevallen. De verdediging van Europa rust op de triade<sup>2</sup> en kreeg gestalte in de strategie van het aangepaste antwoord (document MC 14/3): een strategisch-nucleair evenwicht, en de neutralisatie van het Russische conventionele overwicht door een tactisch-nucleair overwicht van het Westen. Vooral de Europese leden van de NAVO hebben echter nagelaten zich voldoende in te spannen voor de opbouw van de conventionele strijdkrachten. Oorzaken waren het onvoldoende ernstig nemen van de dreiging, economische moeilijkheden en een misplaatst vertrouwen in de werking van de détente. Sir Peter noemt in dat verband Nederland en België. Pas in de laatste paar jaren worden reële pogingen onder-

<sup>1</sup> Sir Peter doelt hier uitsluitend op het communistische regime in Ka-boel; de Russische inval had nog niet plaatsgevonden (M.W.A.W.).

<sup>2</sup> De triade van de NAVO omvat conventionele, tactisch-nucleaire en strategische strijdkrachten. In de VS wordt het begrip triade gewoonlijk gebruikt in samenhang met de strategische bewapening: bemande bommenwerpers, met raketten uitgeruste onderzeeboten en te land gestationeerde intercontinentale raketten (M.W.A.W.).

nomen om de tekortkomingen op te heffen. Een belangrijke verbetering is o.a. de instelling van HQ Allied Air Forces Central Europe. Ook wordt veel aandacht geschonken aan een snelle versterking van de strijdkrachten in Europa in tijden van spanning. Toch blijft het alarmerende feit bestaan dat de kloof tussen de conventionele sterkten van Oost en West nog steeds toeneemt. Bovendien is de nucleaire balans verstoord door de invoering van de SS-20 en de Backfirebommenwerper. Men moet dus vaststellen dat de door ons gekozen strategie een bepaalde mate van geloofwaardigheid ontbeert, en dat is gevaarlijk. Sommigen geloven trouwens dat de bedreiging van de handelsroutes, vooral met het oog op de olietransporten naar Europa, nog dodelijker is dan de dreiging in Europa zelf. Sir Peter is echter van oordeel dat het lot van het Westen niet in de Indische Oceaan zal worden beslist. Wel meent hij dat de grenzen van het NAVO-gebied moeten worden verlegd, al zal het — politieke en economische — antwoord voornamelijk van de VS moeten komen.

De huidige situatie is ontstaan, omdat wij de zes volgende vragen niet eerlijk hebben beantwoord (en misschien zelfs niet hebben gesteld).

— Is het puur toeval dat de conventionele overmacht van de Russen ongeveer 3:1 bedraagt, de ratio die wordt geacht nodig te zijn voor een succesvol offensief?

— Hoe kunnen wij verklaren dat de Russische Isk, die in het verleden voornamelijk defensief waren georiënteerd, nu voor offensieve acties zijn uitgerust en georganiseerd?

— Hoe kunnen wij de enorme uitbreiding van de Russische marine, in het bijzonder de onderzeevloot, anders dan als offensief verklaren?

— Hoe kunnen wij de bouw van diepe schuilkelders in bepaalde Russische steden anders verklaren dan als een voorbereiding tot nucleaire oorlogvoering?

— Hoe kan iemand, in het licht van de feiten die tot deze vragen aanleiding geven, nog de fictie onderschrijven dat de enige en legitieme zorg van de Russische leiders de veiligheid van de SU is?

— Kan de onverbidelijke en steeds snellere opbouw van de Russische strijdkrachten voor iets anders dienen dan hetzij kracht bij te zetten

aan politieke eisen, hetzij West-Europa onder de voet te lopen?

Aan deze vragen zouden nog zeven andere kunnen worden toegevoegd, die een meer abstract karakter hebben, maar toepasselijk zijn op de huidige situatie.

— Waarom geloven wij dat wij de Russen begrijpen, wanneer wij reeds zoveel moeite hebben elkaar te begrijpen?

— Waarom blijven wij hardnekkig geloven dat détente voor de Russen hetzelfde betekent als voor ons, wanneer het woord pas in 1908 in de Engelse taal werd ingevoerd en er geen Russische vertaling van bestaat?

— Waarom nemen wij aan dat de Russen instemmen met onze complexe afschrikingsfilosofie of deze zelfs maar begrijpen?

— Waarom menen wij dat zij ons inzicht delen dat er in een toekomstige oorlog geen overwinnaars kunnen zijn?

— Waarom nemen wij aan dat zij, net als wij, het gebruik van nucleaire wapens als een laatste redmiddel zien?

— Waarom nemen wij aan dat zij inzake de nucleaire oorlogvoering onze regels zouden begrijpen of deze in acht zullen nemen?

— En, ten slotte, wat is er gebeurd met de resolutie die de hoeksteen vormde van document MC 14/2?

Uit dit alles volgt dat wel eens een verandering in onze houding nodig zou kunnen zijn: niet langer zelfbedrog, maar erkenning van het feit dat de komende jaren kritiek zullen zijn, omdat het zeker zo lang zal duren eer het evenwicht kan worden hersteld. Kan dat ook leiden tot een grotere openheid in de discussie over deze aangelegenheden? Men hoort vaak het argument, dat er geen ander alternatief is voor détente dan een bewapeningswedloop, maar is dat zo? Men zou kunnen trachten met de Russen overeen te komen dat zij wel een zodanig militair overwicht behouden dat hun veiligheid is verzekerd maar niet zodanig dat het Westen daardoor wordt bedreigd. (Wat in feite óók de bedoeling is van SALT II). Wij weten dat de Russen respect hebben voor de sterke, waarom benadelen wij ons zelf dan? Twee voorbeelden.

1. De Russen beschouwen chemische oorlogvoering als iets normaal.

Waarom beperken wij ons dan tot zuiver passieve maatregelen en zien wij af van de invoering van defensieve — eventueel niet-dodelijke — chemische strijdmiddelen? De huidige situatie kan alleen maar leiden tot een versneld gebruik van nucleaire wapens.

2. Atomic Demolition Munitions (ADM) hebben van alle nucleaire wapens de geringste uitwerking. Waarom maken wij de Russen niet duidelijk dat wij deze zuiver defensieve wapens in een aparte categorie onderbrengen en ze automatisch en in groten getale zullen inzetten indien onze grenzen worden overschreden?

Samengevat: onze defensie is zodanig verzwakt dat onze strategie ongeloofwaardig is geworden. Dat is voornamelijk het gevolg van een gebrek aan wilskracht. Met ons defensiebeleid is in beginsel niets mis; ons denken wordt beïnvloed door zelfbedrog en een verandering in attitude is haast even nodig als een versterking van de materiële middelen. Wij moeten ervan uitgaan dat de waarschuwingstermijn reeds is ingegaan, en dienovereenkomstig handelen.

P. Le Cheminant — *Defence philosophy. RUSI Journal 125(1980)(2).*

M. W. A. WEERS, kol KLu b.d.

## Verdediging krijgt de overhand

De Amerikaanse Under Secretary of Defense for Research and Engineering, William J. Perry, is ervan overtuigd dat een technologische doorbraak in het voordeel van de verdediger aanstaande is, vooral op het gebied van de landoorlogvoering. Hij voorspelt dat tegen 1990 massa's nieuwe tankbestrijdingswapens „will make a profound difference on the battlefield”, zoals indertijd de mitrailleur de oorlog drastisch veranderde, en daarna het gevechtsvliegtuig en de radar ingrijpende wijzigingen teweeg brachten op het gevechtsveld.

In afwachting van de nieuwe „smart weapons” is Perry begonnen de militairen gedetailleerd voor te lichten over de technologische vorderingen en verwachtingen, zodat nu reeds kan worden gewerkt aan de noodzakelijke

herziening van de gevechtsdoctrines en -tactieken.

Als voorbeeld kan als vaststaand worden aangenomen, dat de bestrijding van tanks door tanks spoedig een achterhaalde zaak zal zijn. De tank zal door de kwetsbaarheid voor de nieuwe wapens volledig zijn positie van „king of the battle” verliezen.

Hoewel ieder wapen weer tot een tegenwapen leidt, duurt het in sommige gevallen toch heel lang eer dat laatste kan worden gerealiseerd. Zo zijn er ettelijke tientallen jaren nodig gebleken om nu eindelijk een werkelijk afdoend tankbestrijdingswapen te produceren. Verwacht wordt dat het weer geruime tijd zal duren alvorens de nieuwe verdedigingswapens op hun beurt zullen kunnen worden voorbijgestreefd door een volgende generatie aanvalswapens.

Een van de belangrijkste elementen van de nieuwe verdedigingstechnologie is de nauwkeurige bepaling van de eigen positie op het gevechtsveld. De Navstar satelliet met zijn „ground positioning system” (GPS) geeft iedere piloot, commandant van een schip of van een landmachteneheid ogenblikkelijk en op ieder gewenst moment de exacte eigen locatie op de wereld met een afwijking van minder dan 3 meter. Bij proefnemingen kon met helikopters met behulp van GPS volledig „blind” worden geland en jachtbommenwerpers konden met GPS goedkope conventionele bommen zo dicht op het doel werpen als voordien alleen mogelijk was met kostbare geleide bommen.

Een tweede hoeksteen van de nieuwe verdedigingsmiddelen is snelle en nauwkeurige doelopsporing en -identificatie. Weer spelen satellieten daarbij een hoofdrol, maar er zijn ook verschillende nieuwe effectieve tactische verkenningssystemen in aantocht, die alle worden gekenmerkt door hun mogelijkheid de inlichtingen en waarnemingen in bijna „real time” te presenteren.

Zijn de eigen positie en die van het doel nauwkeurig bekend, dan is het niet meer zo moeilijk de antitank- (of antischip-, antivliegtuig-, antiraket-) raket of -granaat tot dicht bij het doel te verschieten. De eindgeleiding geschiedt daarna door de raket of de granaat zelf. Voor deze eindgeleiding zijn vooral de sensors in het millimetergolfgebied van 30.000 tot 100.000 MHz bijzonder veelbelovend. Ook de eindgeleiding met behulp van infra-

roodtechnieken gaat snel vooruit, hoewel daarbij altijd de fundamentele beperking van slechte weersomstandigheden blijft gelden. Millimetergolven hebben daarvan geen last.

Dr. Perry gelooft, dat de Russen zeker vijf jaar achter zijn op het gebied van millimetergolftechnieken, voornamelijk omdat daarbij zeer geavanceerde microcomputers nodig zijn.

Men is thans van plan het geleide 155 mm artillerieprojectiel Copperhead te voorzien van een ingebouwd millimetergolf-doelopsporings- en geleidingsstelsel. Het projectiel is voor zijn eindgeleiding dan geheel autonoom onder alle weersomstandigheden.

Door de bereikte miniaturisering van de doelopsporings- en geleidingsapparatuur zal het ook mogelijk zijn individuele, bazooka-achtige antitankwapens met het millimetergolfsysteem uit te rusten. De schutter behoeft de tank dan alleen even te zien om de raket ongeveer in de juiste richting af te vuren; de raket zoekt dan verder zelf de tank op.

Met al deze nieuwe mogelijkheden van de „precision guided munitions” (PGM) zal zelfs een drievoudige tankovermacht niet meer voldoende zijn om met succes te kunnen aanvallen. Aldus Dr. Perry in een interview.

G. C. Wilson — *Defense getting the upper hand. Astronautics & Aeronautics (1980)(5).*

J. PELT, kol vbdd b.d.

